

Tabletė, kad nepastotum, zoloftas, kad nenusibaigtum per greitai, nikotinas, kad nusibaigtum iš lėto	p. 3
Laidoje su „Slinkčių“ almanacho autoriais	p. 11
Dingęs Kaunas: kavinės, parduotuvės, tiras, kirpykla	p. 15

Stebuklingoji Kupolių žolelė

Šeštadienio rytmetį laikrodžiai rodė pusę aštuonių, kai Valerija, susisupusi į ploną pledą, jau sėdėjo savo kambarėlyje prie rašomojo stalo ir, sklaidydama lapus, skaitinėjo fizikos užrašus. Jau visai greitai, po poros dienų, laukia egzaminas. Paskutinis šių sesijų. Ir tada stos ilgai laukta ramybė. Šalia atverstos knygos ir užrašų sąsiuvinio garavo kavos puodelis.

Valerija buvo prisizadėjusi pradėti mokytis jau vakar, sugrįžusi iš tikimybių teorijos egzamino, tačiau diena pasitaike gana sunki ir ji paprasčiausiai nebeturėjo jėgų. Akimirka jai pasirodė, kad galėtų užmigti net stovėdama, o tokio valandėlėmis, kaip žinoma, smegenys nebegali našiai dirbti, todėl į gerus norus teko numoti ranka. Save ramino, kad rytoj tikrai pradės mokytis, nuo pat ankstauro ryto atsivers vadovėlius ir paskaitų užrašus.

Rytinę tylą nutraukė telefono skambutis. Aišku, skambino kurso draugas ir... rodos, būsimasis vyras Filipas.

– Sveika, Vale! Ką dabar veiki? – nerūpestingai pasiteiravo ir net nelaukdamas merginos atsakymo iš karto tęsė toliau: – Tikriausiai jau stengiesi ką nors prisigraibyti iš fizikos, ar ne?

– Taip, aiškiaregi, kaip visada, tavo teisybė! – Valerija atsakė tokiu pat linksmu balsu. – O ką tu pats veiki?

– Aš pagalvoju ir sugalvoju, kad šiandien leisti dieną kalant formules ir apibrėžimus būtų absoliuti nesąmonė. Gal žinai, kokia šiandien diena? Ne? Tai suktelėk galvą dešinėn ir pažvelk į kalendorių!

Šį nurodymą merginai Filipas galėjo duoti be jokio vargo, nes puikiai žinojo, kad jinai šiuo metu stovi koridoriuje prie nediduko telefono staliuko ir, tikėtina, veidrodyje apžiūrinėja savo veidą bei šukuoseną. Ši Valerijai, dievaži, nusisekė: tamsūs plaukai garbanojosi savaime, kirpėjui tik kartais tekdavo juos po truputį pakirpti.

– Birželio 23-ioji. Na ir kas?

– Mergyt, atsipeikėk! Birželio 23-ioji!

– Na, taip, – Valerijos balse nuskambėjo klausiamoji intonacija.

Ką šį kartą sumanė Filipas? Na, šis vaikinys nė minutės negali pabūti ramiai. Bent jau sesijos metu būtų atėjęs į prąją ir užsiimtų rimtesniais dalykais.

– Mieloji Vale, šiandien birželio 23-ioji, o tai savo ruožtu reiškia, kad Latvijoje švenčiama Lyguo, deginami laužai ir...

– Ak, Viešpatie! – Valerija garsiai šuktelėjo.

Aišku, kad Lyguo. Iki šių metų gyvenusi Australijoje, ji apie tai buvo visiškai pamiršusi. Kol dar buvo gyvi mylimi tėvai Marija ir Žanis, jie kartu su kitais emigravusiais latviais šią dieną švėsdavo, tačiau vėliau tai lyg ir nugulė pasamones gelmėse. Beveik netikėtai sugrįžimas Latvijon iš tų pačių gelmių kartkartėmis padėdavo iškelti paviršium daugybę užmirštų potyrių, tačiau apie kupoliavimą buvo visiškai pamiršta. O ir institute apie tai nelabai kas kalbėjo.

– Nagi, Valerija, gal tu iš Mėnulio nukritusi!

– Tas tiesa, bet ką mudu... Ką mudu veiksime?

– Na, lieka dvi galimybės – varom arba pas maniškiaus į Durbę, arba pas tavo senolius į Nycą. Palauk, kas ten iš taviškių gyvena?

– Mamos sesuo su vyru Rudolfu.

– Klausyk, ką manytum, jei palėktume į Nycą?

– Tai būtų labai puiku, bet yra viena kebeknė. Ne, visos dvi.

– Na ir pesimistė esi. Kokie gi tie galvosūkių?

– Pagalvok pats – su kuo mudu nuvažiuosim? Tavo motociklas tebėra servise pas mechaniką. Antra – o kaip aš apie atvykimą pranešiu senoliams? Telefono juk jiedu neturi.

– Nieko nereikia pranešinėti – mudu paprasčiausiai imsime ir užvažiuosim, o jie labai apsidžiaugs, kad atsirado kompanija. Patikėk manim! Tik važiuoti mudviem šį kartą teks autobusu, nes pasiskolinti mašiną iš Inesės nepavyks. Sesuo su saviškiais jau iš tikrųjų yra toli toli. O mudviem pirmiausia teks važiuoti autobusu iki Gruobyno ir paskui aplinkkeliu, neuvažiuojant į Liepoją, keliauti iki Nycos. Galbūt mudviem Gruobyne pavyks „nubalsuoti“ pakeleivingą mašiną.

Galimybė paviešėti kaime ir nors truputį atsikvėpti prieš paskutinį egzaminą, patį sunkiausią šioje sesijoje, Valerija,

LĀSMA GAITNIECE

Lasma Gaitniecė (g. 1981) – rašytoja, literatūros kritikė, vertėja, penkių grožinės literatūros knygų ir daugelio kelionių aprašymų autorė. Novelė „Stebuklingoji Kupolių žolelė“ publikuota rinkinyje „Apie tai, ko tau nesakiau“ („Par to, ko es tev neteicu“, 2019). Ši knyga skirta tetai Valdai Ošs-Lamonde (1935–1968), pirmajai civilinės aviacijos pilotai latvei Australijoje, atminti.

Firmin Baes. Mergaitė su kopūstu. 1903

aišku, džugino, bet kad Filipui nekiltų klaidingas įspūdis, jog jinai taip lengvai atsiliepia į kiekvieną vaikinio sumanymą, truputį perdėtai rimtai pratarė:

– O kaip bus su fizika?

– Lai toji fizika eina pati žinai kur.

– Taip negalima, Fili! Mudu susikompromituosime ir mus išmes iš instituto.

– Nedramatizuok! Rytoj apie pietus jau būsime sugrįžę – galėsi mokytis ir kankintis, kiek tik širdis geidžia.

– O tu pats?

– Na, aš, aišku, irgi! – Filipas nusijuokė, o toks reagasimas labiau liudijo, kad jis net nemano rimtai mokytis. – Klausyk, Vale, dabar nebegaišuk, sutepk porą sumuštinų, įsimesk į krepšį ir po keturiasdešimt penkių minučių susitinkame autobusų stotyje. Aš prigriebsiu mudviejų vakar kartu keptus kotletus.

– Ar tau protas pasimaišė? Kaip aš per keturiasdešimt penkias minutes nuo Agenskalno... – bet ragelyje jau skambėjo trumpi pypčiojimai. Pokalbis buvo baigtas.

Valerijai kartais norėdavosi supyksti ant Filipo, nes būsimasis vyras, jos galva, buvo pernelyg veržlios natūros ir kartais per daug lengvabūdiškas. Kupolių dieną sėdėti kambarėje prie knygų neatrodė viliojančiai, o dabar – po pašnekesio su Filipo – tai būtų neįmanoma net tuo atveju, jei jinai atskambintų ir atsisakytų važiuoti. Negi iš tiesų dėl vieno neišlaikyto egzamino išmestų iš instituto? Nagi suprantama, kad ne, tačiau tuo pat metu Valerija suvokė, kad jinai nėra tokia kaip kiti studentai – jos siekiai gerokai aukštesni. Dar prieš porą metų nebūtų net išdrįsusi pasvarstyti apie galimybę studijuoti Latvijoje, tačiau tai juk tapo tikrove!

Savo nuostabai, Rygos autobusų stotyje Valerija atsidūrė vėluodama tik penkias minutes. Filipas, aišku, jau laukė. Jis net buvo nupirkęs bilietus. Trijų su puse valandos kratymasis ant galinių sėdynių nežadėjo nieko gero, tačiau reikėjo džiaugtis, kad neteko pasilikti nieko nepešus, turint omenyje, jog jiedu buvo ne vieninteliai rygiškiai, kurie per iš-

eigines dienas norėjo palikti sostinę. Iš to galėtų nusijuokti, nes tikrais rygiškiais nė vienas negalėjo savęs vadinti, nors Filipas kartais mėgdavo maivytis sakydamas: „Aš, kaip dešimtos kartos rygiškis...“ arba „Man, kaip dešimtos kartos rygiškiai, jūra ligi kelių!“ O iš tikrųjų jis buvo dešimtos kartos durbiškis, kuris į Rygą persikraustė prieš porą metų, tikėdamasis įgyti gerą išsilavinimą ir solidų darbą.

– Na, super! Tu vis dėlto laiku susiruošei!

Važiavimas iki Gruobyno, rodos, truko visą amžinybę. Iš pradžių Valerija lyg ir mėgino skaitinėti fizikos užrašų sąsiuvinį, kurį iš pareigingumo vis dėlto pasiėmė. Filipas tik šypsojosi, žiūrėdamas į tokias pastangas, tačiau garsiai nieko nepratarė. Išlipę Gruobyno stotelėje abu jaunuoliai nusprendė imtis bandelių su kotletais, nes alkis parodė nagingus.

– Ką gi veiksime toliau?

– Kaip ir tarėmės – „balsuosim“ mašinas. Prieš šventės žmonės įprastai būna geranoriški, tai mudviem tikrai pasiseks.

„Kad ir aš būčiau tokia didelė optimistė“, – pagalvojo Valerija, nors garsiai to ir nepasakė.

Jiedviem iš tikrųjų pasisekė. Pasitaikiusio sunkvežimio vairuotojas stabtelėjo ir abu jaunuolius pavežė iki pat Nycos centro. Likusius tris kilometrus iki Anos ir Rudolfo namų teko pėdinti pėsčiomis, tačiau dėl to bėdoti nė vienam net nešovė galvon. Buvo ankstyvas priešpietis, saulėta ir ne per karšta.

Pasukę į eglų alėją, kurią Rudolfas pasodino dar tais laikais, kai buvo drūtas vyras, vedančią tiesiai į Mūriekų namus, jiedu, gabaliuką paėję, staiga iš nuostabos sustojo. Priešais juodu išnirio prakaulus, aukštas, šiek tiek žilstelėjęs senis, šalia jo bidzeno didžiulis šuva – Vakarų Sibiro laika.

– Tuomini, ko gero, pas mus atvažiavo svečių! – truputį nustebęs prabilo senis. Žengtelėjęs šiek tiek arčiau ir pro akinių stiklus geriau įsižiūrėjęs į atvykėlių veidus, jis vos nepravirko. – Valdute, tu? Ar tu iš tikrųjų pas mus atvažiavai? Ir dar su svečiu? Greitai eikime į trobą. Ana, Ana, žiūrėk, kas pas mus atvažiavo!

– Kaip jūs, dėde, čia atsiradote? Lyg būtumėt mūsų laukę!

– Pamačiau pro langą, kad kažkas eina keliu tiesiai link mūsų namų. Tada mudu su Tuominiu ir išėjome laukan apsižvalgyti.

Susitikimas su Valerijos motinos seserimi Ana buvo kur kas jausmingesnis. Po ilgo laiko sutikusi sesers Marijos dukrą tvirtai apkabino ir pravirko lyg maža mergaitė. Tai buvo karštos ašaros – tiek džiaugsmo, tiek skausmo vienu metu. Tragiškas sesers likimas Aną buvo palaužęs, tačiau už galimybę susitikti su Valerija jinai iš visos širdies dėkojo Dievui. Kai didžiosios emocijos aprimo, Ana merginą kiekvieną sykį užkalbindavo sakydama: „Mano mieloji Valdinia!“ Filipas suprato, kad šis santykis yra kažkuo ypatingas, apie tai jis nežinojo, nes to Valerija jam nebuvo patikėjusi. Retkarčiais taip nutikdavo, tada Valerijos elgesys atrodydavo per daug keistas, ši paslaptina būtybė niekada neleidavo savęs įminti.

– Kodėl jie tave vadina Valda? – vaikinys vėliau, truputį pyktelejęs, paklausė.

– Fili, dabar neklausinėk! Vėliau sužinosi, – toks buvo jos atsakymas.

– Tu su manimi elgiesi lyg su svetimu. Baigsis taip, kad mudu pasidarysim svetimi.

– Fili, nesiraukyk gi. Atleisk, ilga istorija. Ne tik ilga, bet ir neįtikėtina.

– Man, kaip būsimam vyrui, norėtusi apie tave viską žinoti, net tai, kas neįtikėtina...

– Tai suprantama... Bet aš pasitaisyčiau, kai ateis laikas. Pažadu.

– Turėsiu omenyje. Ir nesitikėk, kad išsisuksi!

– Nesitikiu, – Valerija vos pastebimai šyptelėjo.

Jie pietavo medinėje senosios Mūriekų trobos verandoje. Ten buvo gana šilta ir jauku. Geriant rūgpienį ir šveičiant virtas bulves su grietine ir svogūnlaiškiais bei gerai

Skruzdės, mirtis ir nemirtingumas

Atėjus vasarai ir atgimus gamtai, darbe įgijau naujų pareigų. Dabar kasdien braukau voratinklius nuo paminklo – Konstantino Bogdano skulptūra, bronzos. Sierakauskas, vienas 1863 m. sukilimo vadų, iškėlęs kardą į viršų, ir du sukilėliai – jo kairėje ir dešinėje. O kito vado, Kalinausko, gatvėje, už Centro poliklinikos, stovi Frankas Zappa, kuris taip pat Bogdano kūrinys. Keistokas sutapimas.

Vorai mėgsta šį paminklą. Jis tamsus, galima gerai užsimaskuoti, daug visokių ertmių ir tarpų tarp rankų, ginklų ir kojų – spąstams spęsti. Kiekvieną dieną nubraukau juos, o kitą dieną atėjus į darbą su-regzti nauji. Retkarčiais netgi nereikia laukti rytojaus, išėini kokią akimirką pasimėgauti oru ir štai.

Štai dabar su šluota valau šiems trims vyrams tarp kojų, tai savotiškai netikęs jausmas. Tarsi jie negalėtų savęs prižiūrėti arba išvis dar blogiau – netyčia pasijuntu lyg koks iškrypėlis, kuris bando pakelti jų apdarą, kaip vaikystėj gal darydavom mergaitėms – jų sukneles mėgindavom pakelti šluotom, pagaliais, badmintono raketėm.

Taip pat valau vyrų ginklus, nors ne aš, o jie yra iškėlę juos į kovą. Veidus badau šluotos šeriais, jų akių duobes, nes aplipę žiedais, lapais, voratinkliais. Tai irgi nesmagu, nes sunku neišvaizduoti, koks šlykštus jausmas, kai dulkėta šluota tau brūžina per veidą. Šitaip elgtis yra žema ir gali baigtis prastai.

Taigi, po tokio kruopštaus keleto minučių darbo iškart pamatai vorus, paniškai sprunkančius į visas šalis per raudoną skulptūros pakylą. Kažkurį kartą suskaičiavau aštuonis. O kartą atėjau tų voratinklių ir viename tebeplasnojo mažas drugelis, mėgindamas ištrūkti. Netoliese šešėlyje kantriai visa tai stebėjo nemažas voras. Aš staigiai šastelėjau šluota per voratinklį ir vienu mostu nubraukiau viską kartu iš vaizdo, palikdamas Dievo valiai. Gamta yra negailestinga. Esu skaitęs, kad širšės, įkliuvusios į vorų spąstus, kantriai laukia, kol jų ateina, o tada gelia staiga, šitaip kartu su savimi pražudydamos ir vorą. Gražu, kilnu, galinga.

Širšės yra giminingos skruzdėms. Skulptūra prie muziejaus durų patinka vorams, o raudona medinė pakyla, ant kurios skulptūra pastatyta, – skruzdėms. Jos ten veikiausiai turi lizdą, nes vis pamatau, kad palenda. Bet joms neprotingai patinka ropinėti ant pačios pakylės, jos tai daro visą dieną, pirmyn atgal į šonus aukštin kojom. Ne visai lengva suvokti man, kodėl ir ką jos veikia, šitaip ropinėdamos plačiu ir lygiu raudonu raudonu paviršiumi.

Kartais valau nuo jo užkritusius lapus. O pirmą kartą buvo smagu, nes šlaviau kartu su lapais į šoną visas skruzdes, kad neliktų ant paviršiaus jokio jokio taškelio. Nežinau, ar tai žiauru, nes buvo visai linksma. Aišku, tas sterilumas tetruko vos keletą minučių – skruzdės greitai teritoriją vėl okupavo. Todėl dabar kiekvieną kartą atėjęs lapų atsargiai šluotos krašteliu juos nubraukiu ant žemės, stengdamasis paliesti kuo mažiau skruzdžių. Irgi gražu.

Skruzdės turi daug įdomių savybių. Pavyzdžiui, itin nustebau, kai sužinojau, jog kai kurių rūšių skruzdės, ypač dykumų, savo judėjimo kryptį nustato pagal saulę, o atstumą pagal vidinį pedometrą. Pedometru yra vadinamas prietaisas, dažniausiai elektroninis, skaičiuojantis žingsnius. Mes tokį laisvai galime šiais laikais turėti bet kokiame telefone, laikrodyje, protingoj apyrankėj. Taip, visiškai teisingai, skruzdės net žino, kiek žingsnių nueina. Neįtikėtina.

(Beje, įvedę „pedometras wiki“ į guglę ir atsidarę lietuvišką įrašą, prie jo pamatome seno sulenkiamo „Sony Ericsson w710i“ prastos kokybės nuotrauką su priedu: mobilusis telefonas su integruotu pedometru.)

Vieną dieną išėjęs parūkyti užsimaniau skruzdes suskaičiuoti. Suskaičiavau, žinoma, netiksliai, nes jos vis juda ir mirga akyse, neįmanoma visų susekti. Taigi: vorai aštuoni, skruzdžių buvo tikrai virš dviejų šimtų pem.

Tą dieną įdėmiai stebėjau skruzdes. Viena vertikaliai žemyn nuo paminklo nešė negyvą kitos skruzdės kūną. *Necrophoresis*. Iš graikų kalbos – negyvųjų transportavimas. Taip yra vadinamas socialių vabzdžių elgesys, kai jie išneša negyvus savo kolonijos narius toliau nuo lizdo, idant apsaugotų koloniją nuo ligų ir infekcijų plitimo. Tai yra vitališkai svarbus procesas kolonijos išlikimui. Šį darbą gali atlikti bet kuri darbininkė, tačiau tai būna retai, nes dažniausiai kolonijos turi savo specialias laidavimo agentes. Jų augimo ciklas, elgesys ir judesiai skiriasi nuo kitų darbininkių, todėl jos lengviau atlieka šią konkrečią užduotį. Geras.

Vos tai perskaitęse Vikipedijoje, išėjau parūkyti į lauką ir lyg tyčia iškart pamačiau vieną skruzdę, nešančią kitą. Priklaupiau vienu keliu ant žemės ir sekiau ją akimis. Su kiekviena sekunde ji tolo nuo paminklo ramiai naviguodama per šaligatvio plyteles ir artėdama link pievutės. Aš dar labiau nuleidau galvą, norėdamas gerai matyti. Pasiėkusi šaligatvio kraštą, skruzdė mestelėjo savo negyvą gentainę į kapą – mažą duobę. Duobėje gulėjo dar dviejų skruzdžių kūnai. Buvau visiškai sužavėtas.

Tada susivokiau klūpintis, vienu keliu liečiantis šaltą žemę, nuleista žemyn galva, lyg iš pagarbos. Keistokai pasijutau, todėl greit atsistojau ir apsisukau. Muziejaus tarpduryje išvydau kolegę. Ji neseniai palaidojo savo senelį, kurį labai mylėjo, o prieš savaitę susižadėjo, todėl šiuo metu jos emocinės būsenos apima ištis plačią amplitudę.

Bet dabar ji šypsosi tupėdama tarpduryje ir stebi didelį vabalą. Aš irgi pritupiu. Ji išsitraukia mobilųjį ir fotografuoja, mėgindama vabalą pagauti iš kuo arčiau, vis pafokusuodama, o aš dešimt sekundžių filmuojau ją lėtai ropojantį, blizgančiais žaliais sparnais, kurie dabar dar ryškesni nuo galingos šiandienos saulės. Pasidžiaugę vabalu švelniai numetame jį giliau į pievutę, kad niekas neužmintų, ir grįžtame vidun pabaigti savo šaltos arbatos.

– Tai mėšlavabalis, – šypsosi ji, – liaudiškai dar vadinamas šūdvabaliu.

Ji jau guglina, o ant jos rankos, kuri laiko mobilųjį pakeltą prie akių, sublizga sužadėtuvių žiedas.

– *Žvilgantysis* mėšlavabalis, – netrukus pasako, – *Trypocopris vernalis* lotyniškai.

Aš sėdžiu, žiūriu į lubas, o mintyse giedras dangus, kaitina saulė, man aštuoneri metai, esu basas, nuogais keliais, atsipalaidavęs klūpiu ant šiltos žemės kažkur bulvių vagoj, kaime, beveik negalvodamas apie nieką, suleidęs pirštus į supurentą dirvą, vieną akimirką susidomėjęs kolorado vabalais, o kitą jau nepatenkintas šlykščiom jų lervom.

Išgirstu balsus lauke – matyt, atėjo aplankyti muziejaus. Pro praviras mūsų duris puikiai girdisi aukštas vaiko balsas, galiu net matyti, kaip vaikas sustoja prie paminklo, pažiūri porą sekundžių į tris vyrus su ginklais, pakelia ranką, rodo pirštu, pasukęs galvą į motiną:

– Mama, o jie dabar yra mirę?

Tolstant jų žingsniams atsakymo neišgirdau. Į vidų jie neužėjo.

Po darbo užrakinsiu duris. Pasižiūrėsiu į paminklą. Žinosiu, kad vidurnaktį Kalinausko gatvėje Zappa irgi tebestovės. O aš tuo metu būsiu nuėjęs lygiai devynis tūkstančius keturis šimtus aštuonioliasdešimt žingsnių.

Trys apie...

WENDY COPE

(g. 1945)

Šiuolaikinė anglų poetė, rašanti daugiausia komiškus eilėraščius vaikams ir suaugusiesiems.

Gėlės

Yra vyrų, kurie nė nepagalvotų.
Tu pagalvojai. Atėjai
Ir pasakei, kad vos neatnešei man gėlių,
Tik kažkas neišdegė.

Parduotuvė nedirbo. Ar apniko abejonės...
Iš tų, kokių į mūs panašūs protai
Nuolat prisigalvoja. Pamanei,
Gal nenorėsiu tavo gėlių.

Tada nusišypsojai ir apkabinau tave.
Dabar galiu tik šypsotis.
Bet, žiūrėk, gėlės, kurių man vos neatnešei,
Tveria ligi pat šiol.

MILLER WILLIAMS

(1930–2015)

Amerikiečių poetas, vertėjas, redaktorius, keliolikos poezijos knygų autorius; Amerikoje populiarus kantri ir folkroko dainininkės Lucindos Williams tėvas. Labiausiai išgarsėjo, perskaitęs proginį eilėraščių *Of History and Hope* per antrosios Billo Clintono, kraštiečio iš Arkanzaso, prezidentinės kadencijos inauguraciją 1997 metais.

Paklauskite

Kieme paleidau sniego gniūžtę.
Mano kalytė nuskuodė paskui jos atnešti.
Gniūžtė ištiško ir pažiro ant sniego.
Kalytė, nieko nematydama ir neužuosdama, sustingo sutrikusi.
Šniukštinedama suko vis didesnius ratus, kol pašaukiau.

Tyloje ji pažvelgė tokiu iškalbingu žvilgsniu,
lyg būtų prabilusi garsiai:
žinau, gniūžtė čia, aš surasiu,
ir, nubidzenusi į vidurį, vėl ėmė sukti ratus.

Turėjau ją dar porą kart pavadinti, kol ji lėtai partursnojo, kartą stabtelėjusi grįžtelti atgal.

Tai nutiko ryte. Esu tikras, kad ji šitai jau pamiršo.
O man sunkoka tai išmest iš galvos.

ROBERT CREELEY

(1926–2005)

Amerikiečių poetas, leidėjas, priklausęs ir vad. Juodojo kalno (*Black Mountain*) koledžo poezijos mokyklai, propagavusiai eksperimentines, avangardines eiles.

Kaip sakoma

Po medžiu ant tokios minkštos
žolės prisėdau ir

stebėjau aš, kaip laimingų genijų
porelę

trikdo mano buvimas. Ir kodėl
gi ne, mažiau pats

sau, kodėl gi
ne.

Kreivumo poetika: sintetinė lytis ir naujoji biopolitika

Isiklausykite į mano žodžius ir jūs taip pat atrasite randus ir siūles, slypinčias jumyse.¹

Vėluoju. Ne naujiena. Su daktare turiu susitikti pusę dešimtos, liko pora minučių, o aš tik dabar išsikrapštau iš namų. Laimė, gyvenu prie pat klinikos. Galiu prisiekti, kad prieš minutę buvo tik penkiolika po, negi įmanoma taip ilgai rišti batus? Tiesa, niekad nemokėjau normaliai organizuoti savo laiko, o pražliumbta vakarykštė naktis tikrai neprisideda prie kėlimosi anksti ir produktyvaus ryto. Pakeičiu surūkiau cigaretę, šiek tiek prasikaltus, nes anketoj apie psichologinius sutrikimus rašiau, kad metu. Na, ten taip pat rašiau, kad išgeriu tik retkarčiais, nevartuju jokių narkotikų (nors nebeprisimenu, kada paskutinį kartą parašiau tekstą neužsimetus ko nors), neįsivaizduoju paralyžiuojančio nerimo, pasitikiu savimi, neturiu savizudiškų minčių (o jei ir turėjau kažkada, tai buvo seniai ir netiesa) ir panašius dalykus, tad melas dėl rūkymo – tik gėlytės. Įduodu daktarei anketą, ji dar kartą užduoda tuos pačius klausimus apie psichologinius sutrikimus, iš kurių meistriškai išsivartau, ir tuomet dar kartą peržiūriu mano biografiją. Daktarė klausia visų kanoninių klausimų: kokia buvo mano vaikystė, kaip aš jaučiausi per brendimą, kada pirmą kartą supratau, kad esu trans, ir panašiai. Tuomet ji paklausa, ar esu kada nors svarsčius apie nebinarines lyties tapatybes, bet mano galvoje skamba tik vienos ryškiausių dvidešimt pirmo amžiaus filosofų (turiu omeny jutuberę Natalie Wynn) citata: „Aš klausiu savęs: jaučiuosi kaip vyras ar kaip moteris? Ir atsakau – aš jaučiuosi kaip šūdas.“ Hmmm, ar tai galima laikyti nebinarine tapatybe?

Pirmame kreivumo poetikos tekste („Š. A.“, 2019.IV.26) kalbėjau apie termino „kreiva/s“ kilmę, reikšmes bei antagoništinę politinį potencialą. Šį kartą tenka pažvelgti į kreivumo vaidmenį šiuolaikinėje biopolitikoje², o tiksliau – į vieną konkretų kreivumo ir biopolitikos susikirtimo atvejį – lyties keitimą. Dėl to šį tekstą labiausiai skiriu translyčiams žmonėms, mat lietuvių kalba apie tai informacijos mažai, o kritiškos, bet ne transfobiškos informacijos dar mažiau. Likusių auditorijos dalį, tikiuosi, šis tekstas paskatins permąstyti savo santykį su lytimi ir tariamu lyties nekintamumu, natūralumu ir įgimtumu bei parodys, kad tai ne mes esame tokie patys kaip jūs, o atvirksčiai – jūs esate tokie patys kaip mes. Sudurstyti iš skirtingų kūno dalių ir protezų, sukonstruoti, sintetiniai. Naujosios biopolitikos akivaizdoje, pasitelkiant Susan Stryker alegoriją, jūs, kaip ir mes, esate Frankenšteino pabaissa.

Išsvajotosios diagnozės belaukiant

Gyvenu Suomijoje jau dvejus su puse metų, o lyties keitimą pagal visus oficialius protokolus pradėjau daugiau nei prieš metus. Didžiąją dalį šio proceso, kuris užtrunka mažiausiai porą metų, užima laukimas, pokalbiai su įvairiausio plauko psichiatrais, seksologais, psichologais ir t. t. bei šūsnys anketų ir apklausų, kurias tie medikai paskui vertina (suomiai dievina savo biurokratiją, todėl viskas turi vykti taip, kaip numatyta protokoluose). Bet medicinos institucijų akyse tai ne tiek procesas, kiek tyrimas. Tu esi to tyrimo objektas, o visi tavo veiksmai ir ištarti žodžiai tampa tyrimo duomenimis. Pagrindinis šio tyrimo tikslas – nustatyti, ar atitinki jų translytiškumo apibrėžimą. Jei atitinki, tau skiria F64.0 diagnozę (transseksualumas) ir suteikia siuntimus atlikti visų reikiamų medicininių procedūrų bei pasikeisti dokumentų. Jei ne – tau skiria F64.9 diagnozę (neapibrėžtas lyties tapatybės sutrikimas), kurią turėdamas vargiai ką nors gausi. Jei tau nustato depresiją, nerimo ar panašius psichologinius sutrikimus, visą procesą atideda bent dvejiems metams, kadangi neva būtent šie sutrikimai galėjo paveikti tavo tapatybę. Nes juk tikrai šitie sutrikimai niekaip negalėtų būti atsiradę dėl nuolatines akistatos su heteronormatyvia sociokultūrine ir politine aplinka. Tikrai ne. Jei medicinos institucijoms pasirodo, kad tu nesi visiškai užtikrinta ar užtikrintas savo tapatybe, jei ne visiškai nekenti savo kūno, jei ne visai atitinki vyriškumo ar moteriškumo normų arba jei, neduok dieve, pasakai, kad apskritai nė viena iš tų kategorijų tau netinka, procesą taip pat gali atidėti. Mano gera draugė kažkada pasakojo, kaip vieno šio tyrimo etapo metu jai reikėjo atlikti charakterį ir tapatybę nustatantį testą ir vienas iš klausimų buvo: „Ar manote, kad valdžia turėtų skirti daugiau lėšų viešajam sektoriui?“ Taip, aš visiškai rimtai, tai yra vienas iš klausimų, kuris neva turėtų nustatyti, maštai kaip vyras ar kaip moteris. Jau įsivaizduoju, kokią diagnozę gaučiau aš po tokio testo: „Mes labai apgailestaujame, Gina, bet pagal visus tyrimo rezultatus jums nustatytas ūmus komunizmas.“ Tad visai nenuostabu, kad nemažai pažįstamų nebinarinių žmonių, kuriems atidėjo tyrimą būtent dėl neįtikrintos tapatybės, galiausiai po poros metų grįžta ir pasako, kad, žinokit, vis dėlto aš tikrai esu vyras arba tikrai esu moteris, kad tik gautų reikiamas procedūras. Pasidaro labai nejauku, kai susivoki, kaip stipriai trokšti, kad tau suteiktų F64.0 diagnozę, kaip stipriai trokšti, kad medicininis

diskursas, paskelbdamas tave psichiškai nesveiku, suteiktų tavo buvimui svarumo.

Ką jau ką, bet protą pisti moku, todėl į daktarės klausimus atsakiau taip, kaip reikia: nuo pat vaikystės jaučiau nepritaipimą prie man priskirtos lyties, nekenčiau brendimo, ypač kai pradėjo augti barzda, bet niekad neturėjau tinkamų žodžių tam jausmui įvardinti, nemėgau stereotipiškai vyriškų užsiėmimų, bet ilgą laiką nedrįsau pasirodyti „moteriška“. Trumpai tariant, aš visada kažkur giliai žinojau, kad esu moteris. Kaip jau minėjau, melas dėl rūkymo – tik gėlytės. Kai metų metus esi medicininių tyrimų, nuo kurių priklausavo tavo gyvenimas, objektu, nenuostabu, kad melas tampa dažna trans žmonių praktika, o pasakojimai daktarams ir psichologams yra pritempiami prie medicininio diskurso iš anksto numatytų kategorijų ir pasakojimų. Tačiau nuolatos kartojamos kategorijos ir terminai, kuriais medicininis ar liberalus diskursas apibrėžia translytiškumą, ilgainiui išskverbia į tavo sąmonę, pradeda tirpdyti ribą tarp melo ir tiesos ir staiga susimąstai, kad galbūt iš tikrųjų yra taip, kaip jie sako. Kuomet pagrindinis translytiškumo aiškinimas, su kuriuo susiduri, yra tai, kad „gimei ne tame kūne“, nejučia pradedi atpažinti savo translytiškumą net ir pačiuose anksčiausiuose prisiminimuose, o prisiminimus, kurie tam prieštarauja, pradedi išstumti. Palaipsniui įsisavinami normatyvumai ima konstruoti tavo autobiografiją, tavo atmintį, tavo tiesą. Ir tokiu būdu diskursas visus kūnus, išeinančius už normos ribų, grąžina atgal į dėžutes, kurias šį kartą mes pačios ir patys pasirinkome. Vienas translytis komikas yra pasakęs: „Manęs vis klausia, ar kai buvau vaikas, norėjau būti berniuku, bet iš tikrųjų, kai buvau vaikas, tenorėjau būti dinosauru.“ Kokia tuomet viso to prasmė, jei, bandydama išsivaduoti iš vieno normatyvumo, aš vis labiau ir labiau grimztu į kitus?

Žinoma, negaliu per daug skųstis, juk esu iš Lietuvos, kur lyties keitimas išvis nėra reglamentuotas jokiais įstatymais, visos medicininės procedūros trans žmonės turi padengti savo lėšomis ir didžiąją jų dalį turi atlikti užsienyje, dokumentų keitimas įmanomas tik per teismus, o tų, kas sugebėjo išsikovoti transseksualumo diagnozę, darbo galimybės yra suvaržytos, nes oficialiai jie yra psichiškai nesveiki. Nepaisant to, plečiantis diskusijoms apie trans žmonių teises Lietuvoje svarbu gerai apgalvoti, kokiais būdais tos teisės turėtų būti užtikrintos, kad nuo vieno kraštutinumo (visiška betvarkė ir neįtikrintumas) neužsoktume ant kito (dar labiau institucijų kontroliuojami žmonių kūnai ir gyvenimai). Šiuos politinius sprendimus vienaip ar kitaip nulems dominuojantis diskursas apie translytiškumą, kuris šiuo metu laviruoja tarp dviejų ideologijų: heteronormatyvios lyties sampratos, užsilikusios nuo XIX a., ir pozityvistinės naujosios biopolitikos.

Tiesa, šiek tiek vilties teikia Gegužės 1-osios profesinės sąjungos (GIPS) inicijuota peticija, raginanti Lietuvos valdžią užtikrinti trans žmonių teises darbe bei reglamentuoti lyties keitimo procesą. Viename iš peticijos punktų raginama atsižvelgti į naujausią Pasaulio sveikatos organizacijos „Tarptautinės statistinės ligų ir susijusių sveikatos sutrikimų klasifikacijos“ (ICD) redakciją, pagal kurią transseksualumas yra išbrauktas iš psichikos ir elgsenos sutrikimų kategorijos³. Kitaip tariant, peticija siekiama įstatymiškai depatologizuoti translytiškumą⁴. Vis dėlto pati peticija taip pat remiasi medicininio diskurso autoritetu bei prielaida, kad trans žmonių teisių užtikrinimas įmanomas tik atsidavimo biogaliai kaina. Bet kuo ypatinga ši naujoji biopolitika, kuo ji skiriasi nuo praėjusio amžiaus disciplininių režimų ir kaip ji performuoja mūsų santykį su lytimi, seksualumu ir savo tapatybe?

Sintetinė lytis

Knygoje „Testo Junkie: Sex, Drugs, and Biopolitics in the Pharmacopornographic Era“ (2013) ispanų kilmės prancūzų filosofas Paulis B. Preciado dokumentuoja metus trukusį eksperimentą, kurio metu jis kasdien savarankiškai vartojo testosterono gelį. Tai – autobiografija, bet kartu ir filosofinis traktatas apie šiuolaikinę biopolitiką. Preciado knyga iš esmės yra Michelio Foucault teorijos apie disciplinuojančią / kuriančią galią tęsinys. Joje nagrinėjama šalčio karo metu susiformavusi nauja biopolitika, paremta ne tiek išoriniais galios mechanizmais (kalėjimo architektūra, miestų planavimu, demografijos kontrole, švietimu, psichiatrinių sutrikimų taksonomija ir patologizacija ir t. t.), kaip teigė Foucault, o mikroskopine galia ir kūnų bei troškimų vadyba.

Lytinių hormonų (testosterono, estrogeno ir progesterono) izoliacija laboratorijoje, o vėliau jų sintetinimas; kontraceptinės tabletės (arba tiesiog Tabletė, angl. *the Pill*)⁵ bei vienos komercializacija; psichiatro Johno Money sugalvotas terminas *gender* („socialinė lytis“), skirtas aprašyti vyriškumo ir moteriškumo psichologinius ir elgsenos ypatumus, taip atskiriant juos nuo biologinių lyties ypatybių (angl. *sex*); interneto, o vėliau belaidžių didelės raiškos duomenų perdavimo formų atsiradimas – visa tai yra vos keli šio

ir praėjusio amžiaus technologiniai ir medicininiai lūžiai, suformavę naująją biopolitiką. Kofeinas ir aderalis darbui, melatoninas ir imovanas miegui, „ratai“ ir alkoholis tūsums, ksanaksas ir alkoholis poilsiui, viagra, kad galėtum pistis, Tabletė, kad nepastotum, kai nereikia, zoloflas, kad nenusibaigtum per greitai, nikotinas, kad nusibaigtum iš lėto. Pridėkim dar audiovizualinius kodus ir jų reprodukuojamus lyčių normatyvumus, ir štai – naujosios biopolitinės galios formos, kurios, skirtingai nei XIX a. trandomieji marškieniai ir kalėjimai, dabar yra įgavusios molekulinis ir skaitmeninius pavidalus. Biopolitinė galia ne tik formuoja mūsų kūnus nuo pat gimimo (o tiesą sakant, dar prieš gimimą), ji yra absorbuojama mūsų kūnų, ji tampa mūsų kūnais. Nebeįmanoma atskirti mūsų troškimų, jausmų, aistrų, fiziologinių procesų nuo juos lemiančio galios režimo. Todėl nei tapatybė, nei kūnas, nei konfliktas tarp jų, nei jų darma nėra nei įgimta, nei pasirinkta. Tai audiovizualinių ir farmakologinių galios technologijų rezultatai. Teigdama savo daktarei, kad esu moteris, aš dalyvauju toje pačioje fikcijos reprodukcijoje kaip bet kuri kita moteris, nesvarbu – translytė ar cislytė. Nėra tokio dalyko kaip natūralus ar įgimtas kūnas, lytis, tapatybė, seksualinė orientacija, nes nėra asmens, nepatyrusio kokios nors technologinės intervencijos. Visų mūsų tapatybės ir lyties yra fiktyvios ir sintetinės.

Šis naujas galios režimas tapo netikėta skirtingų, bet viena kitą papildančių ideologijų sankirta: XIX a. natūralistinės, dimorfiškos ir heteronormatyvios lyties sampratos, kuria paremtas tautinės valstybės gyvavimas, neoliberalaus kapitalizmo, nepaliaujamai siekiančio naujų pelno šaltinių, bei biotechnologijų ir psichiatrijos įgalinto konstruktyvizmo, kuriame lytis ir tapatybės gali būti mechanškai išardytos ir perkurtos iš naujo. Šių ideologijų sintezės produktas nebesiekia jėga uždaryti ar išstumti sistemos anomalijų kaip anksčiau, bet jas apropriuoti, paversti sistemos dalimi, nes taip labiau apsimoka. Vietoj priverstinio gydymo psichiatrijos įstaigose ar socialinės atskirties pasitelkiami nauji sistemos anomalijų „korekcijos“ būdai. Homoseksualiems asmenims dabar suteiktos galimybės susilaukti vaikų (surrogacijos arba dirbtinio apvaisinimo būdu), o translyčiams asmenims suteiktos galimybės gauti reikiamas medicininės procedūras (hormonų terapiją, plaukų šalinimą, chirurgines operacijas) ir išsaugoti savo reprodukcines galimybes (spermos ir kiaušialąsčių bankuose), kad pagaliau mes galėtume gyventi kaip visi normalūs žmonės. Bet nepaisant (o greičiau būtent dėl) to naujasis biopolitinis režimas toliau veikia pagal dimorfines lyties ir heteronormatyvumo sampratas. Endokrinologinės ar plastinės chirurgijos procedūros yra skirtos paversti vyrus vyriškesniais, o moteris moteriškesnėmis, o lyties keitimo protokolai griežtai reguliuojami, kad jokiais būdais šiomis procedūromis nepasinaudotų sistamai netinkami individai. Juk, neduok dieve, cislytė moteris

Nukelta į p. 8 ►

¹ Susan Stryker, „My Words to Victor Frankenstein Above the Village of Chamounix: Performing Transgender Rage“, *GLQ*, 1994.

² Čia turiu omeny būtent Foucault biopolitikos sampratą.

Tai – politinis režimas, kuriame galia yra sistemingai naudojama žmonių kūnų ir gyvenimų formavimui bei kontrolei. Plačiau šį režimą ir šiuolaikinės jo formas aptariu antrame šio straipsnio skyriuje.

³ Įdomu stebėti, kaip ta pati organizacija, 1977 m.

įtraukusi transseksualumą į psichiatrinių sutrikimų sąrašus ir taip įteisinti daugybės žmonių uždarymą į psichiatrijos ligonines, jų priverstinį gydymą, sterilizavimą, diskriminavimą darbe ir stigmatizavimą, dabar pasinaudoja ta pačia savo institucine galia ir sako: „Ups, sorukas, nepykit, viskas normaliai dabar, ar ne?“ Ir dar įdomiau stebėti, kaip po viso to ji vis dar laikoma autoritetingu balsu translyčių žmonių teisių klausimu.

⁴ Tiesa, kažkodėl ši peticija nesulaukė jokio oficialaus didžiųjų Lietuvos LGBT+ bendruomenės gelbėtojų LGL ir Laisvės partijos palaikymo. Turbūt solidarumas kovoje už žmogaus teises nebegalioja, kai reikia palaikyti ideologinius oponentus.

⁵ Verta paminėti, kad pirmieji kontraceptinių tablečių eksperimentai su žmonėmis buvo atlikti psichiatrinės gydymo įstaigose ir kalėjimuose (čia galima įžvelgti tiesioginį ryšį tarp Foucault disciplinuojančios galios ir naujosios technopolitikos užuomazgų), o vėliau buvo perkelti į Puerto Riko naujai pastatytus rajonus, taip tęsiant senas eugenikos praktikas, kontroliuojančias neįgaliųjų ir nebaltaodžių populiacijas (aišku savaime, kad eksperimento subjektams apie tai nebuvo informuotos). Septintojo dešimtmečio feministiniai judėjimai be didesnės kritikos priėmė šį naują kolonialistinį moterų kūno kontrolės mechanizmą kaip išsilaisvinimo būdą, kai pasitelkiant farmakologines technologijas heteroseksualumo praktika pradėta atskirti nuo biologinės reprodukcijos. Ironiška, kad moterų tai iš tikrųjų neišvadavo nei iš lytinių santykių prievolės (patenkinti savo partnerį), nei iš reprodukcijos prievolės (patenkinti valstybę), nors vis dėlto suteikė tam tikrą autonomiją.

Madride pandemijos metu: ritminės analizės bandymas

Kodėl „Madride“, o ne „Madridas“? Kodėl pabrėžiama vieta, o ne vardas? Sunku įvardyti tai, ko dar nepažįsti, kas dar tik įgauna kontūrus ar, veikia, ritmą. Tamsioje pirmiausia išgirstame. Šlamesį, pasikartojantį traškėjimą, žingsnius. Lėtus arba greitus, dvejojančius arba užtikrintus, ritmiškus arba aritmiškus. Taip garsas sąmonėje pamažu virsta vieta – praktinės veiklos, lūkesčių ir baimių, troškimų ir draudimų perkeista erdve. Kaip bepavadinasi, nepagadinsi, – byloja išmintis. Kitaip tariant, vardas – nesvarbu. Vardas – tik pastovumo, tik įmanomo apibrėžti identiteto iliuzija, nukreipianti dėmesį nuo šnarančios, traškančios, įvairiais ritmais pulsuojančios ir pauzėmis trūkinėjančios realybės. Analizė (ir ypač ritminė analizė) – tai valingas vardo pamiršimas, kad atidžiau įsižiūrėtum į veidą. Kur aš jį mačiau? Ar aš ją pažįstu? Ar norėčiau susipažinti? Ji(s) draugiška(s) ar grėsminga(s)? Suskliaudus išankstines nuostatas, klausimų kyla daugiau nei atsakymų. Bet juk tokia ir turi būti analizė. Ar bent jau toks turėtų būti analitikės siekis. Jei jau vardas (žinia – išankstinių nuostatų atsisakyti nelengva, o gal net ir neįmanoma), tai mažų mažiausiai kreipinys. Tad jei tik norite, nesivaržykite ir po „Madride“ dėkite kablelį. (Ne)-realumo kirtis paliks, pasikeis tik jo vieta. Tokia jau ta, krei-pimosi, dialogo, kaina.

Kodėl „ritminės“, o ne „ritmo“? Kodėl išryškinamas analizės pobūdis, o ne objektas? Mat ritmas kaip analizės objektas yra sunkiai apčiuopiamas. Tai veikiau subjektyvių pojūčių, nei objektyvių kategorijų sfera. Žinoma, ritmą galima skaičiuoti, bet jei neįjauti ritmo, vargu ar pavyks. Ne tiek objektas, kiek procesas, ritmas veikiau lygintinas su vertimo ar interpretacijos (interpretuojančio vertimo) veiksmu. Siekiančioji analizuoti ritmą neišvengs išiklausymo, kūno judesio, šokio: tik taip ritmas pasimato erdveje. Tik taip ritmą galima parodyti. Miesto pulso neužčiuopsi, nepasivaikščiojusi jo gatvėmis. Miestas tuščiomis gatvėmis yra beveik miręs. Jei analizė nebūtų ritminė, nebūtų nei ritmo, nei analizės.

Kodėl pandemijos metu? Pandemijos (gr. παν – visi + δῆμος – žmonės) metas gviešiasi būti bendrų lūkesčių ir baimių, bendrų troškimų ir draudimų metu. Gviešiasi, nes įprasti, individualūs norai ir įprastai noriai susivazė individualės bei individai niekur nedingsta. Įprastomis sąlygomis jau ir taip susipynę individualumas ir kolektyviškumas pandemijos metu tik susirezga į dar stipresnį mazgą. O suintensyvėję procesai juk tarsi prašyte prašosi tyrimo. Mat neišvengiamai atsiranda ne tik daugiau artumo, bet ir daugiau trinties, ne tik daugiau išiklausymo, bet ir pasiklausymo, ne tik daugiau įsižiūrėjimo, bet ir prižiūrėjimo. Patys mazgai čia beveik niekuo dėti, svarbiau – kas ir kokiais tikslais juos rezga. Net ir fantastiškiausiose sąmokslų teorijose dažniausiai galima įžvelgti bent vieną akivaizdžią ir sveikam protui neprieštaraujančią tiesą. Mazgų atveju – kad kilpa gali ištraukti iš duobės, bet gali ir pakarti.

Specialiai sąmokslų teorijomis nesidomiu. Bet, žinoma, šį bei tą nugirstu, pamatau. Dažniausiai klausydama tinkleidžių ar naršydama naujienų portalus. Mat sąmokslų teorijos (manytina, priešingai nei patys sąmokslai) karaliauja beveik išskirtinai virtualybėje. Reta(s) kuri(s) iš mūsų šnipinėja, prikišęs ar prikišusi ausį prie realių kabinetų, realių laboratorijų ar kokių nors realių, ištaigingų sanatorijų durų (sąmokslų teorijų klausimu fantazijos nevaržykime). Aš, pavyzdžiui, realybėje dažniausiai „šnipinėju“ savo kūdikį – klausausi prie miegamojo, ar nenubudo, apuostau, sprendama, ar metas keisti sauskelnes. Aš esu mama. Tik? Ne tik? Manyje, kaip ir vis(u)ose, susipina įvairūs gamtiniai ir kultūriniai, individualūs ir bendri, asmeniniai ir politiniai aspektai. Esu moteris, žindytė, studentė, bedarbė, emigrantė, meilės emigrantė, imigrantė, žmona, dukra, sesė, hipochondrikė, romantikė, skvoterė, nuomininkė... Būti mama man reiškia būti įvairiausių traukų ir įtampų – tarp lūkesčių ir baimių, tarp troškimų ir draudimų, tarp artumo ir trinties, tarp supratimo ir pripratimo, tarp santarvės ir priklausomybės, tarp meilės ir prievartos – lauku. Sąmokslų teorijomis nesidomiu, bet savo kasdienybėje, laviruodama tarp išorės ir vidaus, tarp viešo ir privataus, tarp priimtino ir slapto, nuolatos sąmokslauju.

Kasdienybės vingiuose įvairiausio plauko užmačios labiausiai išryškėja per kūną ir rutiną – poreikių ir prievolių sukurtą ritmą. Kitų kūnų poreikiai yra linke virsti mūsų kūnų prievolėmis ir atvirkščiai. Tačiau mūsų ir kitų poreikiai bei prievolės gali ir sutapti. Tokia yra siekiamybė. Kai sutampa poreikiai, kartu mėgaujamės, kai prievolės – kartu stengiamės. Rutina gali būti individuali ir bendra. Bet koku atveju individuali rutina neišvengs taikymosi prie bendruomenės tempo, o ritmiškas visų maršas neįvyks be atsižvelgimo į pavienių žygeivių galimybes ir gebėjimus. Muzikinės ir militaristinės leksikos sampyna nėra atsitiktinė. Rutina gali ir lavinti, ir dresuoti. Sprausdama kūną į įvairiausių sąveikų tarp savo ir svetimo rėmus, rutina įsispaudžia kūne, išstatuodama individualios psichofiziologijos portretą, išraižydama bendrų, sociokultūrinių vyksmų žemėlapi. Bendruomeniškas individo paženklėjimas ir asmeninis požiūris į bendruomenę vienas kitą nutekina ir papildo – vie-

nas kitu kliaujasi. Panašiai ritmas kliaujasi pauzėmis, o rutina – netikėtumais. Ir atvirkščiai: tai, kas yra sąlygiškai tuščia, beprasmiška, netikėta, esmingai priklauso nuo kartotės – pasikartojančių turinių, prasmų, įvykių. Kaip kitaip patirsi pauzę, jei ne per ritmą? Kaip be nuobodulio nustebsi? Šis esmingas (paradoksalus?) esaties ir nesaties, pilnatvės ir tuštumos, to paties ir naujo sąryšingumas paaiškina, kodėl nesitikime netikėtumų, nors jie yra linke kartotis. (Ir vėl?! Ir vėl!!) Pandemija, daugeliui prasidėjusi kaip netikėtumas, netruko pavirsti karantino rutina. Ir vis dėlto karantino monotoniškumas neužkirtu kelio stebėjimuisi, dargi atvirkščiai – stebėjimasis (valdžios reikalavimais, individų nepaklusnumu, bendruomeniškomis iniciatyvomis, ligos istorijomis, statistika ir t. t.) veikiau buvo įtrauktas į rutiną. Didžiausias – pamatinis, amžinas, visui visą egzistenciją persmelkiantis – netikėtumas, žinoma, yra mirtis.

Gyventi Madride atsikrausčiau trisdešimt trejų su keturių mėnesių kūdikiu ant rankų, baigiantis vasarai, beveik lygiai septyni mėnesiai iki karantino pradžios. Ne tik miegoti, maitintis, tuštintis, praustis, bet ir migdyti, maitinti (žindyti), tuštinti (sauskelnes), prausti beapsiprantas mano kūnas naują miestą sutiko abejingai: naujos motinos ritoje miesto naujumui paprasčiausiai nebuvo vietos, stigo laiko. Madridas tebuvo abstrakti erdvė, vardas žemėlapyje, geriausiu (apčiuopiamiausiu) atveju – žodžiai svetima kalba ir svetimumo jausmas ar svetingumo patirtis. Vardų buvo ir daugiau – rajono, kuriame apsigyvenome, gatvės, kaimynų... Bet raiškiausias pradžių pradžioje buvo miesto čiabuviams priklausančio mano vyro vardas – atvykimo taškas, susitikimo momentas, žinojimo riba, namų slenkstis. Istorią sena kaip pats miestas, beveik pasaka, beveik legenda. Ir jei pasakojimas būtų atskartojanti schema, jis čia ir pasibaigtų: jei santykis būtų kontraktas, tiesiog nebūtų, apie ką pasakoti. Jei miestas būtų visa apimantis planas, jo taip niekuomet ir nebūčiau aplankiusi. Bet juk iš tikrųjų kalba ir žmogus prisijaukinami tik per nesusikalbėjimą. Miestas – tik pasiklydus. Madride jau buvau buvusi ne kartą, bet tik šį kartą atvykau gyventi.

Priešistorė svarbi, norint apčiuopti ir įvertinti vėliau įvykusius pokyčius bei artikuliuoti jų mastą: kalbėsiu apie tuos pasikeitimus, kuriuos iš savo varpinės (pro savo langą) buvau įgali pamatyti, išgirsti, patirti aš pati, kuriems pastebėti radau laiko. Susilaukus vaiko, laikas pavirsta įvairiųjų laukimu – kada migdyti, kada maitinti, kada pavalgys, kada užmigs, kada atsibus, kada išalks... Lauki visuomet to paties, nors viskas nuolatos įvairuoja. Su laiku įgundi: viskas diena iš dienos kartojasi. Motinos laukimas primena pagal tam tikras taisykles vykstančią džiazo improvizaciją: kartais pavyksta taisykles originaliai transformuoti, kartais užstringi ties kliše. Motinystės taisyklės ir klišės, improvizacijos ir transformacijos remiasi įvairiausiais gamtiniais, kultūriniais (religiniais), socialiniais ir politiniais k(l)odais. Kada ir kaip maitinti ar migdyti, gali įvairuoti priklausomai nuo fizinių galimybių, kultūrinių bei religinių papročių, socialinės padėties, politinių pažiūrų. Arba tas pats sprendimas gali būti padaromas dėl skirtingų priežasčių. Pavyzdžiui, vegetariškos vaiko dietos pasirinkimas gali būti susijęs ir su vaiko alergiškumu, ir su kultūriniais ar religiniais tabu, ir su šeimos finansine padėtimi, ir su nusistatymu prieš pramoninę gyvulininkystę (ar dėl visų šių priežasčių vienu metu). Kitaip tariant, tai gali būti ir protesto, ir konformizmo ženklas ar tiesiog aplinkybių nulemtas atsitiktinumas. Taigi, paklusnumas, banalumas, kūryba ir originalumas yra sąlyginiai, kintantys, individo ir konteksto sąveikos nulemti turiniai. Mes pačios bei patys, sąveikaudami su aplinka, taip pat kintame. Nusidriekusi laike, esu tariama – patarimai, ištaros, prieštaravimai. Kartais nuverčiu kalnus ir perplaukiu jūras, bet ne visuomet pasielgiu pagal principus. Esu nusistačiusi prieš pramoninę gyvulininkystę, bet mano vaikas valgo mėsą. Ir nors jau valgo mėsą bei galybę kitų produktų, vis dar žinda. Mano vaikui jau virš metų, tad vienos žavisi mano „pasiaukojimu“, kiti stebisi „atlaidumu“. Taisyklių griežtumo ir improvizacijos laisvės sampyna žindant ypač išryškėja. Maitinantis, migdantis, raminantis, guodžiantis, drąsinantis, kitaip tariant, mezgantis visokeriopą ryšį žindymas atliepia įvairiausius, išskirtinius kūdikio kūno poreikius ir yra išskirtinai motinos kūno funkcija. Net ir tuomet, kai žindoma „netiesiogiai“ (iš buteliuko), žindymas esmingai sujungia du kūnus, juos sinchronizuoja. Šiuo požiūriu žindymą įmanu palyginti su lytiniu aktu. Tik pastarasis trunka nuo kelių iki keliasdešimt minučių, o žindymas – nuo kelių iki keliasdešimt mėnesių. Potencialiai gilesnis ir tvaresnis yra ne tik ilgalaikės sinchronizacijos nulemtas ryšys. Itin asmeniškias, bet esmingai tarpasmeninis (t. y. potencialiai politiškai įtakingas) žindymo veiksmas provokuoja įkyrią išorinę kontrolę – ritualizavimą, normas, taisykles. Apskritai santuokos institucijos numatoma kontrolė gali būti interpretuojama kaip numanomos motinos ir vaiko santykio priežiūros preliudija. Šiuo atveju nekalbu apie draudimą smurtauti ir kitus svarbius, įstatymais reglamentuotinus saugiklius. Numanoma motinos ir vaiko santykio kontrolė, kurią turiu omeny, persmelkia pačią šio santykio natūralu-

mo šerdį. Kaip dažnai nutinka su primygtinai natūralistiškai traktuojamais konceptais, kontrolės slaptumas (arba savime suprantamumas: mat tokia kontrolė slepiasi matomiausioje vietoje) yra proporcingas jos stiprumui. Pradedant įvairiausiais patarimais (pavyzdžiui, dėl žindymo dažnumo ar trukmės) ir baigiant oficialiais draudimais (pavyzdžiui, žindyti tam tikrose viešose erdvėse), motinos yra traktuojamos kaip kraštutinumas, kurį reikia stebėti ir prižiūrėti. Populiariai tariant, saugoti. Motinos būna arba per jautrios, arba per abejingos, arba supermamytės, arba karjeristės, arba nekaltos mergelės, arba ap(si)leidusios nusidėjėlės. Tapus mama, mane (asmeniškai) daug labiau nei viešumos stoka, kurios daugiau ar mažiau tikėjau, šokiravo privatumo stygius. Tik tapusi mama iki galo įsisąmoninau, kad vieša ir privati erdvė yra ne savaime suprantamos duotybės, o nuolatinė kova ir privilegija (žinoma, nereikia būti motina, kad tai suprastum). Akivaizdu, kad kovoja ne tik motinos tradicine prasme. Pavyzdžiui, homoseksualų poroje motinos funkciją atliekantis vyras, manytina, susiduria su nepalyginti didesniais (tiek įstatyminiais, tiek psichologiniais) suvaržymais, apie kuriuos galime spėti iš sąlyginio šių asmenų nematomumo. Akivaizdu, kad dėl tam tikrų priežasčių kovoja visi žmonės. Vis dėlto tai nereiškia, kad visos kovos yra vienodai teisingos. Meilėje ir kare ne viskas galima, nes meilė – ne karas, o kare naudojama prievarta nėra pateisinama. Kad ir kaip patogu būtų kartais pasiteisinti ir išsiteisinti įvairiausiomis lengvinančiomis aplinkybėmis, patogumas dažnai byloja apie prisitaikėlišką požiūrį ir moralinį pasyvumą. Akivaizdu, kad esu pacifistė ir visų mūsų visais esu linkusi nustelbti muzika. Tačiau taip pat esu realistė (kad ir ką šis žodis reikštų) ir žinau, jog tam, kad mano noras išsipildytų, pirmiausia turiu nustoti kovoti pati su savimi. Įkvėpti ir atidžiai įsiklausyti. Nebijoti ir pabandyti improvizuoti. Tikiu, kad tokia buvo ne tik žmogaus (evoliucijos) priešistorė, tikėtina, kad nuo to priklauso ir žmogaus (bei žmogiškumo) ateitis. Pandemiją ir karantiną pasitikau, kaip motinai ir pridera, – įgalinta ir suvaržyta, kovojanti dėl vietos po saule (tiesiogine ir perkeltine prasme) savo vaikui ir laiko sau, žongliruojanti skirtingomis (dažnai prieštaraujančiomis) perspektyvomis, bandanti improvizuoti mūsų lauke.

Barai, klubai, kino teatrai, koncertų salės, bibliotekos, dauguma kavinių ir restoranų bei daug kitų viešųjų erdvių man „užsidarė“ gerokai anksčiau, nei buvo paskelbtas karantinas. Mano sąlyginė saviizoliacija prasidėjo 2019 metų balandžio mėnesį, kai pagimdžiau. Pagrindine viešąja erdve man tapo gatvės ir parkai, pagrindine socializacija – dienišiai pasivaikščiojimai su kitomis mamomis ar pietūs platesniai šeimos rate. Rankas, saugodama kūdikio sveikatą, ploviau daug dažniau nei anksčiau. Rankų plovimu, nors ir gėdydamasi, terorizavau aplinkinius. Tiesa, nuo ko negalėjau ir nenorėjau rankų nusiplauti, buvo studijos. Ir tai tik dar labiau išryškino faktą, kad nė viena mama per motinystės atostogas neatostogauja. Pati motinystė yra nuolatinis, intensyvus mokymasis – su visomis kūnan smingančiomis, karčiomis šaknimis, su visais iš kūno sunokstančiais, saldžiais vaisiais. Savo sąlyginėje saviizoliacijoje, ypač atvykusi Madridan, mažai bendravau, bet daug skaičiau – ne tik naktimis knygas, bet ir dienomis gatvių pavadinimus, parduotuvių iškabas, reklaminius standus, įvairiausio plauko skelbimus, graficius. Sustodavau pasiklausyti gatvės muzikantų ar pasižiūrėti gatvės performerių šou. Gatvė tapo mano muziejumi, teatru, koncertų sale. Kursuodama tarp namų ir parko, tarp namų ir parduotuvės, ėmiau pažinti tose pačiose vietose išmaldos prašančius elgetas, o jie ėmė atpažinti mane. Pati kadaise įvaldžiusi išmaldos prašymo meną – griežusi gatvėje violončele, žongliravusi prie švie-soforų, – tapusi mama, dar labiau patyriau šios, „šešėlinės“, ekonomikos prasmę – viena vertus, dalinę darbo valandų, sąlygų, pasirinkimų laisvę, kita vertus, laisvės implikuojamą (iš)likimo atsakomybę. 2020 metų kovo 14-ąją, Madride oficialiai paskelbus karantiną (mano atveju turint galimybę išeiti iš namų tik prirėkus nusipirkti maisto ar vaistų), pakeičiau į parduotuvę pastebėjau, kad iš gatvių dingo elgetos, ir tai buvo vienas aiškiausių signalų, kad įprastomis sąlygomis lengviau užmaskuojamas pasirinkimo laisvės trūkumas per naktį tapo akivaizdžia problema. Nežinau, ar jie ir jos buvo kur nors apgyvendinti ir gavo maitinimą, ar kai kurie iš jų (imigrantai, imigrantės) buvo deportuoti, o galbūt pasirinko (jei buvo sudarytos sąlygos) grįžti į gimtąją šalį, tačiau tuokart supratau, kad tikimybė, jog kažkas kitas spęs ir mano (bei mano šeimos) (iš)likimą, tapo kaip niekad reali. Tiesa, ap(si)ribojimai patys savaime nėra blogis, jie gali būti supratingumo, atjautos, kitaip tariant, dėmesio kitam ženklai. Ap(si)ribojimas turi galią padidinti jautrumą, padaryti mus imlesnius aplinkai, nuovokesnius. Pavyzdžiui, būtent dėl šios priežasties, norėdami geriau įsiklausyti, užsimerkiame. Žinoma, užsimerkus galima ir užsnūsti. Didele dalimi ap(si)ribojimų reikšmė priklauso nuo mūsų pačių. Ribinės patirtys gali paversti mus aukomis arba daug ko išmokyti. Aišku,

Niūrus gyvybės optimizmas

Richard Powers. *Medžių istorija*. Romanas.
Iš anglų k. vertė Ieva Venskevičiūtė. V.: Alma littera,
2020. 622 p.

Skubu prisipažinti: pavadinimas iš dalies iššvežotas iš neaprepiamų interneto platybių. Vienas apžvalgininkas Powerso romaną pavadino „niūriai optimistišku“ (*darkly optimistic*). Niūrumo šiame įspūdingame romane nors vežimu vežk. O štai optimizmo dar tektų paieškoti. Bet apie tai vėliau. Iš pradžių norėtusi keliais žodžiais pristatyti autorių.

Amerikiečių rašytojas Richardas Powersas (g. 1957) iki šiol lietuvių skaitytojams nebuvo pažįstamas. Iki „Medžių istorijos“ išleista 11 jo knygų, jos pelnė ne vieną literatūrinį apdovanojimą. Su tikra mokslininko aistra savo knygose Powersas tyrinėja įvairias sritis – dirbtinį intelektą ir virtualią tikrovę, neurologiją, genetiką, muziką. Šiame prestižine Pulitzerio premija apdovanotame romane sutelkia dėmesį į pasaulio seniausiąją, didingiausiąją gyvybės formą – medžius. Autorius prisipažino prieš rašydamas perskaitęs daugiau nei 120 knygų apie medžius. Po penkerių metų darbo, kurį rašytojas pavadino „terapijos kursu“, gimė ši plačiai it galingas medis išsiskojusi, daugiaprasmė ir giliaprasmė knyga, supinta iš galybės matomų ir nematomų sąsajų, vos aprėpiama skaitytojo žvilgsniu. Joje nestinga mokslo elementų, bet esama ir magiškojo realizmo ženklų.

Lietuviškas pavadinimas „Medžių istorija“ skamba gražiai, bet mažumėlė klaidina. Originalus pavadinimas – „The Overstory“, ir šis miglotas daugiaprasmis kur kas tiksliau atskleidžia esmę, kad ir kaip paradoksaliai skambėtų. Tai romanas apie dviejų gyvybės formų – medžių ir žmonių – santykius ir dar gerokai daugiau.

Kaip minėjau, romanas iš pirmo žvilgsnio šakotas ir gaivališkas kaip milžiniškas medis. Tačiau tas menamas gaivališkas gerai suvaldytas.

Romaną sudaro keturios dalys: „Šaknys“, „Kamienas“, „Vainikas“ ir „Sėklos“. Pirmoje dalyje nelyginant atskiros novelės pateikiamos iš pirmo žvilgsnio niekuo nesusijusios devynių žmonių – šios knygos herojų – spalvingo gyvenimo istorijos. Visi veikėjai itin ryškūs. Nikolas – emigrantų iš Norvegijos palikuonis, uždaro būdo menininkas, vienišas medžių meno kūrėjas; Mimi – kino emigranto dukra, inžinierė; Adamas – vaikystėje aistringai tyrinėjęs gamtą, vėliau diplomuotas psichologas; Rejus ir Dorotė – teisininkas ir aktorė mėgėja, skausmingai kuriantys tarpusavio ryšį; Daglas – anksti artimųjų netekęs vienišius, Vietnamo karo veteranas, amžinasis klajūnas; Nilėjus – indų emigrantų sūnus, programavimo genijus, sėdintis neįgaliojo vežimėlyje ir kuriantis alternatyvius pasaulius; Patricija – vieniša narsuolė mokslininkė, turinti įgimtą kalbos ir klausos sutrikimų, bet visą gyvenimą besiklausanti medžių; Olivija – mokesčių teisė atsainiai studijuojanti koledžo studentė, bohemiško gyvenimo mėgėja, nelaimingo atsitikimo metu patyrusi klinikinę mirtį ir tapusi nauja esybe. Pirmasis pasakojimas užsimezga dar XIX a. viduryje, kiti – XX a., bet pagaliau jie visi priartėja prie mūsų dienu.

Visų herojų istorijose medžiai suvaidina tam tikrą vaidmenį. Kai kada – tiesiogiai (Daglui, virš Tailando džiunglių pamuštam karo lakūnui, gyvybę išgelbsti milžiniškas banjanas, į kurio glėbį nelaimėlis įsipainioja). Kai kuriose žmonių santykių, aistrų, skausmų ir atradimų istorijose medžiai lyg ir kukliai glūdi fone ar epizoduose, bet viskas galų gale susijungia ir įgauna prasmę. Net ir tokį pavienių novelių romaną būtų verta skaityti.

Antroje, ilgiausioje, dalyje „Kamienas“ paskiros istorijos iš lėto ima artėti vienos prie kitų, jungtis, pintis tarpusavyje, herojai daro įtaką vieni kitų likimams. Olivija, Nikas, Daglas, Mimi ir Adamas įsilieja į taikaus pasipriešinimo judėjimą, bandantį apsaugoti valstybinėse žemėse negailėstingai kertamus senuosius miškus, neišskiriant nė didingų tūkstantmečių sekvojų. Deja, šioje nelygioje kovoje skaudžiai pralaimi tiek medžiai, tiek žmonės. Sukrečia pareigūnų žiaurumas: protestuotojai apipurškiami pipirinėmis dujomis, į prisirakinsius aktyvistų akis prievarta lašinami nuodingi chemikalai, kai kurie judėjimo dalyviai tiesiog tyliai nužudomi, kaltę suverčiant patiems aktyvistams. Pastarieji netekę vilties imasi antiįstatyminių veiksmų: deginimų, sprogdimų. Vieno sprogdi-

mo metu žūva Olivija, o likusį ketvertą dėl to grauš kaltė iki gyvenimo pabaigos.

Visgi labiau nei smurto scenos pribloškia žmonių rūšiai itin būdingas nesusikalbėjimas. Protestuotojus puola ne tik valdžios ar stambiųjų korporacijų atstovai, juos kaltina ir vietiniai darbininkai. Žmonėms reikia medienos, piktinasi jie. Mums reikia išmaitinti vaikus.

Sugluminti medkirčiai imasi kitokios taktikos.
– Dėl Dievo meilės. Juk čia tik medis. Ataugš! Ar matėte, kokie miškai čia driekiasi pietų pusėje?
– Vienkartinis laimėjimas, – iš viršaus šaukia Sargybėnis. – Vėliau reikia tūkstančio metų, kad atsikurtų visos sistemos.
– O kas jums darbo? Kodėl nekenčiate žmonių?
– Ką čia kalbate? Čia ir esame dėl žmonių!
– Šitie medžiai vis tiek mirs ir išvirs. Reikia juos nu-pjauti, kol yra geri, kad nešvaistytume medienos.
– Nuostabu. Tai gal pietums sumalkime tavo senelį, kol dar bent truputis mėsos ant jo belikę.
– Jūs nesveiki. Ir ko mes čia aušiname burną.
– Turime išmokti pamilti šią vietą. Turime tapti vietiniai.

(p. 360)

Ar bereikia sakyti, kad tokie ir panašūs apsižodžiavimai nė per plauką nepriartina net prie užuominos apie tarpusavio supratimą.

Medžių gynėjai desperatiškai klausia vieni kitų: kaip įtikinti žmones, kad mes esame teisūs? Adamas (būsimas psichologijos profesorius, mokslininkas, o dar vėliau – įkalintasis iki gyvos galvos) atsako: „Jokie stipriausi argumentai pasaulyje nepakeis žmogaus įsitikinimų. Tai gali padaryti tik gera istorija“ (p. 419). Ką gi, gera istorija mūsų veikėjams nepadaeda. Ši romano dalis baigiasi tragiška herojės mirtimi.

Neverta atpasakoti tolesnių knygos dalių. Juoba kad siužetas ne linijinis, jis šakojasi ir plėtojasi, ir vis nepalieka jausmas, kad svarbiausi dalykai pasakomi tik puse lūpų, kad turime atspėti, kas dedasi kituose šito Gyvybės medžio lygmenyse, šaknų sistemoje, giliai po žeme. Powersas užtikrintai žaidžia pagal savo paties taisykles. Siužetinės linijos nukertamos lyg medžio šakos, kai kas tyčia paliekama skendėti miglose, kai kur paberta vos pastebimų užuominų. Tarkim, Dorotės ir Rejus pora aiškiai apibūdinama kaip bevaikė. Ir vis dėlto labai švelniai leidžiama suprasti, kad būtent jie galėtų būti maištingosios Olivijos tėvai. O Patricijos linija nutraukiama atvirai dviprasmiškai, skaitytojui po nosim pakįšant dvi paralelines tikroves. Patricija skaitydama pranešimą mokslinėje konferencijoje paima iš anksto pasiruoštą nuodingo augalų ekstrakto stiklinę ir ketina ją apstulbusios auditorijos akivaizdoje išgerti. Arba: Patricija sviedžia nuodų stiklinę tolyn. Rinkis, skaitytojau. Daugiau Patricija pasakojime nebepasirodo.

Kaip jau sakytą, šis romanas – tai kur kas daugiau nei tiesiog siužetas, o jo požeminius šaltinius sunku ir suskaičiuoti. Pavyzdžiui, tai šen, tai ten knygos puslapiuose vis suskamba mįslinga senovinio kinų eilėraščio eilutė: *Žvejo daina teka giliai po upe*. Nieko bendra su medžių istorija? Taip tik atrodo.

Skaitant norom nenorom galvoje sukirba neįprastas klausimas: kas mes, žmonės, per rūšis? Britų žurnalistas ir rašytojas Tomas Phillipsas savo sarkastiškoje knygoje „Žmonės: kaip mes viską su*ikom. Glausta mūsų nesėkmių istorija“, neseniai pasirodžiusioje ir lietuviškai, rašo apie Tenerės medį, augusį Sacharos dykumos vidury vienut vieną 400 km spinduliu, kol 1973 m. girtas vairuotojas sugebėjo įvažiuoti į jį sunkvežimiu. Šį faktą romane pamini ir Powersas. Bet Phillipso knygoje minėtasis epizodas gali sukelti nevaldomo juoko priepuolį, o „Medžių istorijoje“ tas pats faktas nemaž neatrodo juokingas. Jokia Powerso romano eilutė, joks sakinyš nekelia nieko panašaus į linksmą reakciją. Bet svarbu pabrėžti, kad Powersas anaipol neskuba nurašyti žmonių padermės. Jis pasakoja apie savo herojus su atjauta ir giliu supratimu. Ypač šiltai tapo Patricijos paveikslą. Ši atskaldinė mokslininkė, savo tyrinėjimų kelio pradžioje išjuokta ir atstumta akademinės bendruomenės, nususuka nuo žmonių pasaulio, visa galva panyra į medžių pasaulį ir galiausiai parašo stulbinančią knygą „Paslaptinis miškas“ – akivaizdi aliuzija į vokiečių girininko Peterio Wohllebena knygą „Paslaptinis medžių gyvenimas“ (išleistą ir lietuviškai); net jų vardai skamba panašiai: Patricija Vesterford, Peteris Wohllebenas.

Iškalbinga ir tai, kad veikėjų santykių su visu likusiu pasauliu skaitytojas neaptiks nė krislelio priešiško ar neapykantos. Žmonės tokie gražūs, sako Patricija savo mylimam vyrui. Ir pasmerkti.

Ji norėtų jam paaiškinti – kaip didžiulė ir sverdėjanti aukštesnių gyvybės formų piramidė jau verčiasi žemėn, sulėtintai, gavusį stiprų ir greitą spyrį, sutrikdžiusį planetos sistemą. Didieji vandens ir oro apytakos ciklai trinka. Gyvybės medis vėl parvirs, suirs iki bestuburių, tvirtos žemės dangos ir bakterijų, jeigu žmogus... Jeigu žmogus...

(p. 380)

Ne per daugiausia optimizmo, tiesa? Nebent šiek tiek neužtikrintos vilties.

Taip, grįžkime prie niūrumo. Iš pirmo žvilgsnio knygoje pralaimi visi – tiek medžiai, tiek žmonės. Medžių gynėjai savo tikslų nepasiekia. Žmonių istoriją žymi tragedijos, mirtys, išsiskyrimai. Olivija žūsta. Daglas ir Adamas suimami. Adamas įkalinamas iki gyvos galvos. Daglui, kaip bendradarbiavusiam su valdžios atstovais, skiriamas švelnesnis nuosprendis, bet užuominos į jo vis čiuopiamą savo kūne riešuto dydžio guzelį leidžia aiškiai suprasti, kad iš kalėjimo jis jau niekada neišeis. Patricija, nors galiausiai sulaukusi populiarumo ir palaikymo (tie dalykai jai mažai terūpi), galbūt nusižudo. Nilėjus, sunkiai ištvėriantis gyvenimą neįgaliojo vežimėlyje, įkalina save alternatyvioje tikrovėje. Rėjų parbloškia du sunkūs insultai, antrasis jį pribaigia; septyniadesimtmetė Dorotė lieka viena, iš paskutiniųjų kariaudama su visu miestu dėl savo laukinio sodo („Džiunglės želia prašmatniame priemiestyje: tai beveik taip pat baisu kaip pedofilija“, p. 580). Mimi gyvena slapstydama svertima pavarde, jos ieško trijų valstijų policija. Nikas, rizikuodamas bet kada būti susektas ir apkaltintas, kažkur atokiuose šiaurės miškuose tebetęsia savo vienišą nebylią kovą, atkakliai kurdamas gyvasias menines instaliacijas.

Ir kaipgi iš tų dramų raizginio išsunkti optimizmą? Galbūt tiktų toks atsakymas: pati Gyvybė knygoje pavaizduota su tokiu galios užtaisu, kad, regis, pergalė bet kokiui atveju bus jos pusėje. Ta žalioji galia (ar žalioji sąmonė), gyvastį kuriant ir palaikanti gyvybę, tiesiog negali pralaimėti. O kaipgi žmonių rūšis? Nilėjus istorijos pabaigoje užsimenama apie galbūt mūsų padermę pakeisiantį dirbtinį intelektą, nors tai tik užuomina, viena iš daugelio galimybių. Keista, bet savotiško optimizmo teikia Dorotės ir Rejus istorija. Toji pora, patyrusi santykių kolapsą, vis dėlto lieka drauge. Po pirmojo insulto Rėjų paralyžiuoja, bet Dorotė, užuot išėjusi pas ją mylintį meilužį, lieka su beveik nebekalbančiu vyru ir jiedu lėtai ir skausmingai kuria naują savo istoriją. Siedu žmonės, jaunystėje neskyrę ažuolo nuo liepos, tampa jautriais visų žalių būtybių mylėtojais. Prie lovos prikaustytą vyrą slauganti, kasdien jam knygas skaitanti Dorotė imasi puoselėti savo sklype laukinį sodą, aplinkiniams sukeliantį kone traukulius. Patricija įsteigia nykstančių medžių rūšių sėklų banką, vildamasi, kad sėklos juk gali pramiegoti kelis tūkstančius metų ir pabusti pasodintos. Mimi, vieniša ir besislapstanti, pernakt sėdėdama miesto parke po pušimi, patiria savo mažąjį nušvitimą it koks arhatas iš jos tėvui priklausiusio senovinio kinų piešinio. Po nuošalią girią besibastantis Nikas sutinka vietinę šeimą (tiesiai nepasakoma, bet leidžiama suprasti, kad indėnų kilmės), ir šie neprašomi imasi padėti Nikui kurti. Kur visa tai turėtų nuvesti, autorius tyli. Paskutiniame puslapyje jis tiesiog leidžia prabilti medžiams atokiame miške, kuriame ką tik darbavosi Nikas: „Kažkas sukru-ta palei nejudrių kamienų papėdę. Niekas. Dabar viskas. Štai, šnabžda balsas iš labai arti. Štai. Kas mums duota. Ko turime nusipelniti. Tai niekada nesibaigs“ (p. 622).

– VIRGINIJA TRĄŠKEVIČIŪTĖ –

Iš bloknoto (12)

Neringa ruošiasi tapti Lietuvos kultūros sostine. Nelengva tai daryti po karantino, kuris, šiaip ar taip, buvo sustabdes laiką ir darbus. Neseniai rašiau, kad vietoj kultūros centro „Agila“ tebežioji duobė, bet po kelių dienų aplink duobę ėmė krutėti darbininkai, besirengią įgyvendinti paskutinį kartą skelbtą konkursą laimėjusį projektą. Taigi duobėje spėjusios įsikurti antytės išskrido, nustojo kurkti ir varlės. Visiems rūpi, kaip tas pastatas atrodys, ar neįvyks absurdas, kokių Nidoje netrūksta: saulės laikrodžiai ant Parnidžio kopos (akmuo ant smėlio!), privatus gyvenamasis namas, įsibrovęs į Thomo Manno vilos aplinkos zoną, buvusi sovietinių ponų poilsavietė „Rūta“, įgijusi naujus šeiminkus ir kažkokį hermafroditinį pavadinimą „Nidus“ (taip pat pavadintas ir vienas iš laivų uoste!), erzinti beskonė freska katalikų bažnyčioje, sugadinusi ramią baltą sieną prie altoriaus, ar paminklas kopose Sartre'ui ir kt.

Tačiau pastaruoju metu čia būta ir pozityvių dalykų. Laikas pradėti verti tų šviesių įvykių karolius ir karoliukus. Pagaliau atnaujinta Prieplauka su restoranais, naują gyvenimą pradeda senasis turtingos biografijos Nidos švyturys, kai kur jau įrengiami modernūs šiukšlių konteineriai ir atliekami kiti darbeliai. Po nykoko karantininio sąstingio birželio pradžioje įvyko netikėtas labai įdomios parodos atidarymas: klaipėdietis fotografas Darius Vaičekauskas su parodos kuratore Egle Deltuvaite atvežė į Nidą jau nemažai po Lietuvą keliavusių parodą, bendrą Amerikos ambasados ir Lietuvos projektą, skirtą Šiaurės Amerikos indėnams atminti. Fotografijų autorius Edwardas Sheriffas Curtisas (1868–1952), didžiąją gyvenimo dalį paskyręs indėnų genčių etnologiniams tyrimams ir bandymui juos (kas dar buvo liķ) įamžinti fotografijose, savo veiklą pradėjo 1905 metais kaip savamokslis. Kelionėse iš vienos genties į kitą teko patirti daug išbandymų ir vargo. Ilgainiui unikaliais Curtis darbai, pirmą kartą parodytais gimtajame Sietle, buvo susidomėta plačiau, jį kvietėsi talkinti mokslinės ekspedicijos (pavyzdžiui, keliaujant kaip oficialiam fotografui su politiko ir verslininko Williamo Averello Harrimano ekspedicija į Aliaską), ilgainiui jo ambicingus siekius ėmė remti ne vienas žymus ir turtingas žmogus (tarp jų – Theodore'as Rooseveltas). Curtisas ne tik fotografavo, bet ir primityviu garso atgaminimo aparatu įrašė 10 tūkstančių dainų, muzikos, pasakojimų iš daugiau nei 80 indėnų genčių, visa tai sugulė į kelias dešimtis specialių leidinių. Daug

metų praleidęs tarp įvairių genčių indėnų, vėlesniais metais jis išleido puikų mokslinį darbą „The North American Indian“. O žinoma žurnalistė ir rašytoja Laurie Lawlor, šį unikalų žmogų pavadinusi „šešėlių gaudytoju“, taip pat įvardija ir savo knygą – „Shadow Catcher“.

2018 metais ši paroda pirmiausia buvo nuvežta į penktąją Plungės fotografijos bienalę ir atidaryta puikiuose Mykolo Oginskio rūmuose. Turėjo didžiulį pasisekimą. Mat bienalė jungė dvi temas: „Amerikos fotografijos pionieriai“ ir „Amerika lietuvių fotografijoje“. Paskui Curtis kolekciją nutarta parodyti įvairiose Lietuvos vietose. Taip ji, JAV ambasadoriaus lydimą ir pristatoma, atkeliavo į Nidą, kur katalikų bažnyčios apačioje, nedidelėje bendruomenės namų salėje, yra išeksponuota. Atidarymo sąlygas diktavo karantinas, leista dalyvauti tik 30 žmonių; paroda atrodo palyginti nedidelė, bet joje yra apie 50 įvairaus formato darbų. Kai kurios genčių vadų ir paprastų bendruomenės narių portretinės fotografijos mūsų jau anksčiau buvo matytos viename ar kitame leidinyje apie indėnus, bet tai tik dar labiau patraukia, tarsi būtum sutikęs senus pažįstamus. Mane ypač jaudino įvairaus amžiaus tradiciškai pasipuošusių vyrų ir moterų portretai, ypatingi jų veidai – labiausiai stebina jų išraiška: santūrūs ir ramūs, valingai sučiauptom lūpom, mįslingi, į tolį, nebūtį ar amžinybę nukreiptais žvilgsniais. Ne į mus, ne į kamerą. Ir darosi gaudu, ir širdį dreskia, kai žinai, kad būtent jiems teko prarasti savo namus ir laisvę. Domėtis indėnais ir juos fotografuoti Curtisas pradėjo, kai suvokė gyvenęs ne savo žemėje... O kiek šiandien tokių vietų, kur užkariautojai be sąžinės graužimo gyvena ne savo žemėje? Gražiai ir paprastai apie parodą kalbėjo JAV ambasadorius, o šiandieninis Neringos meras Darius Jasaitis taip pat pripažino, kad gyvena ne savo žemėje.

Važiudama ilgą kelią namo, autobuse skaičiau septintąjį kultūros almanacho „Dorė“ numerį (2019). Turiu atvirai prisipažinti, kad almanacho kūrimosi pradžioje dvejojau dėl jo ateities, man atrodė, kad neringiškių autorių ratas gali susiaurėti, o pastangos juos suburti – išsekti. Tačiau almanachas, nors ir nelygiais žingsniais, kelia vis daugiau pasitikėjimo ir įgauna savo dėsningai brėžiamą kryptį. Daugėja rimtų mokslinių straipsnių apie Kuršių nerijos istorinę praeitį ir bandymus susieti ją su dabartimi. Pirmiausia tai dr. Nijolės Strakauskaitės, puikių knygų autorės, aktualios įžvalgos „Kaip išgelbėti

Kuršių neriją? Istorijos pamokos“, almanacho sudarytojos ir redaktorės Raimondos Ravaitytės-Meyer labai įdomus pokalbis su profesoriumi Vasilijumi Safronovu „Kuršių nerijos istorija – kitu žvilgsniu“, verčiantis giliau susimąstyti. Įdomu skaityti Kastyčio Rudoko įžvalgią N. Strakauskaitės knygos „Juodkrantės kurorto „aukso amžius“: nuo susikūrimo XIX a. viduryje iki katastrofos 1945 m.“ recenziją „Refleksijos: kaip Juodkrantė netapo utopija realybėje“. Taip pat patraukia gan objektyvi dr. Marijaus Šidlausko recenzija, skirta Aurelijos Mykolaitytės knygai „Kuršių nerija lietuvių literatūroje“. Įdomūs almanacho sudarytojos Raimondos Ravaitytės-Meyer parengti Nidos dailininkų kolonijos tapytojo H. J. B. Kallmeyerio, vadinto briedžių tapytoju, sūnaus Lotharo prisiminimai ir senų laikų nuotraukos.

Gražu, kad almanache stengiamasi vienaip ar kitaip paminėti ir Neringai nusipelnčius žmones – prezidentą Valdą Adamkų, Juodkrantės istorinės atminties saugotoją pedagogę ir literatę Aldoną Balsevičienę, būrį Liudviko Rėzos premijos laureatą, Nidos dailininkų dabartinės kolonijos įkvėpėją ir globėją Rasą Antanavičiūtę (įtraukiant operos „Saulė ir jūra“ triumfo Venecijoje paslaptis), jame skelbiami pokalbiai su įdomiais istoriją paliudyti gebančiais žmonėmis (pavyzdžiui, su Nobelio premijos laureate lenkų rašytoja Olga Tokarczuk). Paminėtas ir visiems nidiškiams, ir jų svečiams buvęs pažįstamas žuvų kiemečio „Tik pas Joną“ savininkas senelis Jonas. Stengiamasi skirti dėmesio žmonėms, nusipelnusiems šiam kraštui, taip pat aktualioms dalykams – paveldo saugojimui (pavyzdžiui, Juodkrantės įkūrėjo vilos istorija), naujovėms. Numeryje pateikiama 40-mečių mininės Neringos sporto mokyklos istorija, šio krašto gyventojų liudijimai „Tikros istorijos“ ir kiti dalykai. Visko čia neišskaičiuosi. Taigi – imkit ir skaitykit.

O viską vainikuoja senos, jau praeito šimtmečio paaiškos, Aleksandro Ostašenkovo Kuršių nerijos, šio paslaptingo neramaus krašto, vaizdų įkvėptos fotografijos. Ir stebiuosi, kad Nidoje sunkiai gausi gerą dabartinę atviruką. Dominuoja neskoningi, miesčioniškos dvasios, prastos kompozicijos atvirukai, kuriuos siuntinėjam į visą pasaulį. Tai vienas iš Neringos paradoksų.

– AUDRONĖ GIRDZIJAUSKAITĖ –

Stebuklingoji Kupolių žolelė

► Atkelta iš p. 1

iškeptą kiaulienos kepsnį, Filipas galiausiai atskleidė savo tikslą. Aišku, susitikimas ir Kupolių šventimas svarbu, bet ne mažiau svarbu buvo ir tai, kad Kupolių diena yra pats tinkamiausias metas rinkti vaistažolės, idant ateinančią žiemą būtų iš ko virti gydomasias arbatas. Pažinti kiekvieną pievos žolelę ir gėlelę Filipas buvo išmokęs vaikystėje iš mamos, kai kartu eidavo žoliauti ir padėdavo rinkti pačius įvairiausias vaistinius augalus. Tai buvo prieš daugelį metų, tačiau žinios niekur nedingo.

– Taip, vaikeliai, eikite. Pririnkit kuo daugiau žolelių! Jos visada praverčia. Tik pasiimkit medžiaginius maišelius, kad turėtumėt kur sudėti, – paragino Ana.

– Medžiaginių geriau iš viso neimti – išsitemp.

– Niekis, išskalbsim, – tarė Ana.

Abiem įbridus į dar nenušienautą pievą Valerija įsitikino, kad Filipo žinios apie augalų savybes yra tiesiog fantastiškos. Mergina tuo negalėjo pasigirti, nes gydomuosius augalus buvo mačiusi tik motinos iš Latvijos pasiimtoje praeito amžiaus trečiojo dešimtmečio gydomųjų augalų knygoje, kurios autorė buvo Dora Švykulė. Australijoje, kaip žinoma, flora ir fauna visiškai kitokia. Filipas, truputį nusistebėjęs tokiu nemokšišku, ėmė Valerijai pasakoti, kaip kurią gėlelę vadina ir nuo kokios ligos ji gydo.

– Šis yra dirvinis asiūklis. Vertingas augalas; kalbama, kad padeda kovoti su piktosiomis vėžio ląstelėmis. O ši – ugniažolė. Jos syvai ryškiai geltoni, šiek tiek tamsesni už žiedus. Jais galima nudėginti karpas, o ugniažolė yra ypač vertingas augalas. Štai – ganyklų žvaginė. Reguluoja kraujospūdį. Reikės prisirinkti kuo daugiau, juk tavo rankos ir kojos amžinai šaltos – gal padės. Dilgėles, tikiuosi, atskiri. Tai irgi vertinga – milžiniškas geležies šaltinis, ypač didžioji dilgėlė.

– Jas irgi rinksim?

– Kodėl gi ne?

– Bet dilgėlės kandžiojasi!

– Ak, vargšele miesto zirzekle, ką su tavimi veikti? – atsiduso Filipas, truputį vaidindamas.

– O kas šios mėlynos gėlytės?

– Muskusai arba žydrės. Šitų nerinksim, leisim augti, – vaikas nusišypsojo.

– Iš kur tu visa tai žinai?

– Tai tegu lieka mano paslaptis, – atsakė Filipas. – Priešingu atveju išeis taip, kad tu apie mane žinosi viską, o aš apie tave – nieko.

– Nagi gana tirštinti spalvas!

– Netirštinu, Valda! Taip, kodėl Valda, o ne Valerija? Juk tavo pase įrašyta „Valerija“!

– Tetulei Anai vardas Valda atrodo skambesnis. Ir išvis liaukis mane kamantinėti.

•

Jaunuoliai, padaužiškai klegėdami ir rinkdami vaistažolės, pievoje praleido porą valandų. Liesti dilgėles Valerija nerizikavo, tačiau Filipas jas skainiojo, nerodydamas nė mažiausio ženklų, kad jam sopėtų sudilgintas rankas. Visi pasiimtieji maišeliai buvo prikimšti įvairiausių vaistažolių, todėl darbą teko baigti ir leistis atgal į Mūrniekų namus.

– Kaip tau atrodo, ar galima iš žydrių nupinti vainikėlį? – netikėtai paklausė Valerija.

Jinai, ramiai darbuodamasi, prisiminė, kad viename iš latviškų žurnalų Australijoje matė fotografiją jaunos merginos, kuriai ant galvos puikavosi pienių vainikėlis. Šios, gaila, jau nužydėjo, liko vien balti pūkeliai.

– Iš tikrųjų beveik iš bet kurių gėlių galima nusipinti, tačiau merginos labiau pripratę prie vainikų iš pievinių baltgalvių ar kokių nors kitokių gėlių. Pamėgink! O aš sau nusipinsiu ažuolo lapų karūną!

Kai jaunesni parsirado namo, jau buvo gerokai po vakaro devynių. Saulelė, aišku, dar aukštai, tačiau vakaro artumas skleidė lengvą nuovargį. Rudolfas, kuris skundėsi silpna sveikata, buvo ką tik prigulęs, tačiau Ana paruošė vakarienę ir laukė iš pievų pareinančių Valerijos ir Filipo. Ant stalo padėjo juodos ruginės duonos, Joninių sūrio ir saldžiarūgščio gėrimo, padaryto iš pernykščių serbentų sirupo. Ji niekaip negalėjo atsidžiaugti jaunųjų vainikais.

– Parodžiau Valerijai visas vaistines ir nevaistines žoleles, – pasigyrė Filipas. – Jos dabar surinktos, Kupolių dienos darbelis atliktas.

– Ne visai, – Ana tyliai paprieštaravo. – Vienos, rodos, iš viso neparodei!

– Kokios gi? – sukľuso Filipas, atsikąsdamas storai svietu apteptą duonos riekę.

– Pačios svarbiausios, kuri pražysta tik Lyguo naktį.

Nutvėręs truputį klasingą senosios Anos žvilgsnį, kuris galbūt toksai atrodė dėl trumparegystės, nes dėl šios priežasties ji nuolat prisimerkdavo, Filipas staiga užkaito, jausdamas, kaip rausta jo skruostai. Nors prasto regėjimo, Ana tai pastebėjo. Jinai, spigindama vaikinui tiesiai į akis, nusišypsojo ir pamažėliais linktelėjo galvą. Neįtikėtina! Neįsivaizduojama! Tikroji Valerijos motina Marija sutikimo duoti negalėjo – jinai, kaip Filipas iš kelių pokalbių suprato, paslaptینگomis aplinkybėmis kažkur pražuvo, nebuvu net jos kapo, kur būtų galima nueiti ir ją paminėti, tačiau jos artimiausias žmogus – sesuo Ana – ką tik nedviprasmiškai leido suprasti, kad pritaria Valerijos pasirinkimui. Ir ne tik tai: ji net ragino imtis kai ko daugiau, kam, kaip Filipui jau kurį laiką atrodė, nesipriešintų ir pati Valerija. Argi galėjo būti kitaip, jei pati mergina buvo pasirodusi tekėti?

– Vale, aš kai ką pamiršau.

– Rygoje?

– Ne, ne Rygoje, o čia. Pievoje.

– Apie ką tu kalbi? – Valerija išpūtė akis.

– Pamiršau tau parodyti dar vieną žolelę. Tau iš tikrųjų ją būtina reikia pamatyti! – Filipas staiga pastebėjo, kad Anos verandoje nebėra. Gal tyliai pasitraukė į savo kambarėlį arba nuėjo pas Rudolfą.

– Kas tai per žolė? Ar aš ją pažįstu?

– Stebuklingoji žolelė. Esu tikras, kad tokios nebūsi net mačiusi, – pratarė šypsodamasis, kildamas nuo stalo ir kviesdamas merginą eiti iš paskos:

– Einam, einam, einam!

2015 m. gegužė

Vertė Edmundas Untulis

Madride pandemijos metu: ritminės analizės bandymas

► Atkelta iš p. 4

realybė yra kur kas sudėtingesnė, neredukuotina į tvarkingas, stabilias binarines opozicijas. Realybėje tvarkomės su nuolatine kaita, dar tik bandomė įveikti traumas, mokomės. Mūsų ribota realybė pasižymi esmingu neapibrėžtumu. Vis dėlto tai nereiškia, kad neturime bandyti jos apibrėžti, reflektuoti. Iš pradžių motinystės, o vėliau ir karantino patirtys, kiekviena savaip lėmusi ir ribojusi mano veiklos lauką, pamažu tapo motyvacija ir instrumentu pažinti. Kad ir miestą. Parūpo pamatyti, suprasti, ap(s)ibrėžti savo vietą jame – užčiuopti buvimo ritmą.

Studijoje „Ritmoanalizės elementai“ (*Éléments de rythmanalyse*, 1992) filosofas, miesto sociologas Henri Lefebvre'as atkreipia dėmesį į žmogaus egzistencijai bei egzistencijai apskritai esmingą ritmo fenomeną. Ritmas yra persmelkęs įvairiausias – socialines, politines, religines, kultūrinės – žmogaus praktikas ir yra paties žmogaus kūno konstitucija: kvėpavimas, širdies plakimas ir apskritai visi organai bei kūniški procesai pasižymi tam tikru ritmu. Ritmą taip pat galime išvelgti ir gamtiniuose (kosminiuose) procesuose, kitose gyvybės rūšyse bei formose, negyvoje materijoje. Šios ritmingos (poliritmiškos, euritmios, izoritmios, aritmios) koegzistencijos visuotinumai tik dar labiau pabrėžia problematikos neištirtumo mastą. Biologiniai ir socialiniai ritmai gali nemažai papasakoti apie įvairiopas erdves ir laiko sampynas patirtyje. O ritmo vaidmuo muzikoje gali tapti instrumentu siekiant šias erdvėlaikio patirtis konceptualizuoti (grynai matematiniai skaičiavimo ir matavimo modeliai, mąstant apie žmogaus patirties plotmę, atrodo per daug reduktyvūs). Muzika – ritmas, melodija, harmonija – skiria, naudoja ir sujungia įvairias Lefebvre'ui svarbias sampratas – kartotę ir momentišumą, linijškumą ir ciklišumą, mechaniskumą ir kūniškumą, sistemiskumą ir individualumą. Muzikoje kaip niekur kitur juntamos įprastos opozicijos – „aukšta / žema“, „greitai / lėtai“, „atskirai / jungiant“, „sakralu / profaniška“ ir t. t. – išjudinanti, gyvybinė energija. Tad muzikos, kaip mąstymo modelio, pasirinkimas kreipia link dialektinės – ne tik įtraukiančios binarines opozicijas, bet ir jas praplečiančios – analizės. Ritmoanalitiko kūnas, pasak Lefebvre'o, veikia kaip metronomas, švytuojantis tarp išorės ir vidaus, juos vieną kitu matuojantis ir vieną į kitą integruojantis. Kūnas tampa tašku, momentu ir vieta, kur susijungia įvairūs muzikalumo ir kasdieniškumo aspektai: per šokį muzikinis ritmas skleidžiasi erdvėje, per kūnišką buvimą kasdienybė suskamba muzika.

Santykių su savo kūdikiu motina pasižymi absoliučia klausia. Kūdikio kvėpavimas – ypač pirmaisiais gyvenimo mėnesiais, kai motinos širdį profilaktiškai sugniaužia su niekuo nepalyginamas nerimas, – lydi motinos kasdienybę it garso takelis, visai kaip kine kuriantis vyksmo lūkestį ir emociją, diktuojantis tempą ir toną. Motina nebūtinai visuomet mato kūdikį, bet būtinai visuomet jį girdi. Išbūlėjusią klausą galima bent iš dalies sieti su asmeninio laiko ir privačios erdvės stygiu. Kritinėse situacijose – o motinystė, ypač jos pradžioje, tikrai galima tokia situacija laikyti – kūnas, mūsų pačių nuostabai, pademonstruoja papildomas jėgas ir gebėjimus. Siekdamas sukurti nors kiek atskirą terpę savasčiai ir tuo pat metu pasiduodamas instinktui žūtbūt neatsiskirti nuo kūdikio, motinos kūnas imasi kūrybingo žongliravimo jušlėmis, išprovokuodamas beveik sinestetinį potyrį. Turbūt neperlenksiu lazdos teigdama, kad dauguma mamų geba matyti ausimis. Paskelbus ekstremalią padėtį ir įvedus karantiną, Madridas susitraukė iki vienos gatvės – ją kasdien stebėdavau pro langą ir ją kartą per savaitę ar dvi nukulniuodavau iki parduotuvės. Susiaurėjus erdvei ir žiūros laukui, vėl ėmiau labiau (pa)stebėti garsus. Šįkart klausiausi miesto. Aptilusiose gatvėse tai arčiau, tai toliau kaip niekad dažnai kaulė greitosios pagalbos ir policijos automobilių sirenos, sakytum, skubėdamos užbintuoti it bedugnė besiveriančią nežinią, supančioti iš jos kylančias įkyrias mintis tramdomaisiais marškiniais. Gatvė, kurioje gyvenau ir kurios klausiausi įdėmiausiai, įsitempė it derinama styga – kartais nugirdavau ją miesto akorde, bet dažniausiai ji spengė, nutrūkusi ir, rodos, visų pamiršta. Užtrukau kelias savaites, kol supratau, kas iš tiesų atvėrė tą kurtinančią tylą. Į mūsų gatvę nebeužsukdavo peilių, mačečių ir dar kažin

kokių prietaisų galąstojas, apie savo atvykimą pranešdavęs savotiškų metalinių skudučių švilpimu. Tokia tad buvo ta naujoji padėtis – lindėjome namie, į lauką niekas nekvieta. Gyvenimą švęsti viliojanti Dioniso fleita nutilo. Ir net absoliuti klausia mažai kuo galėjo padėti.

Įvairaus plauko motyvatoriai ir motyvatorės, kuriems ir kurioms karantino slogutis, neabejoju, parūpino nemažai naujos klientūros, mėgsta kartoti, kad kai gyvenimas užtrenkia duris – atveria langus. Šįkart jie ir jos pataikė kaip pirštu į akį: gyvenimas su savo kasdieniu bendravimu ir ne tokiu kasdieniu šventimu išties persikėlė į balkonus bei terasas ar bent jau prie atvirų langų. Mano gatvė nebuvo išimtis. Sumanymas plojimais padėkoti gydytojams ir gydytojams bei visam medicininiam personalui netruko tapti kasdienės karantino „programos“ dalimi, vakariniu susijungimu ar, tiksliau, susižiūrėjimu, greitai prigijusia tradicija: plojome kiekvieną vakarą, beveik du su puse mėnesio. Vieni apie kitus nieko nežinojome, tačiau monotoniško ritualo kartotės fone pamažu ėmėme vieni kitiems atsiskleisti. O gal veikiau iš nuobodulio įsidrąsinome priskirti vieni kitiems tam tikrus bruožus, kurti vieni apie kitus istorijas, fantazuoti. Nors nieko asmenišką neklausinėjome ir net bendrų aktualijų neaptarinėjome, po savaitės kitos ėmėme žvalgytis ilgiau ir šilčiau, kartais sukalbiškai sužaižaruojančiomis akimis. Bevardžiai, bet ne beveidžiai, nebuvome minia: su laiku įsivietinome – tapome šiočia tokia bendruomene. Smalsiausiai stebėjau kitoje siauros gatvės pusėje gyvenančią menininkų – manding, juvelyrų – porą. Praminiau juos ironiškaisiais, mat pirmosiomis savaitėmis jie išlįsdavo ploiti tarsi nenoromis, bet plodavo garsiau ir išraiškingiau už visus, pasimaivydami, kad visiems būtų aišku, jog dalyvauja ne visai rimtai. Buvo akivaizdu, kad esamoje situacijoje tiek vienas kito, tiek mūsų, tiek už mus gėdijosi, kad tas kasdienis, paviršutiniškai nykus susibūrimas jų madingoms, meniškoms sieloms rodėsi perdėm banalus ir provincialis. Panašiai ironiškai, pasiprunksdami ir laidydami šmaikščius komentarus, prie „kaimiečių“ plojimų, sėkmingai nusileidus lėktuvui, prisijungia „miestiečiai“ hipsteriai. Buvo keista ir įdomu stebėti nuošalioje milijoninio metropolio gatvėje išryškėjant bei sąveikaujant miestietišką ir kaimietišką mentalitetus ar, veikiau, jų projekcijas, bylojančias apie visoms ir visiems bendrą troškimą per skirtį, per kito(s) kitoniškumą suvokti, įtvirtinti save. Argi ne tokia (bent iš dalies) ir yra bendruomenių funkcija? Turbūt ironiškieji kaimynai visai nebuvo ironiški, o tik aš bandžiau įsivaizduoti (ir bandau pavaizduoti) nuoširdžią save.

Karantino rutinoje kartojo ne tik plojimai. Maždaug valanda vėliau pasigirdavo protesto garsai – savotiškas skardenimas, spėjau, išgaunamas trankant šaukštu į metalinį puodą. Optimistiškai nusiteikusi, įsivaizduodavau, kad dalyvauju miesto-valstybės agoroje. Pesimistiškai – kad, daužydami grotas, triukšmą kelia kaliniai. Pastarąjį įsivaizdavimą užtvirtindavo dieną užbaigiantis policijos sraigtasparnio burzgimas. Kaip ir pridera Didžiajam Broliui, labanakt Policininkas palinkėdavo iš viršaus. Visuomeninis pageidavimų koncertas pynėsi su galios struktūrų pastangomis programuoti. Hierarchinėms sistemoms apskritai būdingos, bet įprastomis sąlygomis ne taip aktyvūs manipuliacijos erdve ir laiku (erdvėlaikio ritmais) pandemijos metu tapo bene pagrindiniu viešų diskusijų objektu. Krizė, prasidėjusi kaip įprasto medik(i)ų darbo ritmo sutrikimas, netruko paveikti ir kitų visuomenės veiklos sričių bei asmeninių gyvenimų tempą. Prie pokyčių, nulemtų natūralios viruso sklaidos, prisidėjo pokyčiai siekiant tą sklaidą sukontroliuoti. Nenuostabu: aritmijos diagnozė akivaizdžiai numato ritminę intervenciją, siekiančią atkurti euritmiją, t. y. kiekybiškai proporcingą ir kokybiškai darnų buvimą. Vis dėlto tai nereiškia, kad stebėtis neverta, atvirksčiai – krizė yra puiki proga pastebėti, permąstyti ir iš naujo susitarti, ką laikome darnia proporcija (bei proporcinga darną), kam teikiame pirmenybę – skirtingų lygybei ar panašų lygumui? (Kad viskas nebūtų vien balta ar juoda, nepamirškime abiem iš šių pasirinkimų būdingo lygiavimosi veiksmo, galinčio byloti tiek apie baimę išsišokti, tiek apie drąsą augti.) Neverta nustebti, kad susitarti greičiausiai nepavyks. Neverta

ir nusiminti. Kadangi susitarimas numato tarimosi pabaigą, jis nei pageidautinas, nei priimtinas. Žinoma, tik su sąlyga, kad pats nuolat atsinaujinantis, cikliška atsikartojantis tarimasis yra absoliučiai privalomas. Nepaliaujantis tarimosi veiksmas užtikrina, kad manipuliacijoms (bent mūsų pačių galvose) neliks laiko, kad nei panašumas, nei lygybė mūsų nesuvienodins, o mūsų skirtumai ir tapatybės netaps priešišku. Juk nepaliaujame tartis, nes esame panašios ir panašūs, bet tariamės dėl skirtumų, kad jie dar labiau išryškėtų atrastų panašumų fone. Mąstant apie vyksmą ir vyksmė, kaitos nenumatanti (ar, veikiau, kaitos galimybę slepianti) hierarchijos sąvoka netenka prasmės, t. y. stabilios struktūros. Bet tai nereiškia, kad vyksmas yra beprasmis: kai prasmės dar (ar jau) nėra, vyksmas yra įprasminantis.

Net ir pačiame karantino bei dienos įkarštyje, net ir mano nuošalioje gatvėje buvo galima stebėti šiokių tokių judėjimą. Daugiausia tai kaukėti žmonės traukė į parduotuvę ar iš jos bei įvairiausių kompanijų kurjeriai pristatinėjo prekes. Maksimaliai suvaržius gyventojų judėjimo laisvę, komos ištikto miesto gyslomis kraują tebevarinėjo vartojimas. Pamatinė kapitalistinės sistemos vertybė ištuštėjusiame mieste švietė kaip ant delno. Kadangi (kurjerių atveju) pristatomas prekes vartotojas ne patys pristatantieji, judantys potencialiai pavojingame lauke, laikas, kurį saugiai leidau namie, laukdama prieš savaitę internetu išsiritintos knygos ir prieš pusvalandį užsisakytos picos, taip pat atsiskleidė kaip prekė. Beje, pandemijos metu – viena vertingiausių. Likimo namie ir, svarbiausia, galėjimo vartoti iš namų, t. y. pajamų išsaugojimo, privilegijos kaip niekada aiškiai atsispindėjo mane ir kitą skiriančiame lango stikle. Vis dėlto, kaip dažnai nutinka su realybės atspindžiais, t. y. tikrovės reprezentacijomis, būtų buvę patogia jokių ideologinių implikacijų čia nematyti ir guostis „natūralia“, džiunglių įstatymo, tvarka – naiviai hipokritišku tikėjimu, kad neturintys ir neturinčios privilegijų ir nėra jų nusipelnę. Kita vertus, glumina, kad žinojimas, jog gyvename sistemoje, besiremiančioje žemiausiais, brutaliausiais, išskirtinai galia paremtais mūsų instinktais, gali mus nuraminti. Ne veltui kai kurie ir kai kurios pradeda instinktyviai nujausti ir nerimauti, kad tokia sistema taip pat yra įgali mus sunaikinti.

Aiškinama tikrovė yra linkusi įgauti sąmokslą prieskonį. Vis dėlto norėčiau manyti, kad (savi)kritiška „sąmokslų teorija“ nuo paranojiškų svaiciojimų bent šiek tiek skiriasi. Kritika neturėtų būti baksnojimas pirštu, kaltininkų paieškos. Kritika neturi pateikti skubotų sprendimų, bet, veikiau, sukurti erdvę klausimams. Nelaisvė nėra karantinas. Kapitalas nėra prabangi vila ar skaičius banko sąskaitoje. Velnias nėra sukta, raguota būtybė. Tikrasis blogis visuomet yra procesas, negana to – itin kompleksiškas, iš esmės įmanomas ne dėl radikaliai blogų, bet dėl radikaliai abejingų žmonių. Iš šių ne(apsi)sprendžiančių sielų ir kyla „įžymusis“, filosofės Hannah'os Arendt išryškintas jo banalumas. Žinoma, tai nereiškia, kad apsispręsti turime lengvai, kad abejojimas savo sprendimu nėra pageidautinas, priešingai – abejojimo stiprumas yra proporcingas sprendimo validumui. Jei nenorime tapti banaliomis, mechaniškoms kitų tiesų reprodukcijomis, privalome nuolat (cikliška) sugrįžti prie savo sprendimų ir juos atnaujinti, permąstyti. Nes ne visi procesai yra blogi. Ar tiksliau – besimainydami, sąveikaudami su aplinka, gyvenimo procesai įgauna ir teigiamus, ir neigiamus pavidalus. Taigi, besti pirštu į blogį sunku, beveik neįmanoma. Vis dėlto čia slypi ir geroji naujiena. Kadangi išskirtinis proceso bruožas yra (bent minimali) kaita, blogis potencialiai (ir procesualiai) visuomet (bent laikinai) gali būti įveiktas. Tiesa, abstrakčioje gėrio ir blogio kovoje stinga veiksmui reikalingos laiko dimensijos. Veiksmui reikia istorijos. Gėriui, kad ir kaip jį interpretuotume, reikia pasakojimo.

Mano sūnus dar per mažas, kad prieš miegą jam sekčiau pasakas. Prieš miegą aš jam dainuoju. Kartais lopšines, kartais lietuvių liaudies dainas. Melodiniai ir žodiniai refrenai nuramina ir užmigdo. Tiek savame, tiek svetimame mieste, tiek įprastomis, tiek pandemijos sąlygomis mano kūdikis manimi besąlygiškai pasitiki. Belieka vėl ir vėl, diena iš dienos šio pasitikėjimo nusipelnyti.

– AUŠRA KUNDROTAITĖ –

Mieli skaitytojai!

Mūsų leidinį galima užsiprenumeruoti bet kuriame pašte ar „PayPost“ skyriuje; per Lietuvos pašto laiškininką; paskambinus informacijos tel. 8 700 55 400; internetinėje svetainėje www.prenumeruok.lt. Mūsų indeksas 0109.

Metų prenumerata į užsienį kainuoja 70 Eur. Užsienyje gyvenantys skaitytojai gali užsisakyti redakcijoje (Maironio g. 10, 01124 Vilnius), pinigų pervesti į sąskaitą banke „Swedbank“ LT36 7300 0100 0000 7071 arba „PayPal“ (prenumerata).

Galima elektroninė laikraščio prenumerata (docx, MOBI). Metams 25 Eur. Išsiunčiame ketvirtadienį.

„Šiaurės Atėnus“ jau ketvirtadienio pavakare galima rasti Vilniaus knygynuose „Akademine knyga“, „Eureka!“, „Keistoteka“ ir „Mint Vinetu“.

Dėkojame Jums už praeitais metais „Šiaurės Atėnams“ skirtą paramą. Šiomet vėl prašome Jus užpildyti Valstybinės mokesčių inspekcijos formą FR0512. Formas galite užpildyti internetu www.vmi.lt.

LIDIJA ŠIMKUTĖ

GIMIAU

viena iš dviejų 40 °C šaltyje
po tirštu sniego apklotu
po šiaudiniu stogu

ankstyvą rytą
atėjusi kaimietė
prasitarė:

*šita gyvens
ši mirs*

taip ir buvo, antroji gimusi –
silpnoji aš – išgyvenau

karas sudarkė mano žaislus
sodo obuolius ir mūsų trobą

išbėgome

vėjai nukreipė mus į pabėgėlių stovyklas
į tolimą Svajų meto* *Terra Australis*

* Aborigenų mitai, nusakantys jų pasaulio
supratimą.

POVANDENINĖ KALBA
nepasiekė tavęs

bangom išsiliejus ant uolų
pasaulis vėl tampa tavo
debesų galaktika
gaubia medžių išmintį
žvelgiant pro Dievo langą
į saulę

spalvos – vaivorykštės vaikai

EINU Į SAULĘ

atsigrėžiu į tamsą
kovoju su pragaru
kai gyvenimas grasina
grįžtančiam rytui

suvarstytos valandos
plaka metus
užmarštin

MŪSŲ PIRMIEJI ŽINGSNIAI

į miesto rūką
laiko vaikystės
pamestus granatus

mano dvynei sesutei

LIUSELE

niekam nerūpėjo
tavo kapas nei tavo vardas
tu pakasta giliai giliai
greta žilagalvio papūnės*
kurį aš taip mylėjau

taip ir neišliko Šimkų vardas
Mosėdžio kapinėse

matau tave
žaidžiančią su manimi
ir sėdinčią greta
mūsų gražioj sodyboj
prie daubos ir tekančio upelio
Krakių kaime
nėra tavęs
nėra trobų
miško
nudrožto kryžiaus
viskas dingo
liko tik akmuo į kurį
mintimis įrėžiau mūsų vardą

Mosėdis, 1992
Vėliau šeimos pavardė buvo įrėžta paminkle.

* Žemaitiškai – senelis.

Ramunės Pigagaitės nuotrauka

SAULĖ PRAŽYSTA ŽALIAI
naktis nusidažo purpuru

Giacometti figūros
tįso ties pojūčių riba
prisiminimų sienose

klausosi kaip mintis
plečiasi po pirmosios
nuodėmės nuopuolio

pasimetusi debesyse

ROZETĖS AKMUO*
išnešiotas per amžius
iškrenta iš atminties

mūsų šešėlis
įkliuvęs svetimos zonose

nejučia linksta

* Senovės Egipto istorinis diskas, padėjęs
iššifruoti senovės egiptiečių hieroglifus.

BAMBUKAI AUGA
minčių brūzgynuose

oro rankos
saugo žmogaus
pavadintas gėles
kažkieno širdyje

peilis perduria vėją

dangaus ir debesų draiskanos
keičia spalvas ir formas

nutyla

ŠAUKIU ŽUVIS

vardais
povandenine kalba

Mamai*

RANKOSE

laikau tavo verptą, išaustą
inicialiais išsiuvinėtą
lino rankšluostį

jis matęs ir girdėjęs daug
bet tyli

tu irgi nutilai
išėjus amžinybėn

šiandieną
būsiu ir aš tyli
mintyse su tavimi

kol nakties lakštingalos
pradės giedoti

* Eugenijai Zubaitei-Šimkienei
(1910.VI.17–2004.V.20).

Kreivumo poetika: sintetinė lytis ir naujoji biopolitika

► Atkelta iš p. 3

pradės vartoti testosteroną vien tam, kad pagerintų savo libido, ar asmuo, neatitinkanti/s nei vyriškumo, nei moteriškumo normų, imsis keisti savo hormonų pusiausvyrą kartu neprisiimdama/s vienos iš tų privalomų kategorijų.

Tiesa, turbūt tik laiko klausimas, kada šis galios režimas įgaus dar progresyvesnes formas (žinoma, ne be mūsų pačių aktyvistinių pastangų) toliau plėsdamasis į sistemos periferijas, aproprijuodamas nebinarinių žmonių ir kitų paraštinių tapatybių patirtis. Jau dabar „progresyviose“ šalyse gana laisvai galima rasti klinikų ir pavienių chirurgų mastektomijai, faloplastijai ar vaginoplastijai atlikti (be jokių privalomų siuntimų ar diagnozių), nes tos šalys išpažįsta prigimtine individo teisę į kūno autonomiją (jei tik turi kaip už tą teisę susimokėti, žinoma), o lyties keitimas keliose šalyse jau atliekamas remiantis informuoto individo sutikimu (t. y. be diagnozės ar nužmoginančių tyrimų). Bet biogalia ir kūnų kontrolė niekur nedings, o greičiau įgaus tik dar subtilesnes formas.

Taigi iškykla klausimas: ar yra koks nors būdas išsivaduoti iš šio galios režimo? Kaip vienas mano bakalauro laikų dėstytojas mėgdavo sakyti: „Trumpas atsakymas – ne.“ Turbūt didžiausias šio technobiopolitinio režimo pasiekimas yra tai, kad pasaulis be jo nebeįsivaizduojamas. Šiaip ar taip, į ankstesnius laikus grįžti nebeįmanoma, o, tiesą sakant, ir nelabai norėčiau. Vakcinos, insulinas, kontraceptinės priemonės ir kiti farmakologijos, medicinos ir technologijų produktai yra būtini daugelio žmonių išgyvenimui, o be jų internete, sutikime, civilizacija tikrai sugriūtų. Apnikus pagrįstai slogiems svarstymams apie alternatyvų esamai sistemai (ne)galimybes, svarbu apmąstyti būdus, kaip išlaikyti kritišką poziciją šio galios režimo atžvilgiu, kartu nepereinant į reakcingą moralizavimą, naivųjį „grįžkime prie gamtos“ apsitaisius linine marle ar paprasčiausią transfobiją.

*Pills to wake, pills to sleep
Pills, pills, pills every day of the week⁶*

Vėjuotoje *Narinkatori* aikštėje su kiekviena prastovėta minute darosi vis šalčiau. Mano dylerė vėluoja, kas mane šiek tiek neramina, nes retai sutinku už mane labiau neorganizuotą žmogų. Netrukus pastebiu, kad viena mergina labai keistai į mane spokso. Į mentą nepanaši, bet vis tiek neįauku. Po kelių minučių įtarus šnairavimo vienai į kitą susivokiui, kad ji ir yra mano dylerė. Ji paduoda man suglamžytą maišėlį, o aš jai ryšulėlį „Antifa“ lipdukų (Sorosas jų man parūpina kas mėnesį), tarp kurių paslėpti banknotai. Grįžusi į univėrą išvynioju maišelyje paslėptą vaistų pakuotę. Trys diskai, kiekviename po dvidešimt ratu išdėliotų mėlynų tablečių. Prie kiekvienos tabletės užrašyta savaitės diena, kad galėtum pati sekti dozes. Ne veltui Preciada pabrėžė analogiją tarp kontraceptinių tablečių pakuotės ir XIX a. disciplinuojančios architektūros. Valgomasis panoptikonas. Tik šį kartą nėra išorinės viską matančios akies, nes ja tapau aš. Pati kontroliuoju save, pati save disciplinuoju. Pati savanoriškai priimu galią molekulinį jos pavidalą. Absorbuoju ją, tampa ja. Ir čia atsiskleidžia didžioji pasipriešinimo dilema.

Labai norėčiau, kad heteronormatyvumas ir binarinės lyties kategorijos sugriūtų vos spragtelėjus pirštais. Bet tai neįmanoma, todėl tenka imtis visko, kas tik padėtų išgyventi. Man tai yra 2 mg estradiolio valerato ir 25 mg ciproterono acetato per dieną. Kitiems galbūt kitos priemonės. Teigti, kad trans žmonės neturėtų gauti galimybių keisti lytį, nes manai, kad apskritai lyties kategoriją reikia sugriauti, yra tas pats kaip pasisakyti prieš pabėgėlius, nes manai, kad apskritai neturėtų egzistuoti valstybių sienos, arba pasisakyti prieš darbuotojų teises, nes manai, kad apskritai darbas neturėtų

būt privalomas. Palaikyti žmogaus teisių organizacijų ir aktyvistų iniciatyvas (tokias kaip GLPS peticija), siekiančias įstatymiškai užtikrinti trans žmonių teises, atlaisvinti medicininių procedūrų kontrolę, palengvinti dokumentų keitimą (nors ir tai neišvengiamai vyks to paties biopolitinio režimo ribose) yra būtina. Revoliucijos tai neįžiebys, bet daugeliui tikrai palengvins (o kai kam ir išgelbės) gyvenimą.

Vis dėlto to neužtenka. Pandemija, kurios metu visos „nebūtinos“ medicinos procedūros ir tyrimai buvo atidedami, o atvirai fašistuojantys šalių vadovai puolė naudotis ypatingą padėtį, kad apribotų trans žmonių teises (Viktoro Orbáno pavyzdys), puikiai atskleidė institucinės emancipacijos trapumą. Sunkiai iškovotos teisės gali būti čia pat atimtos vos pasikeitus politiniam klimatui, todėl būtina ieškoti ir kurti alternatyvias įgalinančias praktikas. Kiekvienas galios režimas numato įtrūkius savo struktūroje, paklaidas, kurios gali tapti proga nepaklusnumui. Tai – savitarpio pagalbos bendruomenės, kuriose galima *susimesti* procedūroms, jei trūksta pinigų, ar priimti pagyvent ant sofos, jei šeima išmeta iš namų. Tai – neteisėtas hormoninių preparatų platinimas ir vartojimas be institucijų palaiminimo bei endokrinologinės informacijos sklaida. Tai – dalinimasis patarimais, kaip apeiti diagnostikos labirintus, pas kokius medikus eiti, o pas kokius net nebandyti, ir kaip jiems priskiesti, kad tavimi patiktų. Tai – trans piratavimas, partizanavimas, kreiva nepaklusumo mikropolitika, kuri jau egzistuoja šalia sistemų. Tereikia visa tai puoselėti. Cituojant vieną anglišką posakį, *be gay do crime!*

– GINA DAU –

⁶ Iš St. Vincent „Pills“ (2017).

ARVIS VIGULS

Arvis Vigulas (g. 1987) – latvių poetas, kritikas, vertėjas, trijų poezijos rinkinių autorius. Eilės verstos į keliolika pasaulio kalbų. Lietuviškai Vigulo eilėraščių spausdinta šiuolaikinės latvių poezijos antologijose „Pavasaris bus kaip visuomet“ (2012, vertė E. Drungytė) ir „Rutulinis žaibas į sielą“ (2019, vertė A. Valionis).

Ryte po kryčių

Naktį kalbėjome apie šviesmečius – mes, kurie skaičiuojame savo laiką nuo vieno pulso tvinksnio iki kito, niekad nepralenkdami kraujo bėgsmo.

Laikas – ne sekundės ir ne valandos, kaip ir daiktas – ne jo ilgis ar masė.

Mes kalbėjome apie šviesmečius, kol elektros skaitiklis matavo, kiek daug tamsos mūsų dienose.

Ryte po kryčių, kurių gelmę regėjom sapne, išliko mums bedugnės sprindis.

•

Mes nebegyvename gimtuosiuose miestuose, nakvojame namuose, kurie projektuoti negalvojant apie mus. Ar ne todėl užmigę sapnuojame griuvėsius?

Aš esu tarsi Žiemos forte – many daug apleistų kambarių, tačiau ant sienų pilna liudijimų apie tuos, čia buvusius.

Aš kilęs iš šalies, kur namai pastatyti vienas prie kito, per langą išvysti tik siaurą dangaus ruožą, tą pusiau atlenktą skustuvą, esantį arčiausiai, taip panašų į sparną.

Mes nebegyvename gimtuosiuose miestuose, išklydome toli nuo savo pradmenų, dabar stengiamės nepastebimai susilieti su savo gyvenimu kaip maldininkai, įsikibę į šakelę.

•

tas buvau ne aš, kuris naktį skambino ir kalbėjo su tavim, tai ne mano balsas buvo. tas buvau ne aš, kuris pasislėpė nuo lietaus vienoj Varšuvos telefono būdelėj, permirkęs, šlapiais plaukais, varvant lašams per burnos perskeltą veidą, tas buvau ne aš, nors ir man patiktų tokios melodramatiškos būsenos.

pirštai, kurie surinko numerį, laukdami atsakymo sukiojo laidą, ne mano buvo, ne aš, pokalbiui nutrūkus, daugiau ragelį į kurtų, nenuolankų stiklą. isteriška asmenybė su šlapiu šešėliu, prisiglaudusiu prie nugaros, ne aš buvau. greičiau tai galėjo būti tavo kaimynas, kuris tąkart vienatvėje palytėjo save prisimindamas balandžio moterį iš nespaltoto kalendoriaus, arba jo brolis, prieš aštuoniolika metų dingęs be žinios, o ne aš.

tas nesu aš, kuris stengėsi tau paskambinti iš įvairių miestų, iš tokių neraiškių siluetų, išjudintų kažkokių vidinių griuvenų, ne aš, kad tylėčiau ragely, ne aš, kad praneščiau būsimą orą Balkanų kaimeliui su arbūzo minkštumo raudonais skėčiais nuo saulės ar kad išvardyčiau sutiktų merginų vardus, ne aš pigaus viešbučio kambarį, viešojo tualetu kabinoje, paspringęs, perdozavęs, pasikoręs diržu.

ne aš surinkau tavo numerį slapstydami naktiniuose Amsterdamo klubuose, nesulaukęs atsakymo tenai pasigerčiau su storžieviais taksistais. ne aš tą rytą Londone išmaldavau pensų iš šviesiaplaukės prancūzų turistės. tai jokiū būdu negalėjau būti aš, tam nėra nei įrodymų, nei motyvų. jei buvau kokiuose nors sąrašuose, esu išbrauktas ir pamirštas, negyvenau pagal registracijos adresą ir, ko gero, nesu gyvenęs.

tarp manęs ir tavęs, tarp šios maišaties plyti erdvė, kurioj nėra užmiestinio pasikalbėjimo telefono, tai tolis, tirstesnis už nebūtį, saulės spindulys tenai neprasiskverbiam, net nepasirodo per sapną, aš nežinau, kur aš buvau visą laiką, neturiu alibi, ten nėra atskaitos taškų. net nežinau, kas aš buvau, tik laukiu, kol įtartinų asmenų ratas susiglaus aplink mane.

•

kvaištelėję klasikai, tremtiniai, pagarbiai iššvilpinti iš perpildytų salių, kaip ir anksčiau gebantys išsivesti patiklias moksleives ir blyškiaveidžius berniukus, gamtos aprašymų meistrai, jausmų ir botanikos specialistai, didžiųjų pergalių dainiai, stovintys su ryto kostiumu prie rašomojo stalo,

svetimose kančiose ieškote priežasčių, kad surastumėte atitinkamą stilių, jūs nužudote savo romanų pagrindinius veikėjus, kad patys išgyventumėte ir už užtrauktų užuolaidų paleistumėte kažkokį viesulą iš kabineto narvelio.

kvaištelėję klasikai, rašto juodadarbiai su švariom apykaklėm, aksominių viršelių dienoraščiai ir rūpestingai suplanuotas dienos režimas, regiu jus pozuojančius portretams, iškankintus artrito ir užkietėjusių vidurių, apkurtusius, spingsulės šviesoj ilgus laiškus rašančius, praradusius regėjimą, jūs patapote seniais, pirštais skiemenuojate kiekvieną eilutę arba mirštate jauni, apsaugoti nuo nuplikimo, bejėgiškai parkritę sniege, kimbate į atlasus teatrališku gestu, kilniu kaip tremtinių likimas.

mes esam spausdinami plonomis knygutėmis minkštais viršeliais be iliustracijų, skaištieji pralaimėtojai, po varginančių iškilmių merdintys Pergalės parke, mes pasirenkame atsitiktinius interjerus, bėgame nuo banalių, įkyrėjusių klišių ir kartais, kai skauda, grūdame rašaluotus pirštus į burną, esame keikiami už ironiją, mus laiko įtartinais dėl perdėto kuklumo, mūsų biografijos nėra didingos, raudoną vyną mylime nepriklausomai nuo meniu. kvaištelėję klasikai, mes nesuprantame jūsų kadaise nesuprastų šedevrų.

be adreso

miškas iš tolo atrodo kaip tvirtovė ar net miestas – be elektros, be ryšio, priešistorinis, pirm Augustino ir gal net pirm Dievo, be gėrio ir blogio.

taip, įnamiai miršta kruvini, bet tyliai – mirtis pati ištrina savo pėdsakus ir įkalčius, mirtis beveidė.

svarbu kvapas, o ne adresas, laiko aplinkybės, o ne amžius, metų laikas, o ne metskaitlis.

miestas, kuris pats susidegino, paliko vien griuvėsius – šakotų kolonų stulpus. miestas, į kurį negrįžtama, nors visi įėjimai – atviri.

•

Nusileisti prie jūros tarp akmenų sukumpusių nugarų. Tamsių, su šykščiu saulės įdegiu. Čia taip pat didelės dantytos uolų atlaužos, jas bangos paklusniai prisijaukino kaip kertinius dvaro akmenis.

Kiekvienas akmuo, net mažiausias, tarsi mažas altorius. Akmenų šaknys gilios, ypač griuvėsiuose. Gilesnės nei žmonių.

Pakelti žvirgždą, plokščią kaip žemė, jei tikėsime Hesiodu. Leisti jam sušilti delne ir po to padėti atgal į vietą. Ir kam tau tai?

Iš tokios vietos nebegrįžti toks, koks buvai. Iš šičia nieko nevalia pasiimti ir nieko nevalia palikti – užsirūkęs apdegusį degtuką įdedi atgal į dėžutę. Greitai tavo kišenėje nebus nieko, ko nebūtų palietusi ugnis.

Ne kartą savo kūną ir drabužius esi atidavęs metalo detektoriams, savo bagažą – rentgeniui, ir dabar tu neturi nieko aštraus, kas gali įpjauti, ką nors nuskriausti. Nieko pavojingo – nei ginklų, nei žirklių, net skiltuvo.

(Senoliai tikėjo, kad geležiniai daiktai, ypač tie, kurie aštrūs, saugo nuo piktųjų dvasių, prakeiksmo, ligų. Dabar tam yra raminamosios tabletės, aspirinas, antibiotikai. Ir duoną, ir mėsą dabar perki suraikytą, supjaustytą. Tai, kas senoliams kėlė saugumo jausmą, šiurpina mus.)

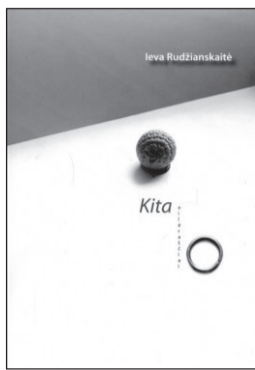
Demonus nuginėm į kanalizacijos šachtas ir beprotnamius, tik stiprieji liko mūsų sapnuose.

Tu norėjai tai parašyti lėktuve, bet rašalas ėmė lietus – tokiame aukštyje neįmanoma parašyti tai, apie ką privalai galvoti čia, arti žemės. Žvelgiant iš tenai net skausmas be pavadinimo, tiktai numeriai – kaip didelio miesto aveniu.

Aukštai vien antraštės, o čia, žemai, – sulankstyta skarda, stiklų duženos. Bangos atsitrenkia į plikus akmenis be saugos pagalvių, be saugos diržų.

Šnabždėtis su laumžirgiu

Ieva Rudžianskaitė. *Kita*. Eilėraščiai.
K.: Kauko laiptai, 2019. 73 p.

Kartkartėmis poezijos palaukė užverda diskusijos, pažyra plunksnos ir ragus suremia išgrynintos minties (suvaldyto žodžio, aiškaus naratyvo) ir raišės estetizavimo (gaivališku mo, emocinio prado, poezijos estetinės funkcijos) šalininkai. Ir nors visos poezijos kryptys turi teisę egzistuoti bei susikibusios bent jau mažaisiais piršteliais netvirtu žingsniu braidyti

po vis banalėjančios kasdienybės pievas, man buvo smalsu, kokiai žodžio įprasminimo metodikai teikiamas prioritetas filosofijos mokslų daktarės Ievos Rudžianskaitės pirmojoje poezijos knygoje „Kita“. 2018 metais I. Rudžianskaitė yra išleidusi mažųjų meditacijų knygą „Be skaičių“, taip pat literatūriniame pasaulyje žinoma kaip recenzijų, knygų apžvalgų autorė.

Kaip ir tikėjaisi, knygoje „Kita“ gausu subtiliai išreiktų filosofinių ieškojimų, bandymų save įprasminti („tik paraudę delnai / primins amžinąjį saulėtekį / smėliui ir lietui / susikeitus vietom“, p. 58), įvietinti („kiekvienas grumstas / apribotas“, p. 59), pastangų apibūdinti abstrakčias sąvokas („abstrakcija priešnuodis beprotybei“, p. 15) pasitelkus materialius objektus („pasirodo, laisvė / telpa mažoje dėžutėje“, p. 15). Ontologijos teorijos rinkinyje apvilktos metaforų apdarais. Puošnu, bet „su smaugiančiomis varlytėmis ant kaklo“ (p. 11). Ir nors knygoje egzistencinio naratyvo apraiškos užima toli gražu ne paskutinę vietą, būtent ant tų „smaugiančių varlyčių“, ant emocinio I. Rudžianskaitės eilėraščių prado man norisi dėti kirtį ir akcentą.

Eilėraščiuose stipriai juntami romaus susitaikymo su pasaulio netobulumu, subtiliai išreiktos melancholijos atspalviai. „Pakanka būti paprastąja zyle kad suvoktum / slyva niekada nebus lelėja / ir leisti ištirpti lūkesčiams / tarsi baltam pažado stulpui“ (p. 46), – bando priimti savo lemtį lyrinis subjektas, juk kartais maldos bevaisės: „kiekvienam mantras karoliuku / apeini savo buvimą / apvalus pasaulis / ir tiek“ (p. 69). Ir net jei kartais užgimsta viltis ir balandžiai būna du, jie nebūna balti (p. 10).

Dažnas yra mirties, pabaigos, išėjimo iš kūniškosios substancijos motyvas. Kartkartėmis toji pabaiga reiškia (viso labo) virsmą, transformaciją, kai vienas materijos

objektas tiesiog sugeria gyvasties simboliką („vazos / godžiai išgeria paskutinius kūno syvus“, p. 11) ar ją rezonuoja („kai nuotraukoje / kontempliuosi mano veidą“, p. 15). O kartais toji baigtis yra be išeities. Tiesiog subtiliai atsispindi. Kaip nesibaigianti žiema „veidrodinėje zylutės / akyje“ (p. 63). O gal vis dėlto dar ne viskas baigta? Gal vėl ratu apeinamas buvimas? Juk „kris / gervuogės iš tavo žodžių / kai sniegenom juodom / vaidensiuos“ (p. 53), – teigia eilėraščio „Kičinis I“ lyrinis subjektas. Ir tekės gyslomis juodas rašalas, kol bent vienas žodis bus gyvas.

Pasikartojantys šachmatų motyvai veda mintį į gyvenimo kaip žaidimo atspindžio erdvę. Tiesa, toje erdvėje „žaidžiama tik juodaisiais“ (p. 42), „atšiuoliuoja / deformuotas žirgas“ (p. 43). Ir net jei kada nors būta vietos, kur „prasiveria / žemės / o gal Karalienės / glėbys“ (p. 36), ten „karalienė jau buvo paskelbusi dienotvarkę“ (p. 42), „krito stirnos“ ir „juodi sugėrė mus“ (p. 31).

Galbūt dėl nenoro priimti elementariai išreiškiamą ir nuviliančią būtį eilėraščių lyrinis subjektas ieško prieglobsčio fantazijos pasaulyje ar nestandartiškai apibūdinamas daiktų ir reiškinių prigimtį. Deformuojant erdves objektai tarsi ištraukiami iš jiems įprastos aplinkos ir nuspalvinami kitomis prasmėmis: „apkabink svylančiomis / raidėmis rytoj / nusikeik žaibu / perskrodžiančiu mėnulio skruostą“ (p. 53), kai „naktis aplipdo tavo kūną plunksnom / ir apskritimai akyse išnyksta“ (p. 54).

Autorė meistriškai žongliuoja sąvokų daugiaprasmiškumu ir dimensijų virsmu. Iš pirmo žvilgsnio chaotiški minties šuoliai atrodo itin žavingai erdvės ir laiko, sielos, gyvasties ir materijos sąlyčio taškų (kaip galimos išeities) fone. Tokios integracijos (kuomet nyksta ribos tarp gyvybės, dirbtinės materijos, vidaus ir išorės erdvių ir metų laiko) efektą vykusiai iliustruoja eilėraščio „Kambarys“ strofa: „jau greitai pro langą išnirs / plazdantis rugsėjis / ir sąsiuvinų lapai lyg popieriniai sparnai / šnabždėtis su užsilikusiu laumžirgiu“ (p. 40).

Fragmentiškumas, aplinkos išskaidymas į atskirus elementus ir jų vardijimas – dar viena eilėraščių savybė. Pasaulis tarsi skaidomas iki elementariųjų dalelių, tas segmentavimas neretai atveda į aklavietę, paradoksą ir tenka ieškoti išeities neprigimtinėse (iš pirmo žvilgsnio) daikto ar reiškinio funkcijose: „ausis (vis ta pati) išliejo / vandens juosta / o ji kilimą nuplūkdė tolyn“ (p. 14). Įdomu tai, kad eilėraščiuose į vientisą tėkmę, atrodytų, natūraliai įliejami tiek gyvosios gamtos elementai (laumžirgis, sniegena, katinas, uogos, apelsinai), tiek pirminės abstrakcijos (šviesa, sapnas, juoda spalva), tiek daiktiškieji žmogaus veiklos rezultatai (kėdė, mežginys, veidrodis).

Kalbant apie I. Rudžianskaitės kalbinę išraiškos būdus, verta atkreipti dėmesį, kad dominuojantis subtilus bei rafinuotas eilėraščių tonas kartkartėmis imamas ir aptaškomas ryškesnėmis surrealistinių įvaizdžių ir šurkštesnės raiškos spalvomis. Ne vieną skaitytoją nustebins „iš sapno ištrūkęs katinas / su apelsiniais akiduobėse“ (p. 19), baugins „mėnulis / užkrėstas gelta“ (p. 19) ir iš akių byrančios „snaigės juodos“ (p. 40), vargu ar galima romiai laukti, kol „žuvys išsilups rubinų akis“ (p. 18), o balandžiai „sules ir lesyklėlę“ (p. 46). „Į terasą / kažkas įleido / rupūžę – / kūnas aplipo / musėm“ (p. 62) – štai taip išraiškiai ir įtaigiai apibūdinama baimė to paties pavadinimo eilėraštyje. Netgi religiniai simboliai ir poezijos istorijos vieškeliuose jau kiek apdulkę įvaizdžiai (karalienė, mėnesiena, angelai), netikėtai sugretinti bei apibarstyti šurkštesnės raiškos elementais, dvelkтели modernumo gaiva: „pelėsis mus atplukdys / į puotą / kur prabanga virs nuolankumo vilna“ (p. 18) ir sapnuosime „tamsiaplaukį / (nešinę raudonais elnio ragais) / angelą / virš jo išgraviruota / auksinė begalybės aštuoniukė“ (p. 55).

Vis dėlto reikėtų pasakyti, kad minėtieji šerpetotų paviršių ir grėsmingos esmės įvaizdžiai knygoje nėra vyraujantys ir gali būti palyginami su žiupsneliu egzotinių prieskonių, pagardinančių subalansuotų ingredientų patiekalą. Dažnas eilėraščių tiek savo emocija, tiek išraiškos forma veikia primena plunksną, lėtai besileidžiančią į delną porcelianinei statulėlei. „Kankinimas būties / kameroje visada / yra geltonas / ir subtilus“ (p. 61), – rašo autorė.

Taigi, ar filosofijos mokslų daktarės kūryba gali būti laikoma tuo aukso viduriu, apimančiu tiek eseistikos, socialinių problemų aktualizavimo, tiek dėmesio estetikai ir išmonei broužus? Manyt, kad logiką ir minties aiškumą I. Rudžianskaitės knygoje „Kita“ vis dėlto nugali subtilus jausmingumas, naujų takų paieškos, išradingi minties vingiai ir rafinuoti sugretinimai. Mano akimis, tai yra pagrindinė puikios poezijos dedamosios.

Gerai įsiklausęs girdžiu, kaip čirškia. Lyg cikados, lyg prikimusi styga. Tai saulės smilius svilina raidės įdaga tarakono luobe (p. 52). Apsidairau. Už posūkio nežinia. Įsitempiu kartu su tais, kurie „laukė kada / Dievo pirštas juos pakutens“ (p. 12). Beveik tylu. O skauda. Ir tai yra Poezija. Iš didžiosios raidės, sakyčiau. Jei laumžirgis išgirstų.

– TOMAS VYŠNIAUSKAS –

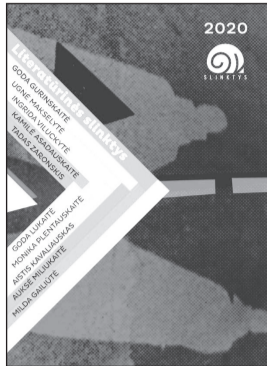
TEKSTAI NE TEKSTAI

KAS SKLANDO LITERATŪROS LAUKE

„Literatūriniai slinkčiai 2020“ žvaigždės ir išymybės

Kas jie ir ką jie žino? Ar žino *dalykus*? Išsiaiškinkim

Šiandien laidoje kalbėsime apie jaunųjų rašytojų festivalio „Literatūrinės slinktytės“ kūrybos rinkinį (išleido asociacija „Slinktytės“, 2020). Festivalis, kaip ir kasmet, turėjo vykti pavasarį, bet šalyje įvestas karantinas pakeitė planus – renginys nukeltas į rudenį. Vis dėlto rinkinys išleistas laiku ir penkias rašytojų knygeles jau galime laikyti rankose. Ne tik laikyti, bet ir vartoti bei vartoti. Knyge-

lių dizainas ir spalvinė gama primena tablečių ar vitaminų pakuotę. Ar pavasariški vitaminai papildys ir atgaivins apsnūdusį šiuolaikinį jaunųjų literatūros organizmą?

Pirmasis mūsų laidos dalyvis Tadas Zaronskis pristatydamas nedaugžodžiauja. Ir šiek tiek daugžodžiauja eilėraščiuose. Po apgaulingu rožiniu viršeliu slypi frustracija. Takūs urbanistiniai įvaizdžiai. Gera poezija, sklidina egzistencinio nerimo. Juk išpūdingiausias pralaimėjimas tas, kuris „yra begalinis“ (p. 9–14). Monika Baltrušaitė palygino autoriaus kūrybą su Mariaus Povilo Elijo Martynenko („Respublika.lt“, 2020-04-21, https://www.respublika.lt/lt/naujienos/kultura/kulturos_naujienos/karantinas_pakoregavo_literatūrinius_slinkčių_planus/), dėl to, būdamas slinktininko vietoje, truputį sunerimčiau. Antra vertus, jei būčiau prozininkas Baltrušaitis, „Slinkčių“ rinkinyje debiutuojančių autorių nedrįsčiau įvesti literatūron per etiketes, palyginimus su bendraamžiais žvaigždūnais. Zaronskio ir Martynenko panašumas formalus: išvelgčiau jį nebent „dienoraštinio“ pasakojimo konstravime, spontaniško žodžių srauto iliuzijoje. Tačiau Zaronskio kalbėjimas turiniu pasirodė subtilesnis ir kur kas mažiau vulgarus. Nors ant poeto Zaronskio nugaros „Slinkčių“ knygelėje išsiuvinėta nedaug informacijos, internete susirandų poeto bendravardį bendrapavardį kultūrinių-politinių reiškinių ir filosofijos tyrėją, vertėją ir *ENS de Paris* filosofijos absolventą, besidominį „autoriteto ir nepaklusnumo problematika, mąstymo ir socialinių procesų sąsaja“ („Artnews.lt“). Ar Tadas – tas pats Zaronskis, ant kurio „lovos ir po ja mėtosi knygos ir straispniei“ („išėjimas“, p. 33), nujaučiantis, kad „ateina labai trumpi vakarai / kai negalėsiu skaityti rimtų knygų / knygų po tūkstantį puslapių po tris puslapius valandai / arba knygų plonų, bet su eilėraščių“ („prabundant, skundžiantis“, p. 7)? Ech, jei neskirtų ketvirtoji siena, mūsų laidos svečio mielai klustelčiau apie tūkstančio puslapių knygas, iš pradžių – apie Marxą. Tai geras startas tolesnei pažinčiai. Pasiteiraučiau poeto nuomonės šiandieninės karantino izoliacijos ir visuomenės skaidymo amžiaus grupėmis (kam virš šešiasdešimt...) klausimu. Įtariu, kad pavyktų susekti pėdas. Palaukime rudens. O kol kas į studiją pakviesime kitą „Slinkčių“ rašytoją.

Antroji laidos dalyvė Ingrida Viluckytė pristatė metaforiškai. Eilėraščiams būdingas magiškojo realizmo logika kuriamas pasaulėvaizdis. Kas sufleruoja tokį palyginimą? Pirmiausia naratyvumas. Štai eilėraštyje „Mikrofonas“ paaiškėja, kas nutikę miesto gyventojams mikrofoną aikštėje pastačius vietoj laikrodžio: žmonės tiesiog nežinotų, „kiek laiko / vietoj laikrodžio jau stovi mikrofonas“ (p. 5), bet „seniausio gyventojų“ rauda atkreiptų bendruomenės dėmesį ir žmonės galop nuspręstų, kad laikrodis – geras daiktas. Galiausiai paaiškėja, kad prabangaus auksinio laikrodžio atsiradimas paskatino tarpusavio susvetimėjimą: „kad praeiviai skubėtų prasilenkti / ir niekam iš jų netektų / viešai atsiverti.“ Suponuojama, kad viešos išpažintys prie mikrofono būtų panaikinusių kaustančios įtampos, skubėjimo, Chrono diktatūrą: juk žmonės, pamiršę laiką, buvo artimesni, vienas

kitam atsiverdavo. Žavi pagarba senatvei – senolio, reprezentuojančio gyvenimą laikrodžių tradicijoje, balsui. Štai ką vadinu magiškojo realizmo poetika. Netikėtų įvykių nutinka ir eilėraštyje „Periferinis“: kambario augalija vieningai duoda įžadus priešintis psichoterapijai, o „Vivariumo“ lyrinė subjektė, klaidžiodama muziejuje, vietoj galvos į staktą trenkiasi širdimi. Meilės jausmas nugali protą. Nors tai, ko gero, realizmas. Viluckytė neatsisako abstrakcijų (meilė, baimė, laimė, liūdesys, pyktis, ilgesys) nei tradicinių įvaizdžių (širdis, Sizifas, debesys, dievas), kurių, anot kai kurių kritikų, derėtų vengti. Didžiausią įspūdį paliko makabriškas eilėrašties „Angelų mėsa“, kuriame angeliene redukuojama iki vištienos. Būtų smagu, jei autorė toliau judėtų šia linkme, lyg angelėlio plunksnų nusikratydama švelnybių ir banalybių. Daug žadanti knygelės pradžia kur kas stipresnė už pabaigą – akivaizdu, kad lietaus ir ašarų palyginimų lietuvių popmuzika dar neišnaudojo: „Lietus. / Nėra čia ko / verkti“ (***, p. 23).

Trečioji pašnekovė Kamilė Asadauskaitė žalsvu viršeliu, visai atitinkančiu turinį. Pavyzdžiui, ekologinė akcija „Darom“ perrašoma kaip raginimas demiurgui „apkuopti dangų“ (p. 9). Eilėraščiuose dar didesnis polinkis į abstrahavimą, neretai kalbama apskritai apie kartą ar universalią išmintį. Lyrinė subjektė skoningai ironizuoja tradicinius kultūros stereotipus, žaismingai perfrazuoja: „davė dievas ašaras, / duos ir sielvarto“ („išmintis“, p. 25). Regis, Viluckytės ir Zaronskio poezijoje privatumo paviešinimas laikomas pozityviu dalyku. Asadauskaitės tekstuose kalbama apibendrintai. Pirmas įspūdis toks, kad semiami iš bendrųjų patirčių katilo, aprašomi visuotinai atpažįstami dalykai: „stalas / prie kurio susikerta keliai ir kėliai“ („sankirtos“, p. 23), „gurkšnosite alų / su draugais, / kurių nekenčiate / bet šalia jaučiatės šiek tiek / vertesni dar gyventi“ („pasibaišų gyvenimui“, p. 5). Riebus pliusas žalsvajai knygelei už atidumą kalbai: poetė siekia ne tik perteikti idėją ar papasakoti istoriją, bet ir garsinio poezijos efekto, bando savitai rimuoti („tas, kuris neklausys“, p. 7). Prakalboje ketvirtame viršelio puslapyje asmenišką kalbėjimą poetė įvardija siekiamybe. Ir iškelia gerą, Giedros Radvilavičiūtės plunksnos vertą klausimą: „Ar gali gyvenimas būti *neliteratūrinis*“? Skaitydamas Asadauskaitės tekstus esi priverstas susimąstyti apie fikcijos ir tikrovės santykius: „nujautrinu būti eilutėm“ („nejautra“, p. 27), „vietoj šešėlio jis / metė kontekstą“ („kontekstas“, p. 6), „o aš sapnuoju tave / iškritusį / iš šito eilėraščio“ („košmaras“, p. 30). Jeigu gyvenimas yra literatūrinis, ką gi, tegu toks ir išlieka, o skaitytojus nustebina Asadauskaitės gyvenimo tekstai. Tik vėl tos kalbos apie dievą. Nejaugi jaunosios poetės tikrai nežino, kad jis mirė?

Ketvirtoji poetė Goda Gurinskaitė pristatė žvaigždutėmis, kurios galėtų atspindėti, pavyzdžiui, vėjavaiškę polinkį į astrologiją ir zodiakus... O gal priešingai? Subtilią estetikos pajautą – tylą. Juk mūsų dienomis žūtbūt svarbu išvardyti visus pasiekimus, padirbėtus darbus (sukeltus gaisrus), baigtus ir nebaigtus aukštuosius ir lankytas rezidencijas – puošnią autobiografiją paversti kūrybos atributu. Ir faktų. Tokią strategiją, visi kaip vienas, prisistatydami telkiasi „Slinkčių“ knygelėse iliustratoriai. Gurinskaitė atlieka priešingą gestą – lieka uždara ne tik aprašymo, bet ir veido bruožų požiūriu. Autorės eilėraščiai pasižymi švelniu naivumu, bet tai nebūtinai neigiamas bruožas. Tik truputį, iš dalies ši poezija yra, kaip pati autorė sako, „pilstymas [...] / iš tuščios saujos / į kiaurą dangų“ („pilstymas dienos...“, p. 23). Kai kurie eilėraščiai lyg miglos kažkur išplaukia, bet į tikslą nenuveda, panašiai kaip ambientas ar *dreampop* muzika. Ir kiek per daug paslapčių: „į nieką iš nieko“ (p. 6), „niekieno akyse / niekada nematei“ (p. 8), „kaip buvo / taip buvo / kaip bus / taip ir bus“ (p. 8), „virš šito nieko pakilti“

(p. 10), „nulaižai spinduliais / iki nieko“ (p. 12), „žiūrėti į niekur“ (p. 14), „tegu rodo kelią / į niekur“ (p. 21), „neliktų nieko liktume nuogi“ (p. 29), „nieko nebėra“ (p. 30). *Viskas, niekas, kažkas* – marčėniška abstrakčioji trejybė, mažai ką suteikianti subtiliems tekstams. Konkretumo, Goda, konkretumo!

Reklama

„Roletai“. Atverk akis į rytojaus šviesą, širdin įsileisk raudoną komunistų saulę.

Tikri poetai geria „Buck“ alų, nes šis myžalas puikiai atskleidžia būtis beprasmybę.

„Kitten Mittons“. Ar jūsų katė namuose kelia per daug triukšmo? Ar jūsų katė nuolat krenta? Veda jus iš proto? „Kitten Mittons“ išspręs šią problemą. Vienas dydis tinka visoms letenėlėms.

Štai ir sugrįžome į eterį. Pats metas pristatyti vienintelę prozos atstovę – Ugnę Makselytę. Jaunųjų prozos problema Nr. 3: „Sterilumas arba ornamentų perteklius“. Prieš ją pasisakė 13 procentų respondentų. Problema Nr. 2: „Baisus nuobodulys“ – 24 procentai. Ir pagrindinė problema – net 37 procentai balsų. Nesunku atspėti. Ar bus spėjimų? O, viena ranka. Alvydas Šlepikas. Prašom. Bandysit? Šlepikas išsitraukia eilėrašį „Skaitytojo pamokymai rašytojui“ ir šauna tiesiai į dešimtuką. Problema Nr. 1: „Prozos nėra Lietuvoj, oi nėra!“ Žinoma, kartais proza yra eilėraščiai, apsimitę proza, ir atvirkščiai. Žanro krizė. Ir koks gi Makselytės atvejis? Pasirenkamas neįprastas ir daugelio, veikiausiai dėl asociacijų su nebranda, vaikiškumu, vengiamas pasakos žanras. Ypač smagūs kai kurių pramanytų būtybių aprašymai pasakoje „Sirijaus akys“ – Siamo dvynių, paukščio. Čia autorės talentas atsiskleidžia labiausiai. Deja, potencialiai įdomi koncepcija neįgyvendinama iki galo. Humoras primityvokas. Nežavi ir loginės klaidos: personažas Sirijus net pradėjęs akis *mato* Sirijos dvynes (tiksliai nusakoma jų išvaizda), keistą paukštį, pastebi angies nuovargį, o vėliau dar ir *akimis nulydi* laimingas senutes. Nieko baisaus. Turint galvoje autorės amžių (Makselytė – jauniausia „Slinkčių“ dalyvė), viskas dar *prieš akis*.

Knygelių dailininkai mums mažiau aktualūs, nes literatūros festivalyje vaidindavo antraeilį vaidmenį. Aišku, šioje koncepcijoje jie tarsi įgyja lygią vertę su jaunaisiais rašytojais, groja duetu, o gal net rungtniauja. Trumpai apie juos. Labiausiai prie širdies – Mildos Gailiūtės tapyba. Jau vien dėl to, kad darbai tematiškai dera su Asadauskaitės kūryba, jos nenustelbia. Įdomus autorės sprendimas apsiriboti siaura pilkos (ne)spalvos skale, taip atsisakant tradicinės tapybos išraiškos formos ir kuriant unikalų realizmą. Mažiausiai iliustratorių plejadoje supratau Aisčio Kavaliausko sprendimą. Vaikino kūryba apima gamtos ir industrializacijos temas. Bet tie virtualybės *langai* pasirodė lyg neskoningas bandymas išspręsti svarbią problemą lengviausiu būdu – metarėmeliu sujungiant gamtą ir technologijas. O apie skulptūras, kurios primena rusiškus kalašnikovos formos degtinės butelius, kalbėti pasikuklinsi. Šiaip jau dailininkai ir prisistatydami atrodo drungni, tačiau daug sužinome apie jų pasiekimus ir užsakyms. O juk *darbai* žmogų giria. Kyla klausimas, ar menininkai siekė reprezentuoti savo asmeninius darbų rinkinius, ar dėmesingai perskaitę tikslingai papildyti rašytojų kūrybą. Būtinai viltis, kad rudenį išsiaiškinsime, ar tarp literatūrai ir tapytojų apskritai vyko koks nors dialogas, ar šie vienon knygelėn susimetė atsitiktinai. Išlikime smalsūs.

– ARTŪRAS DUBINSKAS –

ARVIS VIGULS

► Atkelta iš p. 9

Ir jūra jau kelyje.

Jos vandenys kilnojas kaip krūtinė,
kai sunkiai uždusęs alsuoji.

(Čia būtina užsirykti, kad nepamirštum, jog būtina įkvėpti.)

Susivėlusios bangos,
kaip suglamžyti drabužiai lagamine,
paskubom sukrautam per skubėjimą.

Atgal į dvarą.

Ten tau gulėti sunkioje juodmedžio lovoje,
kurių senovėje daugiausia būta tuos namuos, iš kur tu atėjai.

Lovoje su šaknimis.

Ji išraižyta Biblijos vaizdiniais.

Nuodėmė. Betliejaus tvartas. Bėgimas iš Egipto.

Lakoniški vaizdai. Vėl kadrai. Momentinės nuotraukos.

Keltų raštai kilimuose,
ornamentai, kurie klaidina kelyje į nesantį centrą.
Jie bus nusiziūrėti iš jūros.

Susirietęs į kamuolį,
tu grimzti į miegą giliai tarsi kertinis akmuo į žemę,
kol tavo mintys
klaidžioja po tuščių namų aukštus ten, aukštai.

Užmarštis

Lombardą, kuriam atidavėme žiedus,
uždarė.
Sidabriniai šaukšteliai, tavo krikštynų dovana,
pradingo.

Užmarštis kvepia tartum dezinfekcijos priemonė.
Druska
nubarstėme grindis ir savo atmintį,
o tavo istoriją – chloru.

Mes taip giliai užkasėm tave,
bet tu
vėl grįžti į mūsų sapnus
ir nepratari nė žodžio.

Vertė Arvydas Valionis

昌樹

Visiems Okinavos medžiams, kurie daugiau niekada nežydės, ir visiems vyrams, moterims, vaikams, kurių medžiai prieš 75 metus nužydėjo Okinavoje, atminti

Ar pameni, kaip šelsta štormas vandenyne, draskydamas bures ir laivę svaidydamas it šapelį?
Ne
Ar pameni, kaip nirtulingai staugia vėtra, įsmukus į kalnų tarpekį ir kelio atgalios nerasdama?
Ne
Ar pameni, kaip ištuštėjusiomis miesto gatvėmis suirzęs vėjas gena nudraskytus *fukugi* lapus?
Ne
Ar pameni dvelkimą jauno vėjo švelnų, kur sakurų žiedais nusnigo veidą, užmirštą tiek metų?

Taip

Masaki buvo geras karys. Drąsus, nuožmus, ištikimas *hako ičiu*. Ėjo, kur nurodytas, darė, ką įsakytas, žudė, ką palieptas. Kariavo svečiuose kraštuose, žygiavo nukariautų šalių miestų gatvėmis, triuškino priešą toli nuo namų. Akmeninguose Mariveleso šlaituose, dumbliuose Gandziango pievose, lietingose Arakano džiunglėse – visur šaunų karį lydėjo pergalės ir šlovė. Po jo batais gurgždėjo tolimų kraštų smėlis ir nugalėtųjų kaulai, o tėvynėje tuo metu žydėjo sodai, mezgė ir brandino vaisius, medžiai klojo žemę nugeltusiais lapais. Žmonės dirbo, mylėjo ir laukė. Laukė laiškų iš savo narsųjų sūnų. Arba paskutinio laiško apie juos.

Jų bombonešiai cunamiais šlavė mūsų kranto artileriją, naikino fortifikacijas, šimtais žudė karius. Lindėjom apkasuose kaip žiurkės ir krūpčiojom sulig kiekvienu trinktelėjimu. Vis arčiau, arčiau. Mama! Tolyn, tolyn. Nutilo. Tik sužeistųjų vaitojimas ir jūros ošimas. Ir tada salvė. Jūrų artilerijos su niekuo nesupainiosi. Pamaniau, dabar jau tikrai galas. Sekundės tylos, artėjantis kaukimas ir žemė sprogo. Kai atsipeikėjau, aplinkui vėl buvo tylu. Tik sužeistųjų vaitojimas ir jūros ošimas.

Tą pavasarį karas atėjo į japonų žemę. Kaip kariui pakelti skausmą, išverti pažeminimą, iškentėti gėdą, kai priešas mindo šventą jo protėvių žemę?! Kai ugnimi ir plienu užliejęs pakrantę, aplink sėdamas mirtį, priešas nužygiavo į gimtosios salos gilumą, karys privalėjo mirti. Jo nenužudė priešo bombos, nepakirto priešo kulkos, nepervėrė priešo durtuvai. Bet ar gali karys, prieš peržengtas, toliau gyventi! Jis turi mirti mirštant tėvynei. Nežuvęs kovoje turi mirti iš gėdos. Arba prašyti *tanto* malonės.

Išsiropščiau iš po žemių ir nuolaužų krūvos. Vakarėjo. Pakrantė skendėjo dūmuose, už nugaros atokiai aidėjo šūviai ir riksmi. Ar mūšis, ar skerdynės? Ėjau sprogimų išdraskyta, krauju įmirkusia žeme, žengiau per sumaitotus draugų ir priešų kūnus, stengdamasis neužminti nutrauktos rankos, išvirtusių vidurių ar ištaškytų smegenų. Kai kur jau puotavo paukščiai. Ateis audra, bangos nuplaus pakrantę ir tada puotaus žuvys. Kam atiteks mano kūnas?

Karys galvojo apie namus. Mama, atleisk, nepajėgiau tavęs apginti. Nebegalvojo apie karą. Galvojo apie žydingą sodą. Sakuros, ateinu su jumis atsisveikinti. Negalvojo apie mirtį. Galvojo apie vaikystę. Tėvai jį atsisvedavo į sodą – paklausti, kaip per apsamanojusius akmenis čiurlena vanduo, pažūrėti, kaip pavasarį į upę lyja rausvais žiedlapiais, o rudenį srovė supa ir gena į tolį *fukugi* lapų valteles. Vėliau atėdavo čia su draugais – kalbėdavosi susėdę po sakuromis, klausydavosi medžiuose čiulbančių paukščių, žiūrėdavo į niekada nepavargstančią upę ir svajodavo apie jų laukiantį ilgą nuostabų gyvenimą.

Kiek gyvenimo beliko? Metai? Mėnuo? Diena? Valanda? Sekundės? Karas neatėjo netikėtai: buvo Mukdeno geležinkelis, Lugou tiltas, Gandongo griuvėsiai. Buvo Kunluno perėja. Joje greta tūkstančių kitų japonų trūni ir tėvo kaulai. Atėjo eilė ir man. Jie sakė: „Japonijai reikia tavo drąsos, tavo ištikimybės. Tu jau vyras. Imk ginklą ir eik ginti tėvynės, sūnau.“ Išėjau. Kaip avys susigrūdė triumuose plaukėm, važiamom gyvuliniais vagonais, žygiavom sekinančiam karšty kartodami *Kimono Masamune, hada Muramasa*. Žudėm, žuvom, žudėm. Dėl ko – dėl svetimos žemės kashio? Argi tūkstančių *čiobu* svetimos žemės neatiduotum už motinos akių šviesą?

Tėvynei reikėjo narsių vyrų. Jis buvo pasirengęs. Prieš iškeliaudamas į tolimus kraštus atėjo į sodą prie upės. Snigo. Okinavoje sniegas prilygsta stebuklui. Ypač per sakurų žydėjimą. Rausvi žiedai sniege. Ženklas iš aukščiau. Ar kviečiantis ilgai gyventi? Ar lemiantis garbingą mirtį? Pakėlęs veidą į dangų jis meldė drąsos ir ryžto numirti. Snaigės leidosi ant įkaitusių skruostų. Iš šono žiūrint galėjo pasirodyti, kad karys verkia. Ne, tai buvo tik ant veido ištirpusios snaigės.

Nepaliaujami antskrydžiai griuvėsiais pavertė Tokiją. Liepsnoja Osaka. Mums sakė: „Nuo mūsų nusigręžė sėkmė. Turime kautis, aukotis, susigrąžinti iniciatyvą ir garbę.“ Traukėmės iš vienos salos į kitą, nuklodami draugų kūnais pakrantes. Mums sakė: „Priešas išsekęs. Privalome išsilaikyti iki pavasario. Tada smogsime pergalingą smūgį.“ Nesmogėme. Neatsilaikėme. Už nugaros – gimtasis miestas. Aplink ugnis, mirtis ir lavonų dvokas. Mums sakė: „Žudykit ir mirkit, kad gyventų kiti.“ Žudėm. Mirštam. Tik ar kas nors dėl to gyvens?

Ar tu gyva, mama?

Karys vėl atėjo prie upės. Sode – ar ne stebuklas! jame nesprogo bombos, nešvilpė kulkos, nešvytravo kruvini kardai – baigė nužydyti sakuros. Drėgną žemę klojo rausvų žiedlapių kilimas. *Hana va sakura, hito va buši*. Nėra geresnės vietos *sepuku*. Suklupo karys ant upės kranto, nulenkė galvą. Padvelkė vėjas ir sakurų žiedlapiai pabiro ant apnuogintų pečių. Sunkiai kilo josi jo krūtinė, kaito veidai, prakaitas žliaugė nugarą, drėko delnai.

Ar čia turiu mirti?

Išsitraukė Masaki ištikimąjį *tanto* iš makštų. Ne vieno priešo krauju lakintą, daugybės kūnų mėsa penėtą. Sugniaužė šaltą rankeną surambėjusiam delne. *Ši va jasuku, sei va kataši*. Ištroškę durklo ašmenys lyžtels ir jo kraujo, išalkęs metalas paragaus jo kūno. Kario garbė – žūti už tėvynę, kario malonė – mirti nuo savo durklo.

Žmogaus troškimas – gyventi.

Tik nelemta dar buvo kariui mirti, neparuošta jam dar vieta *jominokuni*. Sudrebėjo ranka, išslydo *tanto* iš sudrėkusio delno. Suraibuliavo upė po Masaki kojom, iš vandens išniro didžiulio karpio galva. Pagavo karpis krintantį durklą, mostelėjo galinga uodega ir nusinešė į upės gelmes. Aptemo akyse Masaki. Negarbė nemirti kariui dėl tėvynės. Neišdildoma gėda – prarasti *tanto*. Vandeniui nei krauju nenuplaukama. Nėra vietos tokiam nelaimėliui tarp mirusių. Nėra galios gyventi tarp gyvųjų. Kur pasidėti gyvo kūno negyvai sielai *ikirio*? Viena dalia jam būti – kančia.

Ar yra kelias, kuriuo galiu nuo gėdos pabėgti?

Ne priešų baimė ginė karį per nuniokotą miestą. Ne *kaišiakunino* kalavijas jam grasino. Ne liepsnojančių griuvėsių kaitra degino. Gėda aštriais botagais čaižė jam nugarą. Kaltė plieniniais gniaužtais traiškė krūtinę. Neviltis karčiais nuodais degino smegenis. Ne to tėvynė iš jo tikėjosi. Ne tokią lemtį sniegas ant žiedų kadaise jam išpranašavo.

Kur nuo savęs pasislėpti?

Vaikystėje, ar nugąsdintas kaimynų barnio, ar nuskriaustas vyresnių berniukų, Masaki parbėgdavo namo ir slėpdavosi didžiulėje, raudonais bambukų ir paukščių motyvais puoštoje *tansu*. Čia, dulksvoje prietemoje, kur kvėpėjo namų dulkėmis, laukų žolelėmis ir tėvo prakaitu, Masaki jautėsi kaip niekur kitur saugus. Čia buvo jo tikrieji vaikystės namai, čia įsikniaubus į *ušinči* skverną slapčia lietos ašaros dėl vaikiškų neteisysbių, čia gimė drąsus žygių planai, čia kaito skruostai svajojant apie skaisčiaveidę Umitu.

Masaki parbėgo namo, įsmuko vidun ir pasislėpė savo vaikystės *tansu*. Kad ir akla buvo motina, bet ne kurčia. Girdėjo ji slapukiškus sūnaus žingsnius. Labai nustebo senoji moteris. Nebetikėjo savo sūnaus kada iš pragaištingojo karo besulaukianti, nes japonų kariai gali tik garbingai žūti kovoje arba priimti *sepuku* iš gailėstingoj *tanto*. Jautė motinos širdis, kad ne su pergale grįžo sūnus, ne garbės vainiką namo parnešė. Labai dėl to liūdėjo. Gyvas sugrįžo namo jos vienatinis sūnus, jos kūnas ir kraujas. Dėl to džiaugėsi motinos širdis. Nežinojo, kas jį ištikio. Gal, jei matyti galėtų, iš sūnaus akių išskaitytu, kokia nelaimė, koks skausmas jį namo parvijo ir privertė net nuo motinos pasislėpti. Bet nenorėjo sūnaus žaizdos aitrinti motina, todėl nudavė jo nepastebėjusi.

Tik kitą naktį išdrįso Masaki išlįsti iš savo slėptuvės. Kaip šešėlis nuslinko jis pasieniais, saugodamasis nepažadinti motinos, ir it vagis savo namuose įsmuko į sodą.

Motinos namas stovėjo pačiam miesto pakrašty. Raudonlapių raugerškių gyvatvorė saugojo jį iš gatvės, nuo dykvietės namą užstojo margaspalvių ožekšnių siena. Tolimajam gale iš žemės gelmių mušė tyro vandens versmė, upeliuko juosta virveno per visą sodą ir dingo po ožekšniais. Palei tėkmę, supami gležnųjų pasiflorų, augo standžialapiai mandarinmedžiai, pakraščiu kerojo vešlieji mangai. Ne vienus metus nešienautas sodas buvo apžėlęs žolės kukštais ir krūmynais. Tik po mangais motina buvo išdirbusi kelias vargas lysveles. Nesibaimindamas, kad bus pamatytas, Masaki galėjo sėdėti sode, kramsnoti ankstyvasias daržoves: *komacuna, negi, horensu*, žiūrėti į žvaigždėtą dangų, klausytis medžiuose šlamenančio vėjo. Brėkstant Masaki grįžo į slėptuvę. Dulketoje ir troškioje prietemoje jis vėl ir vėl mintimis keliavo prie upės, prakaituotuose delnuose spaudė *tanto* ir smeigė sau į apnuogintą pilvą.

Saulei nusileidus ir nuščiuvus motinos žingsniams, Masaki atsargiai pravėrė *tansu* duris ir išvydęs tuščią kambarį vėl išslinko į sodą. Blyškioje mėnulio šviesoje šmėksojo nebylūs medžiai, aukštoje žolėje blyškiai švietė šviežia brydė. Pridėjęs delną prie žemės, kur vos prieš kelias valandas žengė motina, Masaki beveik juto suskirdusią jos pėdų odą. Prie šaltinio išvydo boluojantį demblį. Čia motinos sėdėta. Vakarienė valgyta. Štai dubenėlis su ryžiais ir tempura. Tikriausiai motina nesuvalgė ir pamiršo... Taip paskui pamiršdavo kiekvieną vakarą.

Rytą įžengusi į sodą motina basomis kojomis pajuto nušienautą žolę. Stovėjo rasoje it ant prabangiausio šilkų kilimo, kvėpė gaičių žalesos aromata ir atrodė jai, kad užuodžia salsvą savo mažojo berniuko prakaitą. Kitą rytą rado supurentą lysvę. Pasisėmusi sauja žemės švelniai gniaužė ir pasirodė jai, kad gniaužia saujoje savo mažojo berniuko delniukus. Dar kitą rytą aptiko apgenėtus vaismedžius. Lijo. Priglaudė lūpas prie šlapio kamieno ir pasidingo jai, kad ragauja savo mažojo berniuko ašaras. Ir medžiai verkė drauge su senąja moterim.

Kartą per savaitę maisto ir būtinų reikmenų motinai pristatydavo pasiuntinukas. Pasisveikindavo pro duris, sulaukęs atsakymo paklausdavo, ar viskas gerai, ko reikėsianti kitą savaitę, ir palikęs, ką atnešęs, pasišalindavo.

Kartą pavasarį ir dar kartą rudenį pas akląją moteriškę užsukdavo senasis daktaras. Išklausinėdavo apie sveikatą, drauge išgerdavo arbatos, pasišnekėdavo apie sunkius laikus, prisimindavo, kaip buvo lig tol, paspėliodavo, kaip bus po to. Doktorui išėjus, jų pasaulį vėl užklodavo tyla. Tyla, nedrumsčiama skundų, priekaištų, atsiprašymų. Nei prašymų, prisipažinimų, paguodos. Pasaulį, prie kurio sienų budėjo raugerškiai ir ožekšniai, o nuolatinę tvarką palaikė diena ir naktis. Dieną jame gyveno motina, naktį – sūnus. Nesusitikdavo. Vis dėlto vienas su kitu šnekėdavo.

Motina: Kaip manai, sūnau, gal jau metas sodinti *sacumaimo*? Arba: Šiandien pagaminsiu sriubos su *kabu* ir *satoimo*, kaip tu mėgsti.

Sūnus: Blaškaisi per miegus, mama. Ar neramius sapnus sapnuoji? Arba: Šianakt po dangumi krykė gervės. Anksti į pietus patraukė. Šiaurinėse salose žiema anksti ateis.

Negirdėjo vienas kito švelnių žodžių. Bet žinojo, kad kitas yra greta.

Taip bėgo dienos, ėjo savaitės, slinko mėnesiai, šliaužė metai.

Dienomis Masaki slėpėsi *tansu*, naktimis išeidavo į sodą. Čia numalšindavo troškulį, su motinos paliktais ryžiais ir tempura sukrimsdavo kokią daržovę, apsiprausdavo. Kas naktį perskaitydavo gabalėlį dangaus. Kiekvieną naktį, ar nudelbiamas smerkiančio mėnesienos žvilgsnio, ar abejingai stebimas šaltų žvaigždžių, ar drengiamas įnirtingos liūtės, ar badomas aštriomis šiaurais vėjo adatomis, suklupdavo po medžiais prie versmės, kurios tykus almėjimas primindavo jam sakuras prie upės, apnuogindavo juosmenį, iškeldavo sugniaužtus delnus it laikydamas *tanto* ir smeigdavo įsivaizduojamu plieno geluonimi sau į pilvą. Patraukęs įstrižai į viršų, baisėdamasis stebėdavo išvirstant garuojančius vidurius ir su jais pamažėl ištekančią savo bevertę gyvybę. Kas kartą jo ranka buvo vis tvirtesnė, judesiai tikslesni, o širdis ryžtingesnė. Jo veidas šviesdavo pasitikėjimu, o delnai nebedrėkdavo iš baimės ir jaudulio.

Bet išaušdavo rytas ir skaudžiau nei įkaitinta geležimi deginanti gėdos šmėkla vėl užvaldydavo jo protą, vėl savo juodais neviltes čiuptuvais apraizgydavo jo sielą. Kaip kalinys, surakintas savo menkumo grandinėmis, jis slinkdavo į slėptuvę ir panirdavo į dar neišbijotos baimės šulinį.

Vieną naktį Masaki nerado įprasto ryžių dubenėlio. Ir dar kitą. Prisilinęs prie motinos guolio įsiklausė. Senoji nekvėpavo.

Motinos palaikus palaidojo sode, po mandarinų medžiais. Gilią duobę išklojo akmenimis, įguldė motinos kūną ir ant viršaus sudėliojo *kamekobaka* – kaip daugybę amžių mirusiųosius laidojo jo protėviai *riūkiū*.

Ilgai budėjo Masaki prie kapo glostydamas akmenis. Per dvidešimt metų taip ir neprisilietė jos rankos, taip ir nepažvelgė atvirai į mylimą veidą. Vis vogčiomis, naktį, paslapčia. Ar galėjo išdrįsti? Ar galėjo iškeisti gėdą į motinos meilę? Tuščia svarstyti. Dabar jau nieko nepakeisi. Prie kario gėdos prisidėjo sūnaus gėla.

Tik gyvenimas atkaklus – nelyg upė suputojo po tropinių liūčių, pasiūbavo tarp stačių krantų ir vėl sau ramiai tekėjo. Masaki toliau dienas leido slėptuvėje *tansu*, o naktį išeidavo į sodą vėl išgyventi savo slegiančios lemties ir bent vieną užsimiršimo akimirką patirti išganingąją mirtį.

Po kelių dienų tikrovė pasibeldė į duris. Jo vardas buvo Kikuto – pasiuntinukas, atnešęs savaitinį maisto siuntinį.

Pabeldęs į duris ir nesulaukęs senąją moterį atsiliepiant, Kikuto susirūpino, ar nebus jai kas nutikę. Pravėręs duris įėjo vidun.

– Ponia Fusako, – toks buvęs amžinatilš senosios moters vardas, – pašaukė Kikuto, vos peržengęs slenkstį.

Šūksnio pažadintas iš savo neramaus dieninio snaudulio, Masaki stumtelėjo *tansu* duris ir nevikriai išsiropštė lauk.

Kikuto pamatė iš spintos pasirodančią žmogystą ilgais susivėlusiais plaukais ir netvarkingais drabužiais. Pamanęs, kad užtiko seną moterį besirengiančią, suvogavęs neraiškų „atsiprašau, ponias“, susigėdęs movė lauk. Pasirodė jam, kad jo matyta žmogysta buvo su bjauria balta barzda, bet vijo šį keistą vaizdinį šalin. „Kaip negražu apie seną neįgalią moterį taip galvoti!“ – subarė pats save.

Suprato Masaki, kad pasiuntinukas jį palaikė jo motina – vienintele kaimynams žinoma šio tylaus, keisto namo gyventoja.

Ir iš tiesų – kaip ir motina jis dėvėjo tokiais pačiais neryškiais duksliais drabužiais, daug metų nekirpti žili plaukai siekė kone juostą, sukritęs, sielvarto raukšlių išvagotas veidas nė iš tolo nepriminė ryžtingo kario, veikiau suvargusio senio veidą blyškėmis ir neregio akimis ir baisia barzda. Nusiskutęs baisiąją barzdą Masaki apžiūrėjo save veidrodyje. Į jį žvelgė tipiškais niaurus *munučī* veidas. Įvilktas į gėlėtą *ušinčī* niekuo nesiskirs nuo senos suvargusios moteriškės.

Masaki tapo savo motina. Išmoko kaip ji vaikščioti mažyčiais atsargiais žingsneliais, kaip ji tyliai kalbėti gergždinčiu balsu, kaip ji gamino maistą ir tvarkėsi po namus. Tačiau tik dienomis. Naktį vėl tapdavo senuoju Masaki – garbę praradusiu kariu. Ir toliau kas naktį ėjo į sodą, keldavo virš galvos įsivaizduojamą *tanto*, smeigdavo jį sau į pilvą ir mirdavo – ne iš gėdos, iš palengvėjimo.

Kikuto skirtumo nepastebėjo. Kitąsyk atėjęs vidun nežengė, pasitenkino išgirdęs senosios moteriškės balsą – vadinasi, gyva, – paliko nešulį prie durų ir pasišalino. Taip buvo ir dar po savaitės, ir vėliau. Labiau Masaki nerimavo dėl daktaro apsilankymo.

Senasis daktaras Gakuto pažinojo skausmą – kare buvo netekęs sūnaus, žmonos ir kojos. Kai jiedu pašnekejo apie pavasarį ištvinusią upę, pasidžiaugė gražiai sužydusiais sodais, pasiguodė buitiniiais rūpesčiais, Gakuto, padėkojęs už arbatą, tarė:

– Kaip galiu smerkti tą, kuris narsiai kovėsi už savo tėvynės garbę, nors tėvynė ne kartą savo garbę pamiršo – siuntė žudyti dėl garbėtroškos ir turtų. Prieš tėvynę tu niekuo nenusidėjai. Tik ji prieš tave. Prieš dievus? Dievai seniai nuo žmonių nusigrėžė. Argi būtų leidęs mylintis tėvas savo sūnams žudyti vienam kitą, broliams prievartauti seseris, tomis pačiomis rankomis, kurios dėjo aukas jų šventyklose, šventyklas griauti?! Ne, dievai nebežiūri į žemę, nebegirti žmonių maldų nei dejonų. Ar galėčiau tave paniekinti kaip žmogų? Tiesa, daugybę sielų pražudei atimdamas gyvybę iš jų kūnų. Ar įsakytas, ar iš uolaus paklusnumo – kas dabar beatrinktų. Tačiau galiausiai vieną išgelbėjai. Šitą, – Gakuto pridėjo delną Masaki prie krūtinės. – Kad ji atkentėtų už jas visas ir nurimusi galiausiai su jomis susitaikytų. Tad ir tu nesmerk savęs, sūnau.

Išmintingi senojo daktaro žodžiai Masaki paguodė, tačiau ramybės sielai neatnešė. Bėgo metai. Atrodė, kad visas pasaulis užmiršo Masaki. Niekas nedrumstė ramybės ir Fusako – tyliai akilai moteriai, kuri, gal kai kurie prisiminę pamanydavo, nusprendė gyventi amžinai. Kaip ir anksčiau Masaki kas naktį išeidavo į sodą, suklupęs prie versmės apnuogindavo liemenį ir klausydamas slaptingo vandens šnabždėjimo kas naktį mirdavo savąjį *sepuku*. Nors ilgainiui apsilpo kario rankos, nebe tokie tikslūs ir ryžtingi buvo judesiai ir akys nebe tokios skvarbios, tas pats žinojimas – gėdą galima iškeisti tik į mirtį – kas kartą kėlė *tanto* į dangų ir su neblėstančiu ryžtu smeigė šaltą plieną į pilvą.

Vieną naktį suklupęs prie versmės ir apnuoginęs liemenį *sepuku*, Masaki išgirdo tylą. Geriau ausu blizgėję žvynai išdulo, vietomis lizdų, nesikuždėjo droviai spingsinčios žvaigždės. Versmėje nealmėjo vanduo. Masaki palinko virš išdžiūvusios šaltinio duobės ir pasėmė iš dugno saują smėlio.

Smiltys biro pro sugrubusius pirštus, tik viena smiltelė liko delne. Štai ir išbyrėjo mano laikas, suprato Masaki. Liko viena diena. Ir paskutinis nebaigtas darbas.

Rytą Masaki apsilvilkė baltą *ušinčī*, susiėmė ilgus žilus plaukus į *čionmage* kuodą, įsispyrė į *geta*, prisėgė savojo *tanto* makštis ir išėjo į gatvę.

Čia viskas atrodė kitaip nei tada, tą baisų vakarą, kai, praradęs savąjį durklą ir garbę, siaubo ir neviltes apimtas karys parbėgo slėptis pas motiną. Abipus gatvės driekėsi grakščių namų virtinės, gatve riedėjo dailūs automobiliai, šaligatviais zujo minios žmonių, visi savais reikalais. Niekam neparūpo sulinkęs senolis baltu kimono ir tuščiomis *tanto* makštimis. Jei kuris praeivis ir pastebėjo neįprastai apsigėrbusį senį, labai nesistebėjo – ar maža keistuolių mieste. Masaki patraukė prie upės, į sakurų sodą. Neramiai plakė senolio širdis – ar beras? Bet štai iš už namų pasirodė upės vingis, o ant kranto – sodas. Suklupo Masaki ten pat, kur prieš šešias dešimtis metų paleido savo mirtį iš suvirpusių rankų.

Iš gelmės iškilo didžiulis karpis. Senatvė nualino ir šią didingą žuvį: seniau auksu blizgėję žvynai išdulo, vietomis išbiro, kadaise tauriu raudoniu švietę pelekai ir uodega nublyško ir apspuro. Matėsi, kad karpis gyvena savo paskutines dienas – išvargusiame kūne gyvybė vos besilaikė. Bet tai buvo ta pati žuvis, kadaise tapusi Masaki gėdos liudininke. Ir dabar, kaip prieš šešias dešimtis metų, jos akyse švytėjo išmintis. Karpis laikė kitados Masaki pamestą *tanto*. Padėjo karpis durklą kariui po kojų, pavirto be jėgų ant šono ir pasidavęs srovei išplaukė į savo paskutinę kelionę.

Paėmė Masaki savo durklą į rankas. Jose vėl pulsavo gyvybė, atrodė, sugrįžo buvusi jėga. Iškėlė Masaki

tanto virš galvos. Jo išdžiūvusiose lūpose žaidė šypsena, o raukšlių išvagotame veide švietė ramybė

iš dangaus krito prieš šešiasdešimt metų
žydėjusių sakurų žiedlapiai

– EGIDIJUS ZAIKAUSKAS –

PAAIŠKINIMAI

čioibu – japonų ploto vienetas, maždaug lygus 1 ha

čionmage – samurajiškos šukuosenos *tenmage* į kuodą ant pakaušio suimti ilgi plaukai

fukugi (lot. *Garcinia subelliptica*) – garcinijų genties vaismedis, giminingas mangustaninei garcinijai, kurios vaisiai vadinami mangustanais. *Fukugi* yra Okinavos provincijos Motobu simbolinis augalas

geta – japoniški mediniai sandalai

hako ičiu – senovinis japonų karo šūkis, Japonijos imperijos naudotas ir per Antrąjį pasaulinį karą. Iš japonų kalbos pažodžiui – *aštuoni kampai, vienas stogas*, t. y. visas pasaulis po vienu stogu – pasaulį turi valdyti vienas pasaulio valdovas

Hana va sakura, hito va buši – japonų patarlė: *Sakura gražiausia iš gėlių, karys – geriausias iš žmonių*

ikurio – japonų mitologijoje: gyvą kūną palikusi siela

jominokuni – japonų mitologijoje: mirusiųjų buvimo vieta po mirties, savotiškas dašų atitinkmuo

kaišiakuninas – antrasis *sepuku* (*harakiri*) ritualo dalyvis, kurio užduotis buvo pribaugti pilvą persirėžusį arba to neįstengusį padaryti karį – nukirsti jam galvą

kamekobaka – tradicinis Riūkiū salų vėžlio šarvo pavidalo antkapis

Kimono Masamune, hada Muramasa – japoniškas priežodis, pažodžiui *Mano apdaras – Masamune, mano oda – Muramasa*. Masamune ir Muramasa – žymūs XIII–XIV ir XVI a. gyvenę japonų ginklakaliai, kurių kalti kalavijai lig šiol laikomi vienais geriausių pasaulyje ir vadinami jų vardais. Priežodis reiškė kareivio pasirengimą dėl pergalės iškęsti ir sunkiausias sąlygas: kareiviui nereikia nieko daugiau, tik jo ginklų

komacuna – salotos, *negi* – svogūnų laiškai, *horenso* – salotos, *sacumaimo* – saldžiosios bulvės, *kabu* – ropės, *satoimo* – kolokazijos *Kunluno perėja* – Antrojo Japonijos ir Kinijos karo mūšyje 1939 m. gruodį – 1940 m. sausį dėl Kunluno perėjos dabartiniame Kinijos Guangsi džvangų autonominiame regione žuvo daugiau kaip 4 000 japonų karių

Marivelesas (Filipinai, 1942 m. sausis–balandis), *Sandziangas* (Kinija, 1942 m. gegužė–rugsėjis), *Arakanas* (Mianmaras, 1942 m. gruodis – 1945 m. vasaris) – nuožmiausių mūšių, kuriuose 1942–1945 m. kovojo Japonijos kariai, vietos

Mukdenas, Lugou, Gandongas – svarbesnių Antrojo Kinijos ir Japonijos karo kovų 1931–1939 m. vietos

munučī – pagyvenusios moteris, vyresnioji *riūkiū* šamanė, maldos ritualų saugotoja

Okinavos mūšis – didžiausias Japonijos ir JAV kariuomenių mūšis per Antrąjį pasaulinį karą. Jo metu, 1945 m. balandžio 1 – birželio 22 d., žuvo daugiau kaip 100 000 Japonijos ir JAV karių, taip pat apie ketvirtadalis, per 100 000, vietos gyventojų. Nemažai vietos gyventojų nusizudė, paliepti japonų karininkų

Riūkiū – salynas Japonijos pietvakariuose. Didžiausia sala – Okinava. Riūkiū salų gyventojai – *riūkiū, riūkiūjiečiai* – etniškai yra artimi didžiausiai Japonijos etninei grupei *jamato*, bet nėra tapatūs *sepuku* (dar vadinama *harakiri*) – ritualinė samurajaus ar kario savižudybė, kad išsaugotų garbę

Ši va jasuku, sei va kataši – japonų patarlė: *Mirti lengva, gyventi sunku* *tansu* – tradicinė japoniška spinta arba dėžė laikyti kimono *tanto* – ilgas japoniškas durklas; kaip ir trumpuoju kalaviju *vakizaši, tanto* buvo atliekamas *sepuku*

ušinčī – tradicinis *riūkiū* kimono

Fusako – japoniškas vardas, reiškiantis „moteris“

Gakuto – japoniškas vardas, reiškiantis „išsilavinęs žmogus“

Kikuto – japoniškas vardas, reiškiantis „žmogus“

Masaki – japoniškas vardas, reiškiantis „žydintis medis“, *kandži* rašmenimis užrašomas 昌樹

Protingavimai (5)

Tebų karalius Edipas nusikalto ir išsidraskė sau akis. Karalių niekas nebūdžia, todėl jis pats save nubaudė.

Sąžinė – bausmė sau.

Žmogus kenčia bausmę atlikdamas, o dar labiau kenčia jos neatlikęs. Skaudžiai baudią sąžinė. Tik gal ne visus.

Kai pagalvoju apie savo pražiopsotą gyvenimą, man irgi norisi akis išsidraskyti.

Kam jos, jeigu nematė kelio, kuriuo turėjau eiti.

•

Sakoma, gyvuliai gyvena, kol gali veistis ir daugintis. Jų gyvenimo prasmė yra tarp kojų. Mano gyvenimo prasmė ilgą laiką irgi ten buvo, o dabar persikėlė į galvą.

•

Žmonės puošiasi, nori būti gražūs, kad geriau jiems sektųsi veistis ir daugintis. Ir čiuoba gražiai, gražiai kaip lakštingalos. Aš veistis ir daugintis jau nebenoriu, bet gražus noriu būti. Ir čiuobu kaip lakštingala. Stebiuosi savim – kam? Juk abiem kojom jau esu grabė. Dukros mane bara.

•

Gyvenimas yra kančia. Reikia gyventi taip, kad negyventum. Kančios priežastis gal ir lauke, bet kančia tai tik žmogaus viduje. Reikia išeiti iš savęs ir nebus kančios. Tai aš ir išeinu iš savęs į paveikslėlį ir man ten gera. Tam ir paišau.

Rašyti man sunkiau. Jeigu sakinytis ilgas, tai kol parašau jį iki galo, pamirštu pradžių. Paveikslėlį matau visą iškart.

•

Nusiperku prietaisą, skaitau instrukciją, kad sužinotčiau, kam jis reikalingas ir kaip su juo elgtis, ir nieko nesuprantu.

Rašantis instrukciją pirmiausia turėtų duoti ją paskaityti man. Jeigu aš suprasiu, tai supras kiekvienas. Ir vaikelis, ir senelis, ir paukštelis čiuobuonėlis.

•

– Ar žinai, kad vyras garsenybė išsiskyrė su žmona garsenybė?

– Ne, nežinau.

– Kaip tu gali šitaip gyventi – nieko nežinai ir niekuo nesidomi.

Mano galva mažesnė, negu žmogaus galvai derėtų būti. Netelpa į ją domėjimasis garsenybių skyrybomis.

•

Ėdu gyvenimą, virškinu jį ir tuštinuosi kvapniais piešinėliais ir rašinėliais.

•

Kai paišau – gražu. Kai nupaišau – negražu.

•

Man gera arba bloga. O kai niekaip, tai labai bloga. Toks mano gyvenimas.

•

Parašau rašinėlių, ir yra žmonių, kurie paskaito, pasidžiaugia ir man paploja. Pradžiuoginu juos ir todėl man gera, daug geriau negu pradžiugintiems.

•

Subtilūs žmonės subtiliai vertina mano rašinėlius.

– Skaičiau tavo rašinėlių. Labai įdomu. Tik iki galo neperskaičiau.

– Perskaičiau tavo rašinėlių. Labai gerą Biblijos citatą ten radau.

Mano mylimiausia dukterėčia Ieva pasibaisėjo:

– Naują knygą rašai? O Dieve! Vėl teks skaityti.

Neleidžia ji man užmigti ant laurų.

•

– Ach, kaip aš džiaugiuosi, kad rašytojas N. apdovanotas garbingiausiu apdovanojimu. Labai labai nuoširdžiai džiaugiuosi. Bet, žinote, jis, ach, kaip gaila, yra alkoholikas, kartą prisigėręs... cha cha cha... jis apsi... cha cha cha... o kai jam teikė apdovanojimą, jis toks išsigandęs, toks sutrikęs buvo, kad mes mirėm iš juoko!!!

•

Vienas mano pažįstamas pasakojo man, kad 1965 metais jis pasielgė nevykusiai ir iki šiol jam tai labai dažnai ir labai garsiai primenama, dideliu visų aplinkinių džiaugsmui.

•

Mano brolis Kristupas, kai savo reikalais užėina pas draugą, niekada neneša jo žmonai gėlių.

– Kodėl? Draugo žmoną pradžiugintum.

– Ne. Nepradžiuginčiau. Kai išeičiau, ji savo vyrui didžiu balsu sakytų: Kristupas man atnešė gėlių, o tu niekada ne-

atneši! Ach, kodėl aš ištekejau už tavęs, o ne už Kristupo!! Aš nelaiminga!!!

Ir apsipiltų ašarom.

•

Dabar madinga keisti pasaulį. Aš dar nekeičiu, nes neturiu laiko. Kai pabaigsiu savo darbus, tada pakeisiu. Aš geriau už Dievą žinau, koks pasaulis turi būti. Padarysiu pasaulį vertą savęs.

•

Yra menininkai ir menas yra juose ir lenda iš jų pats, toks, koks yra. Menininkai yra tik pribuvėjai. Yra tik dailininkai, jie tušti kaip veidrodžiai ir atspindi tik tai, kas vyksta aplink. Šokčioja paskui madas.

•

– Menininkas privalo eksperimentuoti, – sakė žmogus iš televizoriaus. – Kitaip jį palaidos, nes jo menas bus toks pat niekam tikęs kaip Rembrandto ir Goyos. Jie neeksperimentavo.

Trenkia man vaizdas kaip kuolu per galvą. Iš vidaus tik. Reikia kuo greičiau jį iš galvos išpaisti, kol galva nesprogo. O kai vaizdas į galvą neateina, tada galima eksperimentuoti.

Akimis meną pamatyti ir ausimis išgirsti sunku yra. Ne kiekvienam pavyksta. Ir Dievo dovanos reikia, ir išprusimo.

Eksperimentai – tai menas liaudžiai. Suprantami visiems.

– O! Paveikslas padarytas iš vaisių ir daržovių! Labai šiuolaikiška!

Amžinas šiuolaikiškumas. Ilfas ir Petrovas prieš šimtą metų apie tokius paveikslus rašė romane „Aukso veršis“.

•

Dailininkas Mikalojus yra avangardistas. Taip mane kartais apibūdina.

Netikslus apibūdinimas. Reiktų taip: dailininkas Mikalojus yra lietuviškas avangardistas, einantis iš paskos šimtą metų atsilikęs. Galbūt vienintelis unikalus dalykas Lietuvoje yra lietuviškas avangardas. Einantis iš paskos.

•

R. D. yra žmogus, kuris moka galvoti, savo mintis pagrįsti ir gražiai pasakyti. Todėl visada įdomu jo klausytis. Jis pasakė:

– Menininkai taip ir nesuprato, kad jie yra tai, kuo renjiasi.

Tai tiesa. Svarbu apsirengti madingais drabužiais. Ir paveikslai turi būti aprenkti madingais drabužiais, kad vertintojai nematytų jų nuogų. Dar prieš nepriklausomybę girdėjau muzikos mokyklos mokinių pokalbį:

– Tas iš užsienio atvažiavęs dainininkas yra niekam tikęs. Jo firminiuse džinsuose įsiūta nefirminė saga.

•

Kai žmogui gera, jis serga *animofobija*. Kai žmogui bloga, jis pasveiksta nuo *animofobijos*. *Animofobijos* labai bijo greito meno darytojai. Greitas menas, greitas maistas, greita meilė. Duoklė epochai. O jeigu dailininkų maitintojai pasakys:

– Mes nenorim jūsų, mes norim Saukos.

Nepriklausomybės pradžioje, kai po Vilnių važinėjo tarybiniai tankai, į Lietuvą iš užsienių atvažiavo talentingas ir iškalbingas dailininkas. Jis pasakė:

– Svarbu ne ką paišai, bet ką kalbi.

Reikia labai greitai ką nors nupaišyti, kad liktų laiko labai ilgai ir labai garsiai apie tai kalbėti.

Žodžiais, bet ne žygiais mes tėvynę mylim.

•

Nesvarbu būti, svarbu atrodyti. Teisus R. D.

Norint atrodyti protingam, reikia kalbėti taip, kad niekas nesuprastų. Reikia sakyti kuo daugiau tarptautinių žodžių ir nebūtina žinoti jų reikšmių. R. D. straipsnyje radau žodį *animofobija*. Nežinau jo reikšmės. Sieju šį žodį su *animacija*, todėl man jis reiškia pokyčių baimę.

•

Esmės nesikeičia. Tik mados keičiasi. *Ta pati mergelė, tik kita suknelė.*

Palaimintas, kuris žengia koja kojon su laiku, pasakė Jonas Mekas. Palaimintas dailininkas – jis visą gyvenimą avangarde. Ir dabar, sulaukęs labai labai garbaus amžiaus, jis vis dar žengia koja kojon su laiku ir yra panašus į senutę su mini sijonu.

•

Su draugu menininku pusantros valandos klausėmės diskusijos apie šiuolaikinį meną. Pati diskusija irgi buvo labai šiuolaikinė, nes joje nedalyvavo nė vienas menininkas. Mes girdėjom begalę žodžių, bet negirdėjom minčių. Kalbėtojai taip protingai kalbėjo, kad net mes, patys būdami labai

protingi, nieko nesupratom. Mes netgi abejojom, ar patys kalbėtojai suprato, ką jie kalba.

Kalbos apie meną, kai jas kalba ne menininkai, būna panašios į Palaižos ir Padaužos bylojimąsi Rabelais knygoje. Jos tampa konceptualaus meno kūrinium, esančiu tik savyje ir neturinčiu jokio kito tikslo, tik save patį. Toks ir turi būti meno kūrinys.

Diskusija mums buvo gera pamoka. Nutarėm pasidaryti dar protingesni – neatmesti nei šiuolaikinio meno, nei kalbų apie jį vien dėl to, kad nepajėgiam jų suprasti.

•

Garbaus amžiaus menininką stebino tai, kas vyksta Vilniaus dailės akademijoje. Magistrantė profesorių akivaizdoje įmetė degantį degtuką į balą ir degtukas užgeso. Toks buvo magistrantės baigiamasis darbas.

Garbaus amžiaus menininkas, paišantis paveikslus, pasakė, kad ne toks turėtų būti baigiamasis magistro darbas Dailės akademijoje. Jaunas menininkas pasakė, kad seni menininkai nesupranta šiuolaikinio meno ir todėl jį atmeta.

Konceptualus menas yra minties menas. Dailė yra vaizdo menas. Tai skirtingos meno šakos. Per žiūrinčias į paveikslą akis menas patenka žmogui į širdį. Man nereikėjo matyti studentės kūrinio, kad jį patirčiau, nes vaizdas jame visai nesvarbus. Jis neturi užgožti minties. Garbaus amžiaus menininkas nesakė, kad studentės darbas yra blogas. Jis tik sakė, kad jis ne vietoj mokykloje, kur mokoma paveikslus daryti. Jis būtų vietoj mokykloje, kur mokoma galvoti.

Vienas menas teikia žmogui elitinius jausmus, kitas menas – elitines mintis.

Studentės baigiamasis darbas yra minties menas ir, mano galva, sėkmingas. Ką tuo darbu studentė norėjo pasakyti, aš nežinau ir tuo džiaugiuosi.

Aš pats galvoju ir pasijuntu *Homo sapiens*. Jos darbas man yra vienas iš žmogaus gyvenimo variantų. Gimė žmogus, užsidegė kaip degtukas, įkrito į balą ir užgeso. Kitas degtukas – poetas Mačernis. Užsidegė jis ryškia šviesa, greitai sudegė, o šviesa liko. O kitas degtukas uždega ugnį po puodu ir verda sriubą. O degtukas Hitleris visą pasaulį padegti ir sudeginti gali. O kitas degtukas gal ir išvis neužsidega.

Minties menas. Toliausias nuo kūno. Jis neteikia džiaugsmo nei ausims, nei akims, nei širdžiai. Tik smegenims.

•

Nesvarbu, ar žmogus gėrisi paveikslu, ar bjaurisi juo, svarbu, kad paveikslas teikia jam išgyvenimus. Gyvenimas padarytas iš išgyvenimų. Daugiau išgyvenimų, daugiau gyvenimo. O jeigu išgyvenimai kokybiški, tai daugiau kokybiško gyvenimo.

•

Paveikslas, kaip ir gyvenimas, padarytas iš kančios ir džiaugsmo.

Kenčia žmogus šioje *ašarų pakalnėje*.

Išpaišo iš savęs dailininkas visas kančias ir džiaugsmus ir tuščias pasidaro.

– Mikalojau, kodėl tavo paveikslai tokie baisūs, ko tu mus gąsdini?

– Negąsdinu aš jūsų, tik savo baimes iš savęs išpaišau.

•

Dievo karalystė yra jumyse... Parašyta Šventajam Rašte.

Taip. Dievo karalystė tikrai yra manyje. Mano svajonės. Pasaulis sukurtas sau pačiam. Tik ten yra dabar. Tik dabar ir nieko daugiau. Nei gimimo, nei mirties ten nėra. Ten tik laimė.

Ar gyvuliai svajoja?

•

Kai klausau Bacho, mano kūnui nesinori trūkčioti, o kai klausau popso – norisi.

Menas sielai ir menas kūnui.

Kai moteris ir vyras, ne profesionalai, dainuoja visom prasmėm banaliausią popsinę dainelę, bet dainuoja *iš širdies*, aš svajoju ir būnu laimingas. Laimė širdyje.

Iš širdies tik tiesa. Melas tik iš proto. Iš širdies viskas gražu, net ir pyktis.

Kaip gražiai mokejo keiktis jau seniai miręs menininkas T. K.! Iš širdies gelmių į širdies gelmes.

•

Menininkas Simas sakė, kad skulptūra turi būti didelė, kitaip ji *siemka*, pacitavo jis menininką Stasį.

Teisus yra menininkas Simas. Kuo didesnė skulptūra, tuo daugiau meno į ją telpa.

Didelę didelę *bačką* menininkas Simas padarė. Pilną meno.

•

Vaidotas Žukas pasakojo apie Viliaus Orvido iškalną ir Bitutės kalno grotoje Palangoje pastatytą Švč. Mergelę. ►

► – Iš to meto atsimenu gražų momentą. Vyko pašventinimo iškilmės, dalyvavo keliasdešimt žmonių. Kai skulptūrą Birutės grotoje pašventino puikūs Palangos klebonas Juozapas Miklovas, Vilius užsilipo į grotą ir atsiklaupęs pabučiavo savo Mariją (ji buvo iškalta liūdna). Autorius suprato, kad po pašventinimo skulptūra jau perėjo į kitą būtį, ji jau nebe jo.

Bet netrukus po Palangos dekanu Juozapo Miklovo mirties vadinamųjų tikinčiųjų reikalavimu nuostabioji Marija buvo išimta ir pakeista į trafaretinę, blizgančią lėlę.

Vilius Orvidas Dievą tikėjo. Kai jis iš granito kalė Švč. Mergelę, galbūt Dievas jo ranką vedžiojo.

Nepatiko vadinamiesiems Palangos tikintiesiems Orvido Švč. Mergelė. Nenorėjo jie jos matyti Birutės kalno grotoje.

– Švč. Mergelė ne tokia buvo, – sakė jie. – Ji buvo panaši į lėlę barbę. Jie žino. Jie ne tokie kaip kvailys Sokratas.

Brolis Kristupas, turintis savo, bet ne iš knygų skolintą protą, stebisi: – Kodėl regėtojai savo regėjimuose Švč. Mergelę mato tokią kaip atvirukuose?

Galbūt Švč. Mergelė pasirodo regėtojams tokia, kokią jie ją įsivaizduoja. Kitaip jie jos nepažintų. Regėtojams lietuviams Ji kalba lietuviškai, bet nekudakuoja. Vištos regėjime Ji kudakuotų.

Pitagoras sakė, kad tobuliausia forma yra rutulys. Jeigu Pitagoras savo regėjime matytų Dievą, jis matytų Jį rutulio formos.

O aš nenorėčiau būti rutulio formos. Kaipgi aš tada veisčiausi ir dauginčiausi. Juk aš vaikų neturėčiau. Tokios kvailos mintys į galvą ateina. Daug dažniau negu protingos.

Dievas įlindo į žmogaus kūną, elgėsi kaip žmogus ir kalbėjo žmonėms suprantamais žodžiais:

– Valgykite mano kūną ir gerkite mano kraują ir aš būsiu jumyse. Įsileiskite mane į savo širdį.

Ir todėl Šventajam Rašte parašyta: *Dievas yra jumyse, Dievo karalystė yra jumyse, jūs esate dievai.*

Tai parašyta dar iki Jėzaus, Senajame Testamente. Patiria žmogus didelį ir skausmingą išgyvenimą ir Dievas jo kelyje pasirodo. Nubunda Dievas, esantis kiekviename žmoguje.

– Iš kur žinai?

– Nieko nežinau. Todėl protingauju. Mano protingavimai iš mano nežinojimo.

Tie, kurie žino, neprotingauja.

Nuėjau į bažnyčią Dievo žodžio paklausti, o po to į alaus barą alaus gerti.

Pagalvojau, kad alaus bare man geriau negu bažnyčioj, ir sudrebėjau.

– Nedrebėk, Mikalojau. Pilvui tavo alaus bare buvo geriau, bet ne tau. Bažnyčioj buvo geriau tau.

Netikėlis Valentas taip pasakė tikinčiam Juozui:

– Įkišo bernas *mėsa į mėsa* ir padarė Jėzų. Ir viskas.

Taigi taigi kaipgis. Įkišo bernas *mėsa į mėsa* ir padarė Hitlerį.

Įkišo bernas *mėsa į mėsa* ir padarė Einsteina.

Klysta netikėlis Valentas.

Įkišo bernas *mėsa į mėsa* ir padarė mėsa, bet ne Jėzų, ne Hitlerį ir ne Einsteina.

Mėsišką meilės apibūdinimą jau ne pirmą kartą skolinuosi iš menininko Ričardo Vaitiekūno. Jis taip gražiai ir tiksliai pasako esmę, kaip niekas kitas. Pasakymo genijus. Reiks ką nors bjauraus apie jį parašyti iš pavydo.

Eilėraščių Ričardas Vaitiekūnas kalba apie Algimanto Stankevičiaus paveikslus.

Meną tik menu papasakoti galima. Kaip melodiją papasakosi. Tik paidainuoti gali.

Žmogus, klausydamas eilėraščių arba matydamas paveikslą, gali patirti lygiai tą patį elitinį išgyvenimą, tik skirtingais būdais patekusį į žmogų.

Alfonsas Andriuskevičius pasakė: Rūtos Katiliūtės darbai kvepia. Gerai pasakė.

Svajones savo Rūta moka nupaišyti mėlyna spalva.

– Pamanykit. Ir aš taip galiu. Paimsiu teptuką, mėlyną dažą ir nudažysiu drobę.

– Tvorą tu gali nudažyti.

– Kaip gyveni, Mikalojau, ką veiki?

– Siekiu aukščiausių idealų, aukščiausio gėrio, ginu nuskriaustuosius, tobulinu pasaulį, stengiuosi atvesti visą žmoniją ir kiekvieną žmogų atskirai į doros kelią ir...

– Idiote! Aš rimtai klausiu.

– Iš tikrųjų aš nerimtai atsakiau. Aš nežinau, kas yra aukščiausias gėris, kas yra nuskriaustieji, nežinau, koks yra tobulas pasaulis ir doros kelias. Su didžiausia baime jaučiu, kad greit žinosiu ir vilkėsiu marškiniais labai ilgomis rankovėmis. Mano artimieji irgi sunerimę. Eik pas šeimos gydytoją, sako jie man, tegul ji išrašo tau vaistų nuo žinojimo.

Pasivaikščiojimas

Kiekvieną kartą pasivaikščiojimas būdavo spontaniškas įvykis, bent man taip atrodė. Paprastas ėjimas „prie Neris“ neretai baigdavosi fotografavimusi ant Karo muziejaus liūto ar kapeikų metimu į nykštuko fontaną. Jei ir klausdavau mano nuomonės, neabejoju, kad su entuziazmu sutikdavau eiti. Buvau šešiametis vaikas, kurio tėvai dirbo keliuose darbuose, kad neprarastų bent minimalaus orumo, tačiau aš turėjau auklę. Vienišą žemaitę nuo Kražių, kuri labai mėgo skaityti ir mylėjo mane kaip savą. Nepamenu nė vieno vakaro iki devintojo gimtadienio, kad būčiau užmigęs be jos skaitymo. Taip iškliausia didžiausią biblioteką. Kai aplankydavome pačią įstaigą, o ji buvo už kelių namų, bibliotekininkė griebdavosi už cheminio sušukavimo – nebėra ką jums pasiūlyti... Auklė didžiąją savo uždarbio dalį išleisdavo pirkdama man knygas. Kad „nesusimaišytų“, priešlapiu viršuje suraitydavo AB. Per tą spalvingą dešimtmetį susikaupė padori vaikiška namų bibliotekėlė.

Bet grįžkime prie pasivaikščiojimų. Kelionės pradžia – saulėtosios Vilijampolės Paneris, gatvė, kurios dešinioji kraštinė ribojosi su buvusiu Žydų getu. Vaikystėje to nežinojau, dabar mintyse šypsausi – manoji vidurinė buvo geto teritorijoje. Taip ir jautėmės. Taigi, kepurė nuo saulės su baltu plastmasiniu snapeliu ir pro naująjį tiltą (jį dar tik statė, buvo atrakcija suaugusiesiems nežinant bėgti pažiūrėti), palei Nerį, kertant Sąjungos aikštę, Linkuvos gatvę iki senojo (dabartinio Petro Vileišio) tilto ir – į senamiestį. Linkuvos gatvėje po dešinei tebestovi dviaukštis medinukas, dabar be gyvybės, pirmame jo aukšte orus šlubas senukas vadovavo optikai. Turbūt dėl specifinių bruožų visi jį vadino žydu. Ten mano auklė taisydavosi ir keisdavosi akinius. Dabar pagalvojus, sunku suvokti likimo vingį – žydui grįžti į getą.

Iš optikos per senąjį tiltą – į kitą Neris pusę. Pro „Raudonojo Spalio“ batų fabriką (vienas tebestovintis jo korpusas palei Nerį statytas tarpukariu), galinę Pilies stotelę, į dabartinę Motiejaus Valančiaus gatvę, link katedros. Šaligatviai buvo tokie siauri, kad eiti reikėjo vorele, aš „vesdavau“. Triukšmas, dulkės, karštis, chaosas. Valančiaus ir Vilniaus gatvės buvo rimtos miesto magistralės, su sunkvežimiais, autobusais ir troleibusais. Iki pat Centrinio pašto daugiau vargo nei malonumo – tik saugokis, kad nepakliūtum po ratais. Gal dėl tykančių pavojų, gal dėl kitų priežasčių sustojimų šioje atkarpoje beveik nepamenu. Tuometiniai Mokytojų namai (Lietuvos prezidentūra) turėjo uždara kiemą ne fasadinėje pusėje, jį tarsi siena supo vienodi vienaaukščiai namai. Viename jų veikė tiras. Rūstus rusakalbis vadas kulipkas pardavinėjo po 1 kapeiką, pildavome į sutrušusias degtukų dėžutes. Kadangi buvau vienas mažiausių šaulių, leisdavo taikytis vamzdį atremus į pertvarą. Keliasdešimt žingsnių nuo prezidentūros kairiaja Vilniaus gatvės puse (ta atkarpa tada vadinosi kitaip) ir vėl įdomesnis sustojimas – sporto prekių parduotuvė. Dažniausiai tik pasidairydavome, kartais išeidavau nešinas teniso kamuoliuku ar kitokiu mažmožiu.

Kur dabar susikerta Vilniaus, Šv. Gertrūdės gatvės, Savanorių prospektas ir Laisvės alėja, buvo viena baisiausių sankryžų miesto centre. Kaip mes ją įveikdavom, neįsivaizduoju. Pasukus dešinin link Laisvės alėjos, priešais dabartinį Apylinkės teismą, įdomi įstaiga – naujoviškas triaukštis, kurio pirmame aukšte buvo batų ateljė, antrame – batų taisyklą (!), o trečiame... vienintelis Kaune žaidimo (ginkdie, ne lošimo) automatų salonas. Kaip tada atrodė, didžiulėse erdvėse buvo ai-bė įvairiausių aparatų. Už 15 kapeikų galėjai žaisti net kelias minutes. Labiausiai mėgdavau šaudyti laivus. Nepriejus Laisvės ir Imanuelio Kanto kampe esančios vidurinės mokyklos (dabar gimnazija), buvo valgykla „Ramunė“.

Esame lankęsi, tačiau nieko išskirtinio ten nepamenu. Už kelių dešimčių metrų – vienas geidžiamiausių ir prasmingiausių kelionės sustojimų (privalomų!). „Du gaideliai“ – bemaž prašmatniausia to meto žaislų parduotuvė Kaune (kita man žinoma buvo Raudonosios Armijos prospekte Žaliakalnyje). Pastatas vienaaukštis, pagal paskirtį perskirtas pusiau. Žaislai dešinėje, itin vertinga salė rūsyje – ten eksponuojami grynai berniukiški dalykėliai. Pastato kairiajame sparne buvo „Aukštaičių valgiai“, užsukdavome plaktos grietinėlės su juodųjų serbentų uogiene.

Toliau Miesto sodas su reta, nors strategiškai svarbia įstaiga – požeminiu tualetu. Siaubingu... Nors buvo ir suoliukų, ir fontanelis, kažkodėl šios vietos vengdavome. Už Miesto sodo, kampiniame name, buvo centrinė vais-tinė, tikras muziejus su varinėmis grūstuvėmis ir paslaptingu, kiek baugiu vaistų kvapu, didelėmis sunkiomis medinėmis durimis ir vėsia prieblanda. Neužtrukę nė poros minučių, priėdavome bromą, už kurios – Lėlių teatras. Gal buvau per mažas, kai į jį patekau pirmą kartą, tačiau pamenu, kad lėlės mane labiau išgąsdino, o ne pralinksmino, todėl vizito kartoti nesiveržiau. Kitas daug žadantis kelionės taškas – vieno aukščiausių Laisvės pastatų veik visą pirmą aukštą užimantis

Asmeninio archyvo nuotrauka

Centrinis knygynas. Su keliais jėjimais, didžiuliais vitrinų langais, miniomis žmonių ir knygomis, knygomis, knygomis... Pamenu su niekuo nesupainiojamą naujų knygų kvapą ir rankų virpulį vartant sunkėliausius albumus. Tenykštės tetos buvo sargios ir nepatiklios – vaikas būtinai išterlios. Šiaip ar taip, dykas iš ten neišeidavau niekada, o vakare būdavo ritualas: priešlapyje įrašyti raidės.

Tik išėjęs iš knygyno ir paėjęs kelis metrus, jau užuosdavai, kad netoli Maironio gatvė. Būtent užuosdavai, nes reikėdavo praeiti pro žuvies parduotuvę. Esu jautrus kvapams, tad tą atkarpą pralėkdavome žaibu. Laisvės ir Maironio kampe esančioje plokštelių parduotuvėje lankytis ėmiau tik po gerų dešimties metų. Saugiai perėjus Maironio gatvę – didelė audinių parduotuvė. Nuobodžiaudavau, kai auklė norėdavo pasidairyti. Toliau pilkas pastatas su rūsčiais akmeniniais veidais ir kolonada – teatras. Jame vaikystėj mačiau visai nevaikišką spektaklį „Mėlynieji žirgai raudonoje pievoje“. Buvau apautas naujais batais, spaudė kojas, bet Leninas po sceną blaškėsi taip žaismingai, kad tik į jį ir težiūrėjau. Netoli teatro – vaikystėje jokių sentimentų nekėlus vieta: konditerijos parduotuvė „Laumė“, kur prie baro šalia lango, sėdėdamas ant aukštų

Varlių kurkimo belaukiant

Šiąnakt nemiegojau. Virš lubų kėlė balių. Kiekvieną penktadienį jie šurmuliuoja. Dar gerą muziką leistų ar ką įdomaus kalbėtų – bent tiek gražos būtų už bemiegę naktį. Laukiau, kol prašvis. Ta būseną, kai lyg miegi, lyg ne: plūdo vaizdiniai, padriki filmo kadrai iš praeities. Vienas užsilikęs, tai kurkiančios varlės vasaros naktimis.

Mūsų namas stovi prie tvenkinio, uždumblėjusio, su mediniu tilteliu. Einam su mama patamsy griebti maurų, šersim kiaušes, vištas. Mama neleidžia lipti ant tiltelio, kad neįkrisčiau vandenin. Bet aš vis tiek užlipu, o mama neturi kur dėtis. Atsitupiu ir kol mama darbuojasi, klausausi varlių kurkimo. Iš pradžių kurkia nedrąsiai, viena kitą pakeisdamos, palikdamos erdvės tylai. Daugėjant maurų, tamsėjant, varlės įsisiaučia, ir toks nepertraukia-

mas choras, kurio net už solidžius bilietus neišgirsi. Ne-pastebimai mama jau traukia maurus į antrą kibirą, o aš įmerkiu kojas į tvenkinį. Galvoju, gal kokias varlės prilips prie pėdos, parsinešiu namo, kad turėčiau nuolatinę muzikantę. Bet varlių nematyti. Tai kur tos varlės – šitokiais balsais ošia, o kažkur pasislėpusios? Matyti tik kaip čiūožikai slysta vandeniu, kažkas vis suraibuliuoja tvenkinio paviršiuje. O jei išmatuočiau tvenkinio gylį? Kyštelčiau giliau ranką ar koją. Gal ten rasčiau kokią varliūkštę? Makaluuju kojas vandeniuje, virsta purslai aplink, rati-lai rieda tolyn, o kojos vis greityn greityn, susvyruuju... Mamos rankos čiupt už pažastų. Sakiau juk tau neiti ant tiltelio. Aš norėjau tik varlę surasti. Varlės kurkia kaip kurkusios, joms nė motais, ar čia kas prigers. Parėjus na-

mo mama pakloja lovą, išpureną pagalvę ir prieš apklos-tydama pradaro langą: „Va, tau lopšinė.“ Varlės vis dar kelia puotą, su jomis užmiegu.

Balius baigėsi apie penkias. Neužmigau, bet rytas atėjo greičiau, nors ir su ryškiais nemigos maišeliais paakiuose. Atsikėlusi vis dar fantazuuju, kaip grįšiu namo ir galbūt vėl išgirsiu tas varles. Gal net pavyks vieną užčiuopti nesusvyravus. Tik tvenkinį jau valo, niekas nebeina maurų. Ar dar rasiu ten varlių, jei ir rasiu, vargu ar kurkimas bus toks gausus. Bet vis tiek naiviai laukiu. Bent praviro lango, kai atrodo – jos vis dar arti.

– URŠULĖ TOLEIKYTĖ –

Pasivaikščiavimas

► Atkelta iš p. 15

kėdžių, galėdavau suvalgyti bandelę su arbata. Kas galėjo pamanyti, kad po daugiau nei dešimties metų ši vieta taps kultine susitikimų vieta.

Praėjus „Laumė“, griozdiškame name buvo madų ateljė, išskirtinai neįdomus objektas. Po daugelio metų čia pasisiūdinu pirmąjį kostiumą. Kiek pavargę, prieidavome Simono Daukanto gatvę. Keliolika metrų iki sankryžos buvo vyrų ir berniukų kirpykla „Karlonas“. Norėdama kaip geriau, Rugsėjo pirmosios išvakarėse mama per visą miestą mane nuvežė į populiariausią kirpyklą. Ir, kaip žinoma, išėjo kaip visada – kažkas nesužiūrėjo, kažkam nepasisekė, o šventinių nuotraukų mes ir neėmėm... Šalia kirpyklos buvo ne mažiau populiari mėsos parduotuvė, už jos – vienas prašmatniausių dailės ir liaudies meno salonų (ten ilgus metus dirbo mano teta). Miesto erdvių skirstytojai tikrai pademonstravo polėkį.

Saugiai pereiname gatvę ir šiek tiek paėję dešiniau pro aliuminines duris patenkame į pieno ir šviežiausių bandelių karalystę. Pieno baras! Tuomet nebuvau didelis bandelių ir pynučių mėgėjas, tačiau pieno kokteiliai buvo puikūs, geresni negu už 10 kapeikų Neris krantinės parduotuvėje. Dar keli žingsniai „koja už kojos“ ir prieini objektą, kuris man asocijavosi su nepakeliamu nuobodu-liu, laiko švaistymu ir tolydžio augančiu erzeliu – „Vaikų pasaulis“. Jei ten patekdavau su mama ir seserimi, žino-jau, kad diena pražuvusi – sesei rūbus matuodavo ilgiau, nei Dievas kūrė pasaulį.

Einam toliau. Praėjus bromą, net sekmadienio rytais dirbo cukrainė. Ją prisimenu iš tų laikų, kai keliaudavau į choro repeticijas Profsąjungų rūmuose ir užeidavau šviežių plikytų sausainių. To prisiminimo vedamas, po daugelio metų važiuodamas žvejoti į pamari, plikytų sau-sainių visad užsukdavau į Šilutės univermagą – įėjus po kairę buvo konditerija. Dabar jau daug metų pamaryje gyvenu. Kitas sustojimas – „Tulpytė“, tiksliau – „Tulpės“ restorano baras. Ir joje nutikusios pirmosios pažintys su tauriaisiais skysčiais, tiesa, jau daug vėliau. Pasivaikš-čiojimų metu abi „Tulpės“ abejingai praeidavome.

Adomo Mickevičiaus gatvė ir paskutinis Laisvės kvar-talas iki Soboro. „Lietuvos“ viešbučio filialas aktualumo įgis tik po daugelio metų, tad praeiname nestabtelėję. Kai jau galėjai įžvelgti spalvas į Soboro dešinįjį bokštėlį įkel-tame vitražiniame apskritime, laukdavo „Žalias namas“ – kitaip ir nevadindavau. Gal tik vaizduotės vaisius, bet matau žaliais su rudu atspalviu kokliais dekoruotą pirmą namo aukštą ir šaligatvį priešais jį. Itin tiksliai prisime-nu šaligatvį, nes reikėdavo nepargriūti, nuplautas būdavo slidus (prisimenu ir plovimą). Ten buvo knygynas, kaž-koks specifinis, nes užsukę buvome gal tik kartą, o tokių įstaigų mes nepraleisdavome. Nuo knygyno kelias neprai-

ilgdavo – vaikų kavinė „Pasaka“. Iškilminga įstaiga dėl to, kad lankoma išskirtinėmis progomis, nedažnai. Pa-menu mikroskopinio mažumo staliukus ir kėdutes, švie-čiančius vitražus pasienyje įrengtuose „nameliuose“; net turėjau mėgstamiausią, jei nebūdavo užimtas. Į kairę nuo pagrindinės salės buvo „tėvų baras“ – kol vaikai „baliavodavo“ pasakų pasaulyje, suaugusieji galėdavo atskirai išgerti kavos ar ko tvirtesnio.

Spurginė buvo kultinė vieta visame Laisvės margu-myne. Skonį ir kvapą pamenu iki šiol. Ilgai užsibūti ne-pavykdavo, nes už nugaros sėdinčiam ant aukštos baro kėdės (jų buvo keturios) greit imdavo murmėti laukian-tys eilėje. Pirkdavau tik dideles varškės spurgas, su dže-mu – niekada, mat po jų lipdavo pirštai. Šalia esančioje bromoje – laiptai į „ubagynę“, bene pačią pigiausią val-gyklą Kaune, nors maistas tikrai buvo skanus ir aplinkai ne ką tegalėjai prikišti. Stalo įrankiai riebaluoti kaip ir vi-sose kitose valgyklose. Ne ilgesnis kelias nei zigzagu bė-gančio vaiko šimtas žingsnių ir – „Lietuviški patiekalai“ Soboro aikštės dešiniajame kampe. Gastronomiškai ir vizualiai – „Aukštaičių valgių“ kitame Laisvės gale dvy-nys, na, gal kiek vyresnis pagal dydį ir lankytojų skaičių. Ta pati plakta grietinėlė su rūgščia juodųjų serbentų uo-giene. Sugebėdavau chirurgiškai tiksliai atidalinti.

Kur dabar Mykolo Žilinsko galerija, buvo neaiškus skveras. Su spaudos kiosku ir požeminiu WC, tokio paties baisumo kaip ir jo dvytnys Miesto sode. Dar buvo apskrita klomba ir keli medeliai. Aplink Soborą – mašinių eismas ratu, vaikui atrodė visiškasis chaosas ir kėlė norą sprukti. Vienas ankstyvųjų vaikystės prisiminimų – apsilankymas traumpunkte, Pirmojoje tarybinėje ligoninėje (jai gražintas Raudonojo Kryžiaus pavadinimas ir, pra-bėgus daug metų, joje teko dirbti pačiam). Į traumpunk-tą vaikystėje buvau atvežtas motociklu. Auklei matant, buvau pavyzdinis, tik nususukus – kaip visi normalūs vaikai. Taigi, ridenuosi tašytų akmenų grindiniu priešais Karininkų ramovę. Vaizdas sulėtintas, net matau bruko spalvas... Tada – skandalas, milicija ir kelionė į ligoninę motociklu, kuris, kaip paaiškėjo, mane ir nuskynė auklei akimirka nususukus. Po daugelio metų susiradau laiptinę vaikų skyriuje, kurioje vis buvau klausiamas, ar neskau-da. Didvyriškai rėpliojau savom kojom. Tėvai šį faktą sužinojo po kokių trisdešimt metų.

Soboro aikštės šiaurės vakarų kampe – VAI (Valstybinės automobilių inspekcijos) būstinė. Pamenu uniformuotus dėdes ir geltonus žigulius. Grįžtant senamiesčio, taip pat ir namų link, aikštės kampe – dar vienas knygynas. Vadinosi lyg „Pažanga“, į jį užsukdavom retai. Durų kairėje buvo albumų lentyna, mėgau žiūrėti viršelius, vartyti neleido. Po pietų saulė pasisuka ir spigina į šiaur-inės Laisvės kraštinės langus, tad einame alėjos viduriu, po liepomis. Buvusiame „Kanklių“ kino teatre vaikystėje neteko būti. Kaip ir „Laisvės“, „Romuvos“, „Dainavos“, „Planetos“, „Taikos“, „Neringos“. Populiariausias buvo Vilijampolės „Vilnis“, dar Žaliakalnio „Daina“ ir

„Pasaka“. Nepriėjus sankryžos – „aukso rojus“, bene populiariausia juvelyrikos parduotuvė. Mickevičiaus gatvės kampe, priešais „Tauro“ batų ateljė, buvo maisto prekės, kur už 10 kapeikų gaudavome skanių pomidorų sulčių iš didžiulių apversto kūgio formos stiklinių kol-bų. Nesuprantamas dalykas – be jokios šaldymo įrangos, bet sultys iš jų niekada nepasitaikė prarūgusios. Praėjus „Tauro“ batus – fotoprekės, kurias po gerų penkerių metų pradėjau lankyti dažniau negu vidutinis parapijonis mi-šias. Išleisdavau visas santaupas. Pažintis su fotografija prasidėjo buitiskai – tėtis fotografavo, o nuotraukas, kaip ir absoliuti dauguma tuo metu, ryškindavo vonioje. Ant kriauklės – didintuvas, vonioje – dvi taburetės, ant jų – trys vonelės su chemikalais ir vandeniu. Ir blankus raudonas apšvietimas.

Pražygiavus „Romuvos“ kino teatrą, buvo viena origi-nali įstaiga: „Pietūs į namus“. Dabar niekam dėl to nekiltų klausimų, bet tada man sukeldavo nemenkus įtarimus: ką reiškia namuose valgomi „nenaminiai“ pietūs? Pati idėja atrodė lengvabūdiškai. Šalia šios „nerimtos“ įstaigos buvo daug „ūkiškesnė“ – blyninė. Nors nuo mažumės pirmenybę teikiau mėšai, čia tikrai būdavo iš ko rinktis. Dar nepriėjus „Romuvos“ buvo laikrodinė, įspūdį darė gausybė senų stalinių ir kabinamų laikrodžių, rodančių tiksliai tą patį laiką. Saugiai perėjus gatvę – „Metropo-lio“ restoranas; akivaizdžiai ne pagal mūsų galimybes. Toliau – moterų salonas su skrybėlėtais gipsiniais ma-nekenais vitrinėje, „Astros“ kavinė, kurioje su mama ragauta puikių Kijevo kotletų. Maironio gatvės kampe – vojentorgas. Turtinga parduotuvė, skirta civiliams, nors pats pavadinimas sufleravo, kad čia parceliuojamas ar-mijos turtas. Salės gilumoje buvo prekystalis su vitrina, pilna karinių uniformų ženklų, kepurų kokardų. Niekad nebandžiau net klausti, nes nemanau, kad man, pypliui iš Slabotkės, būtų ką pardavę. Kitam Maironio gatvės kam-pe – „Orbita“. Kavinė tamsiomis durimis ir afišų stendais per visą lauko sieną.

Perėjus Liepos 21-osios (dabar Vasario 16-osios) gat-vę – įsimintinas besisukantis „Vakaro“ kavinės gaublys, neišvaizdžios „Nemuno“ viešbučio durys ir vėl įdomus objektas – suvenyrų parduotuvė. Ten retkarčiais buvo galima užtikti kolekcinį automobilių modelių. Jei apsilankymas suvenyrų parduotuvėje būdavo nerezultatyvus, nuovargis nugalėdavo. Artimiausia autobusų stotelė buvo toli, tad neretai sukdamome dešinį pro vykdomąjį komitetą, Filharmoniją, paskui – kairėn pro sinagogą ir Raudonosios Armijos (Savanorių) prospekto pakalnėje sėsdavome į pirmą pasitaikiusį troleibusą. Pasitaikydavo, kad Pilies stotelėje mano kelionė ir baigdavosi, nes pa-busdavau savo lovoje namuose. Turėjau ypatingą auklę... Savo dukrai tokios neberadau, matyt, nebebūna.

– AUDRIUS BUDNIKAS –

